

MAHLOMO A LENANEOTHUTO LA AFRIKA BORWA

A GO TLOGA GO MASEA GO YA GO BANA BA MENGWAGA E MENE

PHETOLELO YA KWEŠIŠOKAKARETŠO

(Sepedi)

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

unicef
unite for children

The South African National Curriculum Framework for children from Birth to Four
February 2015

© Department of Basic Education

All care has been taken to ensure that the information is correct and original sources have been indicated for reference and verification. With an identification of the Department of Basic Education as source, the document may be freely quoted, reviewed, abstracted, reproduced and translated, in part or in whole, but not for sale nor for use in conjunction with commercial purposes. Original sources should be acknowledged where indicated in the publication.

ISBN: 978-1-4315-3221-6

Suggested citation:

Department of Basic Education. 2015. *The South African National Curriculum Framework for children from Birth to Four*. Pretoria: Department of Basic Education

Obtainable free of charge from:

Department of Basic Education
222 Struben Street
Private Bag X895, Pretoria, 0001
Telephone: 0123573000
Fax: 0123230601
Website: www.education.gov.za
Email: ecd@dbe.gov.za

Cover illustration: © UNICEF/itldesign

Layout: CTP Pretoria | Tel: 010 597 7861

DITENG

Mareo	ii
Ditebogo	ii
Ketapele- Ka Tonakgolo ya Thuto ya Motheo, Mrs AM Motshekga, MP	iii
Matseno.....	1
Ponelopele ya bana mengwageng ya bonyenyaneng/bobjaneng	2
Dikgopolokgolo tšeо di hlamilego MLTB (NCF)	5
Melawanatshepedišo ye e hlahlago merero e meraro ya go thekga MLTB.....	7
Dikarolo tša go Ithuta le Kgolo Bobjaneng	8
Karolo ya Pele ya go Ithuta le Kgolo Bobjaneng: Bophelo bjo bobotse	17
Karolo ya Bobedi ya go Ithuta le Kgolo Bobjaneng: Boitshupo le Boitsebiš	32
Karolo ya Boraro ya go Ithuta le Kgolo Bobjaneng: Poledišano.....	41
Karolo ya Bone ya go Ithuta le Kgolo Bobjaneng: Maitemogelo ka Dipalo	51
Karolo ya Bohlano ya go Ithuta le Kgolo Bobjaneng: Tlhamo	59
Karolo ya Botshelela ya go Ithuta le Kgolo Bobjaneng:Tsebo le kwešišo ya lefase	67
Kelo ya dinyakwa tša kgolo le dikgahlego tša go ithuta tša ngwana yo mongwe le yo mongwe le go rata go ithuta...	74
Ditšhupetšo.....	84

MAREO

Mareo ao a šomišitšwego go Mahlomo a LenaneoThuto la Bosetšhaba go tloga go masea go ya go bana ba mengwaga e mene (MLTB)

Ngwana / bana	re bolela ka masea, bomapimpana le bana ba banyenyane go sa šetšwe bokgoni bja bona, bong, kgolo, leleme goba setšo
Batswadi	re bolela ka baledi ba nnete ba ngwana
Balapa	re bolela ka batho bao ba dulago le ngwana
Karolo ya go Ithuta le kgolo Bobjaneng (KIKB) (ELDA)	re bolela ka dikarolo tše tshela tša malebana le bana: Bophelo bjo bobotse; Boitšhupo le Boitsebišo ; Poledišano; maitemogelo ka dipalo, Tlhamo; Tsebo le Kwešišo ya lefase

DITEBOGO

Kgoro ya Thuto ya Motheo e leboga kudu seholpha sa bakgathatema le batho bao ba tšeerego karolo le go amega mo tšweletšong ya Mahlomo a LenaneoThuto la Bosetšhaba go tloga go bana ba masea go ya go ba mengwaga e mene (MLTB). Re rata go leboga UNICEF ka thekgo ya mašeleng tshepedišong ya tšweletšo ya sengwalwa se. Ditebogo tša go ikgetha go Moprofesara Hasina Ebrahim wa Yunibesithi ya Foreisetata le Margaret Irvine ka sengwalwa kakanywa, re sa lebale le Dr Snoeks Desmond ka thulaganyo ya mafelelo ya sengwalwa sa kwešišo kakaretšo le tlhamo ya se se khutsofaditšwego.

KETAPELE

KA TONAKGOLO YA THUTO YA MOTHEO, MRS AM MOTSHEKGA, MP

"Titelego ya monagano le kgodišo ka kakaretšo pele ga nako ya go tsena sekolo e ka ba le ditlamorago tša go ya go ile le boleng bja godimo go bana, malapeng le setšhabeng. Nako yeo e nepagetšego le ye e ka kgontšhago go tsena gare ke pele ga pelego ya ngwana le mengwageng ya mathomo ya bophelo. Peeletšo go Motheo wa Kgolo Bobjaneng e swanetše go fiwa šedi ya makgonthe." ***Peakanyo ya Tilhabollo ya Bosetšhaba: Ponelopele ya 2030 (2011)*** dinyakišio di laetša gore matšatši a pele a 1000 (pele ga pelego, boseeng le bobjaneng) a bophelo a huetšwa kudu ke ditlamorago tša tikologo.

Mahlomo a Lenaneo Thuto la Bosetšhaba go tloga go masea go ya go bana ba mengwaga e mene (MLTB) ke phetolo go dihlotlo tšeо lekala la MKB le lebanego le tšona. Kgato ya pele go hlameng ga MKB ebile go hlangwa ga Teketekanyo ya Bosetšhaba ya Kgodišo le go Ithuta Bobjaneng (TBKIB) *ka 2009*. Go rungwa ga MLTB go laotšwe ke dikgato tša ditherišano le tšweletšo ya maikutlo go tšwa setšhabeng. Dikgato tše di šomišitšwe go bopa le go ruma MLTB.

MLTB e tla ka nako ye re ketekago mengwaga ye 20 ya tokologo mo nageng ya rena ebile ke ye nngwe ya mananeo ao a ikemišeditšego go fetola boleng bja thuto ya motheo ka go thea motheo wo o tiilego mengwageng ya mathomo. Go hlangwa ga MLTB ke phihlelelo e kgolo mo nageng ka ge e le sengwalwa sa mathomo sa mohuta wo. Se se tla kgonthiša gore bana ba go tšwa maitemogelong le mafelong a go fapafapanana ba kgone go fihlelala ditirelo tša MKB.

MLTB e tla šomišwa dibakeng tše fapafapanego le meholeng ya go kaonafatša maitemogelo a bana a go ithuta. E tla šomišwa gape ke mekgatlo ya go hlahlah, diunibesithi, bahlokemedi ba digitlane ba bahlahlilwego, batswadi le baledi ka kakaretšo go tiiša thuto le kgolo ya bana.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Motshekga".

Mrs AM Motsekga, MP

Tonakgolo ya Thuto ya Motheo

MATSENO

Mahlomo a LenaneoThuto la Bosetšhaba (MLTB) a fa tlhahlo go mananeo ao a hlabollago le go šoma ka masea, bomapimpana le bana ba banyenyane go fihla go ba mengwaga e mene.

Sengwalwa se ke sa batho ba bagolo ba ba šomago ka masea go ya go bana ba mengwaga e mene go akaretšwa le:

- Batswadi le baledi
- Bahlokemedi ba digotlane ba bahlahlilwego ba MKB (go tšwa ditsheng, malapeng, mekgatlong ya ditirelo tša setšhaba le bahlokomeding ba bana)
- Bahlokemedi ba digotlane ba bahlahlilwego/barutiši le bašomi ba thekgo
- Balekodi (ba mmušo le ba leago) bao ba eteleago mananeo a MKB.

Se ka thuša gape le go bana ba bagolo (dithaka) bao ba thušago ka mananeo a ngwana go ya go ngwana a MKB mo Afrika Borwa.

Batho ba bagolo ba swanetše go šoma mmogo go tšweletša tsebo le go šomiša MLTB ka go šetša maitemogelo a magolo a masea, bomapimpana le bana ba banyenyane mananeong le mafelong a fapanego go etša ditsha tša MKB, magae, tikologong le mafelong a tlhokomelo ya bana.

Mo Afrika Borwa, bjalo ka mafaseng a mangwe, go na le kgolo ye ntšhi ya go šetša le go thekga kgodišo le go ithuta ga bana ba banyenyane. Dinyakišišo di laetša gore matšatši a pele a 1000 (pele ga pelego, boseeng le bobjaneng) a bophelo a huetšwa kudu ke ditlamorago tša tikologo. Bohlatsa go tšwa dinyakišišong tša Afrika Borwa di laetša gore mengwaga ya mathomo ke dikokwane tša maphele, bokgoni bja bašomi, motho ka boyena le leago la bophelo bjo bobotse.

Ntlhakgolo yeo e dirago gore mananeo a MKB mo Afrika Borwa a fapano le a dinaga tše dingwe ke hlokego ya bjako ya go phethagatša diphetogo ka tshwaragano ya tlhokomelo le thuto ya bana ba banyenyane. Se se swanetše go direga ka mabaka a:

- ditiragalo tša kgethollo ya semerafo;
- go se lekalekane le maemo a mafelo ao a beago bana kotsing;
- go kaonafatša boleng bja dikabo tša bana ba masea go fihla go ba mengwaga e mene;
- hlokego ya go matlafatša botsebi bja bašomi; le
- hlokego ya go godiša ponelopele go badudi ba Afrika Borwa ya tokologo.

MLTB a hlatloša pono ye botse kudu ya MKB ye e šetšago:

- Matšatši a mathomo a 1000 ao a fago dipaka tša go tšea karolo pele ga pelego ya ngwana le mengwaga e mebedi ya mathomo ka morago ga go belegwa; le
- ngwaga wa boraro le wa bone tša bophelo le pele ga ge ngwana a thoma go tsena sekolo. MKB ka fao e hlokemediša bophelo bja ngwana pele a belegwa go fihla ka nako yeo a thomago Mphato wa R.

MLTB a humana boleng go molaotheo wa naga, melawanatshepedišo ye e beilwego melaong yeo e lego gona, go dipholisi le dipeakanyo, go lebeledišwa ga lelaneothuto la masea go fihla go bana ba mengwaga e mene go la Afrika Borwa (Foreisetata, Gauteng, Limpopo), dipoelo go tšwa go dingwalwa tša boditšhabatšhaba ka MKB, dingwalwa tša lefase ka kakaretšo ka MKB le dipolelo tša go tšwa go MKB (ka poledišano le bakgathatema go la Afrika Borwa). Tekatekano ya Bosetšhaba ya Kgodišo le go Ithuta Bobjaneng (TBKIB) ke motheo wa Mahlomo a Lenaneothuto la Bosetšhaba (MLTB).

PONELOPELE YA BANA MENGWAGENG YA BONYENYANE

MLTB a laolwa ke ponelopele ye:

Go šoma mmogo le bana le go ba šomela ka hlompho mengwageng ya bonyenyane le go ba thuša ka maitemogelo a boleng le tekatekanyo ya dipaka tša go fihlelala bokgoni bja bona.

Mahlomo a Lenaneothuto

Mahlomo a Lenaneothuto ke sedirišwa sa go beakanya seo se akaretšago:

- tsebo le kwešišo ya lefase
- mabokgoni a tiragatšo ao a nyakegago le
- mekgwa le maitshwaro ao a nyakegago hlabollong ya badudi

Tsebo ka kakaretšo, mabokgoni le mekgwa tšeо re di hlakogo bjalo ka batho le badudi di hlašwa e le 'bokgoni'. Batho ba bokgoni le badudi ba nale tsebo ka bottalo, mabokgoni a bohlokwa le maitshwaro a maleba a maphelo ao a tšweletšago le ao a thabišago bophelo.

MLTB e hlaloša bokgoni bjoo masea, bomapimpana le bana ba bannyane ba holofelago le go swanela go a tšweletša.

MLTB e hlaloša maikemišetšo:

- go kgolo le go ithuteng ga bana tšeо di swanetšego go dirišwa bjalo ka lenaneotlhahlo go thekga tlhabollo ya bana ka bottalo le tekolo ya kgatelopele le phihlelelo.
- go batho bao ba nolofatšago dithuto tša bana ka go beakanya maitemogelo a makgonthe le go tšweletša tekolo ya bokgoni.

Diteng tša MLTB malebana le kgodišo ya bana le go ruta GA SE YA SWANELA GO ŠOMIŠWA BJALO KA MOLAO WA TŠHIP. Ke sedirišwa se se ka fetolwago go hlola dibaka tša maitemogelo a boleng go masea, bomapimpana le bana ba banyenyane.

MLTB e aba tlhahlo ya ka moo go swanetšego go bopa lenaneothuto la maleba go masea le bana ba banyenyane.

Lenaneothuto la bobjaneng le mabapi le *maitemogelo* ka moka ao masea le go iša go bana ba mengwaga e mene ba ka bago le ona maemong a go fapafapano. Seo bana ba se kgomago, ba se dirago, ba se kwago le go se bona mo maemong a bobjana ke karolo ya bohlokwa ya lenanethuto.

Lenanethuto le akaretša maitemogelo

- ao a beakantšeditšwego bana gohle moo ba hlokamelwago le go rutwa (peakanyo ya batho ba bagolo)
- ao a sego a beakanywa ka maikemišetšo ke batho ba bagolo (go ithuta e se ka maikekišetšo/dinako tša go ruta)
- ao a hlotšwego ke bana ka bobona go dira maitemogelo ka lefase la bona (peakanyo ka ngwana).

Maikemišetšo a lenaneothuto ke go thuša ngwana yo mongwe le yo mongwe go tšweletša tsebo, bokgoni, mekgwa le maitshwaro bophelong, thutong, sekolong le mošomong.

Tlhalošo e netefatša gore mananeo a MKB go la Afrika Borwa a theilwe kgodišong ya ngwana ka bottalo le thutong. Mokgwa wo o thuša batho ba bagolo go tšweletša khuetšo ya maitukišetšo ka

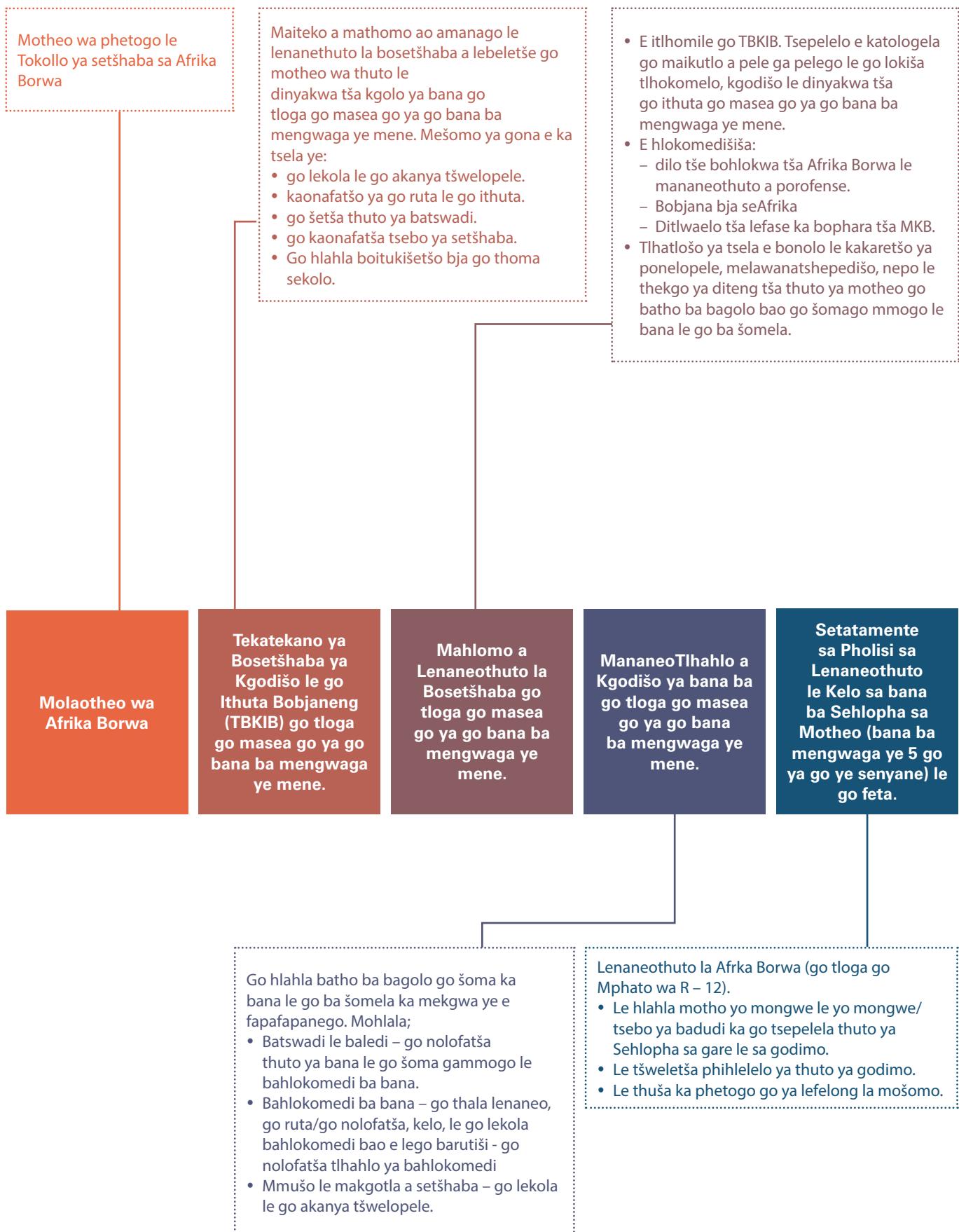
- peakanyo le mešongwana ya go fihlelala dinyakwa le dikgahlego tša bana mafelong a go fapafapano le
- tshwaraganyo ya tšeо di šomago bokaone go thuša masea, bomapimpana le bana boemong bja lapa, selegae, bosenšhaba le boditšhabatšhaba.

Kamano magareng ga MLTB le maiteko/ mahlomo a mangwe a mananeothuto

MLTB ke yenngwe ya diketapele go maiteko a lenaneothuto. Mahlomo a mananeothuto ka moka makaleng a thuto a theilwe go Moloatheo wa Afrika Borwa.

Lekala la MKB le akaretša bana ba go tloga ka masea go fihla go ba mengwaga e senyane: pele ba tsena sekolo (go tloga go masea go ya go mengwaga ye 4) le dikgato tša go tsena sekolo (mengwaga e 5 go ya go ye 9). Sengwalwa sa TBKIB, sa MLTB, MTK le sa SEPHOLEKE di amana ka tsela ye e latelago:

Nepokgolo ya MLTB (NCF)

MLTB (NCF) e nyaka go:

- kgonthišiša gore bana ke batho ba bokgoni bao ba tšeago karolo ka mafolofolo dithutong tša bona.
- hlompha kudu phapano ya bana ba rena, bokgoni, polelo le bohwa bja bona.
- godiša maitemogelo a bana a tikologo ya leago le setšo moo go lebeletšwego maitukišetšo go kakaretšo, tekatekano le ditirišo tša tokologo.
- lemoga bohlokwa bja tsebo ya selegae le didirišwa tša tlhago go dithuto tša pele, nepo e le go nea thekgo go batho ba bagolo ye e tlago goba hlohleletša le goba thuša go bopa, go aga le go tšweletša lenaneothuto go swanelia dinyakwa le dikgahlego tša bana, malapa, tikologo le ditšhaba.
- oketša kwešišo ya karolo ya go ithuta e bohlokwa le go e nyalanya le go agwa ga lenaneotshepedišo le le sepelelanago le ka moo bana ba godišwago le go ithuta.
- bona mohola wa lenaneothuto e le tshepedišo moo ponagatšo e bohlokwa e lemošago go ruta, go ithuta le go hlola maitlwaetšo a phethagatšo tikologong tše fapanego.
- hlama mokgwa wo o theilwego ditlabakelong ge go thekgwa batswadi bao ba hlokomelago le go ruta bana.
- thuša go lebeledišiša thuto ya maleba le katlego ya lenaneo la MKB (ECD).
- tliša kamano ya karogano go tlhokomelo le thuto ka go nagana ka dinyakwa tša go ithuta le tlhabollo go
  - TBKIB [NELDS] (tsepelelo ya thuto)
  - Molawana wa Bana le Mokgatlo wa Maemo a Ditirelo tša Bana (tsepelelo go tlhabollo le tlhokomelo ya leago)
- tšweletša ponelopele ya mohlakanelwa le polelo ya botsebi bja lefapha la MKB (ECD) ka tša mohola tše di tlwaelegilego, melawanatshepedišo le maikešetšo go hlaha tlhokomelo le thuto tše amanago mafelong a fapafapanego.

MLTB (NCF) le Mahlomo a Boithutelo bja Bosetšhaba (MBB) [(NQF)]

Mahlomo a Boithutelo bja Bosetšhaba (MBB) [GPD] ke Mahlomo a maemo a boithutelo le boithutelo tše go kwanego ka tšona tša bakgathatema di ingwadišitšego gona.

MBB (NQF) ke mokgwa wa go fetosa thuto le tlhahlo go la Afrika Borwa. E hlameršwe go

- nolofaletša batho go tsenela tshepedišo ya thuto le tlhahlo le go tšwetša pele le go gatele pele ka yona
- bula menyetla ya go ithuta le ya go šoma go bao ba kilego ba swarwa makgwakgwa ka baka la semorafo goba bong
- thuša batho go tšweletša bokgoni ka bottlalo le go thekgwa tlhabollo ya leago le ya ikonomi ya naga ka kakaretšo.

MLTB (NCF) e bopa mathomo a mogato wo wa go ithuta bophelo ka kakaretšo ka gare ga melawanatshepedišo le boleng bja Mahlomo a Boithutelo bja Bosetšhaba (MBB) [NQF].

MLTB (NCF) le Dipoelo tše Bohlokwa

Mahlomo a Boithutelo bja Bosetšhaba bo bea Dipoelo tše Bohlokwa tše di hlameršwego mananeo ka moka a thuto mo Afrika Borwa. MLTB (NCF) e bonagatša seo. Ke a gore bana ba swanetše go ithuta go

- lemoga le go rarolla mathata, le go tše sephetho ka go diriša dikgopoloo tše bohlokwa le bokgoni bja go itlhama;
- šoma ka katlego ka noši le go šomišana le maloko a mangwe ka sehlopha;
- ipeakanya le go itlhokomela medirong ya bona ka boikarabelo le ka katlego;
- kgoboketša, lekola, rulaganya le go lekodišiša tshedimošo;
- boledišana ka katlego ka tshomišo ya pono, maswao le/goba mabokgoni a polelo ka mekgwa ye e fapafapanego;
- diriša thutamahlale le thekinolotši ka katlego gomme ba bontšhe boikarabelo mabapi le tikologo le maemo a ba bangwe le maphelo a bona; le
- go bontšha kwešišo ya lefase e le sebopego sa tshepedišo yeo e amanago ka go lemoga gore tharollo ya mathata e ka se be kemanoši

Poelo ya Bohlokwa yenngwe le yenngwe e swaragantšhitšwe ka gare ga yenngwe ya Dikarolo tša go Ithuta le kgolo Bobjaneng.

DIKGOPOLOKGOLO TŠEO DI HLAMILEGO MLTB (NCF)

Melao le Dipholisi tša Afrika Borwa

E hlatloša tumelo ya gore ngwana ke mokgathatema yo bohlokwa thutong le kgolong ya gagwe

Tabakgolo ya Afrika Borwa

E na le kgetho ya dilo tše di etišwago pele, didirišwa le menyetla go kgolo ya bana ba bannyane ka kakaretšo

**Tekatekano,
Pharologano, didirišwa tša Tlhago le tša Selegae tša Afrika**

Phetogo ya badudi ba Afrika Borwa ka MKB (ECD) e bolela gore go elwe hloko go tekatekano, pharologano, tlhago le maitemogelo a tlhago go la Afrika ao a amago maphelo a bana ba Afrika Borwa

Go ithuta bophelo ka moka

Motheo wo o tiilego bobjaneng o swanetše go thewa godimo ga go ithuta bophelo ka moka

Bahlokomedi ba go lebeledišša

Ditharagano kgolong ya ngwana le go ithuta di nyaka bahlokomedi gore ba nagane le go lebeledišša ditlwaelo tša bona ka go šoma ka bana le go ba šomela.

Kakaretšo ya malapa

Malapa ka mehutahuta ya ona ke barutiši ba motheo ba bana ba bona gomme ba swanetšwe ke go akaretšwa mananeong a MKB (ECD)

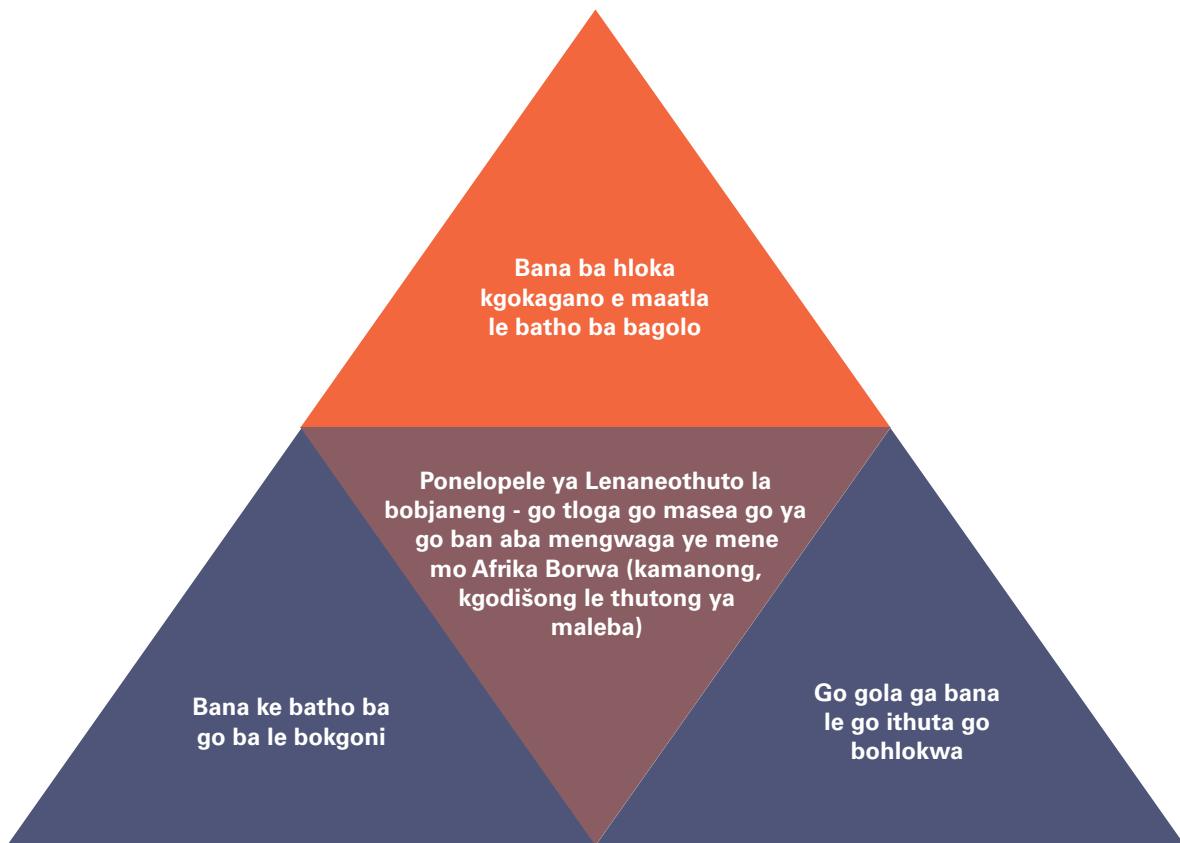
Neeletšano

Magato ka moka a neeletšano (mošongwana ka mošongwana, magaeng go ya mananeong, lenaneo ka morago ga le lengwe, lefelo la MKB (ECD) go ya sekolong) a swanetše go elwa hloko thutong le kgodišong ya bana

MLTB (NCF) a swanetše go ba ka tsela ya maleba ka kakaretšo, tlhabollong le thutong.

Ka gona go na le ditabakgolo tše tharo tša go tloga go kelothloko go ya go tsela maleba. Tšona ke

1. Bana ba banyenyane le bona ke batho
2. Thuto le kgodišo ya bana ba banyenyane
3. Kgokagano ya bana ba banyenyane le batho ba bagolo

Seswantšho sa 3 Dihlogo tše tharo tša go thekga MLTB (NCF)

MELAWANATSHEPEDIŠO YE E HLAHLAGO DITABAKGOLO TŠE THARO YA GO THEKGA MLTB (NCF)

Ditabakgolo tše 3 tše di hlalošitšwego di hlahlwa ke melawanatshepedišo ye 12 ya go šoma le bana le batho ba bagolo ka moka, go akaretša malapa, bahlokemedi ka moka ba ba hlahlilwego, balaodi ba mananeo le bašomi ka moka ba thekgo le lekolo. Melawanatshepedišo e tsepeletše go dinyakwa le dikgahlego tša bana le ya go šoma le bona. Di lemogwa go polelo ka ngwana.

Tabakgolo ya 1 Ke na le bokgoni

Tabakgolo ya 2 Thuto le kgolo tša ka di bohlokwa

Tabakgolo ya 3 Ke hloka kgokagano le batho ba bagolo

Go na le melawanatshepedišo ye lesomepedi, ye e hlomilwego godimo ga ditabakgolo

Tabakgolo ya 1: Ke na le bokgoni

Melawanatshepedišo

1. Ke motho wa go ba le bokgoni yo a itlhamelago boitsebišo le ka moo ke kwešišago lefase.
2. Ke moswananoši, gape ke na le kanego ya go swana e le noši ya bophelo.
3. Ke ikwa ke šegofetše ge ke elwa hloko ke fiwa tekatekano ya dibaka go fihlelela magomo a bokgoni bja ka.
4. Ke tšewa ke maikutlo phapanong ya motho ka noši le dihlopha ka gona ke hloka thuto go nthuša go keteka ka moo ke fapanago le bona.

Tabakgolo ya 2: Thuto le kgolo tša ka dibohlokwa

Melawanatshepedišo

5. Ke na le phišegotsebo, ke mafolofolo le matšato e bile ke ithuta ka go diriša dibaka tša go kwešiša lefase leo ke phelago go lona.
6. Tsebo ya maleba ya selegae, tlhago le mabokgoni ke didirišwa tše di ka šomišwago ka go ela hloko maikutlo go godiša mekgwa ya leago, setšo le maleme.
7. Maitemogelo a go bapala le go šoma (mafolofolo) di hlohleletše thuto le kgolo tša ka.
8. Kakaretšo ya lenaneo la go ithuta la MKB (ECD) go boleng le tekatekano ya dibaka di ela hloko go
  - dikarolo tšaka tša kgolo (leago, maikutlo, monaganong, mmeleng –go ela hloko go tša maphelo le phepo),
  - diteng tša dikarolo (dipolelo le dipalo) le
  - dikamano tšaka le lapa lešo tša go tia le tša go tšwelela ka morago, le dikamano go ya sekolong.

Tabakgolo ya 3: Ke hloka kgokagano le batho ba bagolo

Melawanatshepedišo

9. Batswadi le malapa ka mehutahuta ba tše karolo e bohlokwa kgolong yaka ka kakaretšo.
10. Ke holega ge ke na le segwera sa mmakgonthe le lerato le motho yo mogolo.
11. Batho ba bagolo ba na le maikarabelo a go šireletše le go godiša ditokelo tša ka go sa šetšwe mengwaga, setlogo, setšo, bokgoni le bong bjaka.
12. Re ka rata ge batho ba bagolo ba ka godiša bophelo bjo bobotse bja bana, boitsebišo bja summaruri, kakaretšo ya go hloka hlaolele, mešongwana yeo e lebantšitšego ngwana le bokgoni bja go phela le go kgotlelela tša bophelo.

DIKAROLO TŠA GO ITHUTA LE KGOLO BOBJANENG

Go na le Dikarolo tše tshela tša go Ithuta le Kgolo Bobjaneng (DIKB) (ELDAs) tše di sepedišanago le dihlogo tše tharo le melawanatshepedišo ye lesomepedi. DIKB (ELDAs) di rulaganya kgolo ya bana le dibaka tša go ithuta go thuša batho ba bagolo go rulaganya mediro le masea, bomapimpana le bana ka moka ba banyenyane.

Tšona ke:

1. Bophelo bjo bobotse
2. Boitšupo le boitsebišo
3. Poledišano
4. Maitemogelo ka dipalo
5. Tlhamo
6. Tsebo le kwešišo ya lefase

KIKB (ELDA) ye nngwe le ye nngwe e amane kudu le Dipolo tše di Ratwago tše di bonwago go TBKIB (NELDS).

TBKIB (NELDS) e hlatloša tsela ya mohlakanelwa.

- Mokgwa wo o akaretša mabokgoni ka moka a go se swane, tsebo le bokgoni bjoo bana ba letetšwego le go hlohleletšwa go bo fihlelela dikarolong tša go se swane kgolong ya bona.
- Mokgwa wa mohlakanelwa ke wa maleba ka ge o amana thwii le kamoo bana ba ithutago ka gona. Bana ba gola le go ithuta dilo ka go bona dilo tša mehutahuta tše di diregago ka go latelana le ka go sepedišana, tša ama dikarolo tše di fapafapanego tša kgolo ya ngwana.
- Mohlala o mobotse ke wa ge maitemogelo a itšego goba modiro o aga bokgoni go tša leago le mmeleng wa gagwe, gammogo le kgopolong ya gagwe. Ka gona go kaone go gatelela bokgoni ka botlalo bjoo bo letešwego gore bana ba bo humane mananeong le mešongwaneng, go e na le bokgoni bjo itšego go tšwa karolong e itšego ya kgolo.

Go TBKIB (NELDS), dipolo tše go swana di letešwe go tloga go masea go fihla go bana ba mengwaga e mene ka moka. Poelo ye nngwe le ye nngwe ye e letetšwego e na le ditšhupo le bokgoni bjo itšego. Tšona tše di hlahositšwe go ya ka beakanyo ya mengwaga.

Dipoelo tše di letetšwego di ikemišeditšwe go:

- thuša go netefatša gore bana ba ithuta ka tsela ya mohlakanelwa
- go thuša batswadi, bahlokomedi ba ba hlahlilwego le baledi go nea mananeo le mekgwa ya maleba a go thekga mediro ya bana ya go ithuta.
- go nea motheo wa go ithuta go ya go ile.

Dikarolo tša go Ithuta le Kgolo Bobjaneng	Dikamano le TBKIB (NELDS) - Dipoelo tše di letetšwego	Kamano le SEPHOLEKE (CAPS) - dithuto tša Karolo ya Motheo
1. Bophelo bjo bobotse	<ul style="list-style-type: none"> Bana ba thoma go itemoga ka noši, ba na le pono e botse ka bona le go ithuta go laola maitshwaro. Bana ba bonagala ba thoma go lemoga go fapan ga batho le gore ba hlomphe le go hlokomela ba bangwe. Bana ba thoma go laetša bokgoni bja mmele le bohlale le go kwešiša mokgwa wo mobotse wa tša maphelo. 	Mabokgoni a Bophelo Polelo
2. Boitšupo le Boitsebišo	<ul style="list-style-type: none"> Bana ba thoma go itemoga ka noši, ba na le pono e botse ka bona le go ithuta go laola maitshwaro. Bana ba bonagala ba thoma go lemoga go fapan ga batho le gore ba hlomphe le go hlokomela ba bangwe. 	Mabokgoni a Bophelo (go akaretša kwešišo ya histori le kwešišo ya tikologo ya motho ka noši le lapa labo) Polelo
3. Poledišano	<ul style="list-style-type: none"> Bana ba ithuta go nagana ka go sekaseka, go rarolla mathata le go bopa dikgopololo Bana ba ithuta go boledišana gabotse le go diriša polelo ka boitshepo. Bana ba ithuta ka dikgopololo tša dipalo. 	Dipalo Polelo Mabokgoni a Bophelo
4. Maitemogelo ka Dipalo	<ul style="list-style-type: none"> Bana ba ithuta go nagana ka go sekaseka, go rarolla mathata le go bopa dikgopololo Bana ba ithuta go boledišana gabotse le go diriša polelo ka boitshepo. Bana ba ithuta ka dikgopololo tša dipalo. 	Dipalo Polelo Mabokgoni a Bophelo (go akaretša tsebo ya thutamahlale le tikologo gotee le mabokgoni)
5. Tlhamo	<ul style="list-style-type: none"> Bana ba ithuta go nagana ka go sekaseka, go rarolla mathata le go bopa dikgopololo Bana ba thoma go itemoga ka noši, ba na le pono e botse ka bona le go ithuta go laola maitshwaro. Bana ba ithuta go boledišana gabotse le go diriša polelo ka boitshepo. Bana ba ithuta go boledišana gabotse le go diriša leleme ka boitshepo. 	Polelo Dipalo Mabokgoni a Bophelo
6. Tsebo le kwešišo ya lefase	<ul style="list-style-type: none"> Bana ba ithuta go nagana ka go sekaseka, go rarolla mathata le go bopa dikgopololo Bana ba bonagala ba thoma go lemoga go fapan ga batho le gore ba hlomphe le go hlokomela ba bangwe. Bana ba ithuta ka dikgopololo (tša dipalo) 	Mabokgoni a Bophelo (go akaretša tsebo ya histori, kwešišo ya tikologo, tsebo ya thutamahlale le dipalo le mabokgoni) Dipalo Polelo

Thulaganyo ya Mahlamo a Lenaneo Thuto la Bosetšhaba (MLTB) (NCF)

MLTB (NCF) a beakantšwe ka tsela ye e latelago go ya ka KIKB (ELDA) ye nngwe le ye nngwe:

Ditaba ka Botlalo tša Dikarolo tša go Ithuta le Kgolo Bobjaneng	Tihalošo
1. Maikemišetšo	<ul style="list-style-type: none"> Maikemišetšo a nea tlhahlo go tlhokomelo ya bana, go ithuta le kgolo go di KIKB (ELDAs) tše di fapafapanego. Maikemišetšo a tsepeletše dinyakwa tša ngwana karolong e itšego ya kgolo le dikgahlego tša thuto. KIKB (ELDA) ye nngwe le ye nngwe e na le maikemišetšo a go thekga dinyakwa tša ba bagolo ka tsebo, kwešišo le dikgopoloo tša mešongwana.
2. Mananeotlhahlo a kgolo tlhahlo	<ul style="list-style-type: none"> Mananeotlhahlo a kgolo a hlahlo ka bophara, kgolo ya bana go tloga ba belegwa go fihla ge ba le mengwageng ye e ka bago ye mehlano. A fa batho ba bagolo kgopolo ya gore bana ba na le bokgoni. Ga A SWANELA GO DIRIŠWA BJALO KA LENANEOTEKOLO. Bana ke batho ba moswananoši e bile ba tla dira dilo ka tsela ye e fapanego ka ditsela le ka nako tša bona. Mananeotlhahlo a kgolo a bopa mahlomo a temogo ngwaneng yo mongwe le yo mongwe le go dipoledišano le batswadi.
3. Mehlala ya mešongwana	<p>Dikarolo tše tše nne di hlahloša mešongwana ye mengwe yeo e laetšago gore bana go tloga ba belegwa go fihla go mengwaga ye e ka bago e mene ba nale bokgoni e bile ba ka kgatha tema go yona.</p> <p>Magoro a mane a bontšha go fapano kudu go ya ka peakanyo ya mengwaga ya TBKIB (NELDS):</p> <ul style="list-style-type: none"> Masea: go tloga ge ba belegwa go fihla dikgweding tše 18 Bomapimpana: go tloga dikgweding tše 18 go ya go 36 (nywaga e 3) Bana ba banyenyane: go tloga go mengwaga ye 3 go ya go ye 4 Legoro la bone le bontšha phetogo bokgoning bja ngwana wa mengwaga e mehlano (bao ba thomago Mphato wa R Sehlopheng sa Motheo). <p>Magoro a mane a mengwaga, le ge a theilwe ka phapano ya peakanyo ya magoro a mengwaga go ya ka TBKIB (NELDS) a</p> <ul style="list-style-type: none"> Hlohleletša batho ba bagolo go akaretša bana ka moka mananeotlhahlong ka tsela ye e dumelelago diphetogo. akaretša bana ba go ba le titelego, tšhalelo, kgolo ka lebelo le ba kgatelelego kgolong go ya ka phapano ya mengwaga go fihla go ngwaga wa bohlano le wa botshelela (mafelelo a Mphato wa R) le go feta mo go swanetšego. akaretša bana bao ba nago le ditšhitšo tša go ithuta le kgolo (bana bao ba nago le mafokodi le dinyakwa tše di ikgethegilego) O SE KE WA BA LE LENANEOTEKOLO LA GO SWAYA. Ke fela mananeotlhahlo a go lekola le thulaganyo, go sa lebalwe gore bana ba na le dinyakwa tša moswananoši le dikgahlego ya go ithutago le gore di ka fetoga neng goba neng. <p>MEŠONGWANA KE MEHLALA E SEGO DITAELO. E fa dikgopoloo ka dibaka tša go ithuta. Batho ba bagolo ba swanetše go šetša dikamano tša go ikgethegela tša ngwana le mekgwa ya setšo, ya selegae le lefase ka bophara.</p>
4. Mananeotlhahlo a Kelo	<p>Maikemišetšo a mangwe le a mangwe a fiwa mananeotlhahlo le le akaretšago. Mananeotlhahlo a kelo a amana kudu le mananeotlhahlo a kgolo. A bopa 'dintlha tša tekolo' gore batho ba bagolo ba se bone go ngwana yo mongwe le yo mongwe.</p> <p>A thuša batho ba bagolo go</p> <ul style="list-style-type: none"> lemoga (lebelela le go theetša) dinyakwa tša kgolo le go ithuta le dikgahlego tša ngwana yo mongwe le yo mongwe go ngwala dintlha le go šomiša tshedimošo go tšwa tekolong go thuša ka go rulaganya maitemogelo a thuto le go kaonafatša ditlwaelo tša bona boledišana le batswadi, le ge go nyakega, gammogo le batswadi, go fetišeša go thekgo ya maleba ya ditirelo (tlhokomelo ya ditsebi). <p>Dintlha tše dingwe tša tekolo di fiwa gore di thuše batho ba bagolo go lemoga ditlhohlo tše bana ba ka bago le tšona. Go nyakega tlhahlo e oketšegilego gore go be le kelo ka botlalo ya kgolo ya ngwana gomme e tla hwetšwa nakong ya dithuto, mešomohlaloo, le ka go bala ka dinyakwa tše di kgethegilego le go boledišana ka tšona.</p> <p>Pholisi ya mananeotlhahlo a kelo e tšweleeditšwe karolong ya mafelelo ya MLTB (NCF).</p>

Kakaretšo ya MLTB (NCF)

Seswantšho sa 4 Sebopego sa MLTB

Sebopego sa KIKB (ELDA) ye nngwe le ye nngwe

**Go na le dikgato tše nabilego tše nne tša go beakanya mešongwana yeo e amanago le lenaneotlhahlo la mengwaga ya masea, bomapimpana le bana ba banyenyane go TBKIB (NELDS):
Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane**

Seswantsho sa 5 Sebopego sa KIKB (ELDA) ye nngwe le ye nngwe

Bophelo bjo bobotse ke karolo ye kgolo ya go ithuta bakeng sa kgolo ya masea, bomapimpana le bana ba banyenyane.

Mo Afrika Borwa masea a mantši, bomapimpana le bana ba banyenyane ba phela tikologong yeo e amago maphelo a bona, tšhireletšego le kgolo ka tsela ya go se kgahliše. Mananeo a pele a bobjaneng a šomišetšwa go kaonefatša maphelo a bana ba. Ka gona MLTB (NCF) a tsepeletše go BOPHELO BJO BOBOTSE e le go motheo wa Karolo ya go Ithuta le Kgolo Bobjaneng.

Ge masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ba

- fepegile gabotse
- ba phetše gabotse mmeleng
- ba bolekigile ebile ba šireletsegile
- ba tiile mmeleng ebile
- ba se ka fase ga kgatelelo

ka gona ba tla atlega kgolong le dithutong tša bona

Bophelo bjo bobotse
ke motheo wa Karolo ya go
Ithuta le Kgolo Bobjaneng

KIKB (ELDA) ya 1 Bophelo bjo bobotse

e thekga tlhabollo ya yona e bile e amana le di
KIKB (ELDA) tše dingwe tše hlano

KIKB (ELDA) ya 2 Boitshupo le Boitsebišo

KIKB (ELDA) ya 3 Poledišano

KIKB (ELDA) ya 4 Maitemogelo ka Dipalo

KIKB (ELDA) ya 5 Tlhamo

KIKB (ELDA) ya 6 Tsebo le kwešišo ya Lefase

Seswantšho sa 6 Bophelo bjo bobotse ke motheo wa Karolo ya go Ithuta le Kgolo Bobjaneng yeo e thekgago Dikarolo ka moka tša go Ithuta le Kgolo Bobjaneng

Go Diriša Dikarolo tša go Ithuta le Kgolo Bobjaneng

Motho yo mogolo yo a šomago ka MLTB [NCF] (Mohlala, motswadi, mohlokemedi, Mohlokemedi yo a tlhahlilwego, monolofatši, mofahloši, bašomi ba thekgo le go lekola) o tla hlokomela gore

Bana ka moka ba swanetše go ipshina ka ditokelo tša bona go ya ka molaotheo le malapa le gore seboka sa leago seo se ba dikologilego se na le maikarabelo a go netefatša gore ditokelo tše di a obamelwa.

Ngwana yo mogwe le yo mongwe o belegwa a na le ditokelo.

Dilo tše di latelago di tšwa go "Sengwalwa sa Lefase la Bana ka 2001, UNICEF: Karolo ya 28":

1. Tshireletšo go dikgobalo mmeleng
2. Phepo ye e lekanego le tlhokomelo ya maphelo
3. Tlhabelo ya maleba
4. Motho yo mogolo yo go ka thongwago kamano le yena
5. Motho yo mogolo yo a ka kwesišago le go arabela dika tša bona
6. Dilo tše o ka di bonago, wa di swara, wa dikwa, wa di dupelela, wa di latwsa
7. Dibaka tša go itemogela lefase la bona
8. Duduetšo ya maleba ya polelo
9. Thekgo ya go hwetša mekgwa ye mefsa ya kgolo ya mešifa, polelo le mabokgoni a go nagana
10. Monyetla wa go gola ka go ikemela
11. Thušo ya go ithuta go laola maitshwaro a bona
12. Dibaka tša go thoma go ithuta go itlhokomela
13. Dibaka tša ka mehla tša go bapala ka dilo tša go fapafapano
14. Dibaka tša go godiša mabokgoni a mešifa ye mesesane.
15. Tlhohleletšo ya polelo ka go boledišwa, go balelw, go opelelw
16. Mešongwana yeo e tla tšweletšago bokgoni
17. Maitekelo a mabokgoni a pele ga go bala le pele ga go ngwala.
18. Go itemogela ka noši ka go ithuta ka go diragatša
19. Dibaka tša go ikarabela le go dira dikgetho
20. Go hlohleletša go gola ka maitshwaro, tirišano le kgotlelelo go phetha mešomo
21. Go thekga gore ba ipone ba le bohlokwa.
22. Dibaka tša go itlhaloša
23. Go hlohleletša go hlama

Masea le bomapimpana ba thoma go laetša dika tša maikarabelo ge ba

1. thuša ka mešongwanatlwaelo e bjalo ka, go hlatswa, go hlapa, go hlwekiša le go swiela
2. go tše ditaelo tše bonolo
3. go theetša ba bangwe
4. go diriša mekgwa ya setšo, go swana le ge go lewa.

Batho ba bagolo ba thuša bana go lemoga ditokelo tša bona ka bonya gore ba be le maikarabelo ka

1. go ba hlohleletša kgolo ya polelo ka go bolediša, go balelw, go opelwa, mabokgoni a pele ga go ngwala le pele ga go bala
2. go ba fa mešongwana yeo e tla tšweletšago bokgoni
3. go ba hlohleletša maitemogelo ka go ithuta ka mafolofolo ka noši
4. go ba fa dibaka tša go rwala maikarabelo a le go tše diphetlo
5. go ba hlohleletša go gola ka maitshwaro, tirišano le kgotlelelo go phetha mešomo
6. go thekga kgolo ya gore ba ipone ba le bohlokwa
7. go ba fa dibaka tša go ihlaloša
8. go ba hlohleletša go hlama
9. go bopa maitshwaro a letetšwego ka nako tšohle (mohlala, go theeletša bana ka tsela yeo le bona ba tla ratago go theeletšwa ka gona)
10. go ba hlalošetša gore ke ka lebaka la eng maitshwaro a nyakega goba a sa nyakege
11. go laetša magato ao a nyakegago maitshwarong a mangwe le a mangwe, go swana le, go mimila ka tshwanelo
12. go bontšha kgahlego ya go ithuta ka bana go tšwa go bana

a. TBKIB (ELDAS) ka tlhago di kopantšwa gabonolo ka mešongwanatlwaelo le mešongwana yeo e fiwago bana.

Se se latelago ke mohlala wa sebopego sa tšhwaragano ya mešongwana ye e tšwelelaggo ga bonolo mo mengwageng ya mathomo ya ge masea le bomapimpana le bana ba go yo thoma sekolo ba bapala ka mohlaba le meetse:

Modiro: go bapala ka meetse le santa	
TBIKB (ELDA)	Kgato yeo e hloholetšwago ke motho yo mogolo: bana
Bophelo bjo bobotse	<ul style="list-style-type: none"> • ba bapala ka tshireletšego • ba tiišetša mešifa ye mennyan le kgokaganyo
Boitšupo le Boitsebišo	<ul style="list-style-type: none"> • ba itemoga e le batho ba bokgoni le boitshepo • ba laetša kgolo e tiilego ya go itlhokomela • ba aga segwera se se tiilego le bana ba bangwe le batho ba bagolo
Poledišano	<ul style="list-style-type: none"> • ba abolela le go theeletša • ba a bala (mohlala, sešupo godimo ga dibjana, dilong) • go bega le go ngwala (dithalwa le go penta, go bopa ka letsopa le leraga, dikoša le dikošana/merumokwano mabapi le maitemogelo a go bapala ka mohlaba le meetse • sebopego le tlotlontšu ya polelo.
Maitemogelo ka dipalo	<ul style="list-style-type: none"> • ba bala dipalo le go balela • ba arogantšha le go beakanya, ba bapetša le go rarolla mathata • ba ithuta ka dibopego, dikgoba le tekanyo
Tlhamo	<ul style="list-style-type: none"> • rarolla mathata a sebopego • dira diswantšho ka 2D le 3D • bapala dipapadi tša go ikgodiša • opela dikoša le dikošana • go bina
Tsebo le kwešišo ya lefase	<ul style="list-style-type: none"> • go bopa, go dira dilo le go itemogela thekinolotši • ba itemogela nako le lefelo • ba itemogela le go nyakišia ka lefase

b. Bokgoni bja bana

Dinyakwa tša bana di fapano go phatlalala le nako tše nne tša kabogomme dinyakwa tša ngwana yo mongwe le yo mongwe di swanetše go akaretšwa lenaneong la MKB (ECD).

Bana ba hloka mešongwana yeo ba kgonago go e dira e bile ba e thabela gomme e ba hlohla. Bontši bja mešongwana ye e tla wela magatong a bona a kgolo (Mathomong, Go golela pele, Go golela pele le go feta le Go Mphato wa R) eupša ngwana yo mongwe le yo mongwe a ka ba le dikarolo tšeoa a se nago kgahlego goba a nago le kgahlego le bokgoni go tšona. Batho ba bagolo ba swanetše go kgonthiša gore ba fa ngwana yo mongwe le yo mongwe mešongwana yeo e tla mo tiišetšago go dikgahlege le go dinyakwa tša kgolo.

Go gola ka "tsirimetšo" goba nako ya go gola ka lebelo

Bana nakong tše dingwe ba nale kgolo ya tsirimetšego mafapeng a a fapanego ge ba laetša kgahlego le bokgoni, mohlala ngwana a ka ba le kgahlego kudu le bokgoni go thaleng le botaking.

Batho ba bagolo ba swanetše go fa ngwana mešongwana ya botaki bja pono yeo e ka mo hlohlag.

Diriša mešongwana yeo e tšwago dikarolong tše latelago le bana bao ba nyakago e bile ba bontšago kgahlego mešongwaneng ye mengwe le yeo e raraganego kudu. Efa bana bao ba laetšago go hlokago duduetšo le go feta mešongwana ye mengwe ya Mphato wa R yeo e šišintšwego dikarolong tša dingwalwa tša SEPHOLEKE (CAPS).

Ditšhalelo morago tša kgolo

Bana ba ka itemogela ditšhalela morago kgolong ya bona yeo e ka tšeago lebaka le telele goba le lekopana. Ba ka fela ba laetšago go hloka kgahlego go mošongwana goba ditherišanong ye itšego.

- mohlala, mapimpana yo a sa itekalelaggo mmeleng a ka nyaka go dira mešongwana yeo e beetšwego ngwana yo a sa hlwago a kgona go dula, le ge a le boemong bja hlaologanyo ya ngwana wa mengwaga ye meraro
- mohlala, ngwana a ka ba le kgahlego ya go fetiša go mešongwana ya dipapadi go ena le go theetša kanegelo. Motho yo mogolo o swanetše go fa dibaka tša go hlohla le go thekga kgolo ya mmeleng ga mmogo le tša go thabiša le go ba le matlakgogedi a go theeletša le go bala dikanegelo gore ngwana a gole ka goba le kgahlego ya dipuku.

Diriša mešongwana ya go tšwa lebakeng la karolo ye e fitilego go bana bao ba nyakago le go bontša kgahlego mešongwaneng e bonolo le go yeo e sa raraganago ka kudu.

c. Bana bao ba nago le dinyakwa tša go ikgetha tša thuto le tlhokomelo

Bana ba ba sa itekanelago, mohlala, mmeleng, hlaologanyong goba dikwing, bao ba fokolago mmeleng (mohlala, ba na le kokwana hloko ya HIV) le bana bao ba phelago ka bodiidi, ba ka itemogela ditšitišo go tšeeng karolo le go ithuta. Go gatelelwa kudu gore malapa le bahlokemedi ba digotlane ba MKB (ECD) ba fiwe mananeo a mešongwana ka thekgo ya balekodi, bahlahli le bašomedi ba ditsebi mo go nyakegago.

Bana ka moka ba ka rata go tseba, go ba mafolofolo le go akaretšwa mo kgodišong le go ithuteng ya bona. Bana bao ba nago le dinyakwa tša thuto tša go ikgetha ga se maarogi. Ba nyaka thekgo le lefelo la maleba gore ba fiwe dibaka tša go lekana le tša ba bangwe gore ba fihlelele bokgoni bja bona ka botlalo.

d. Tsebo ya tlhago le ya selegae, mabokgoni le maitshwaro

Kgatelelo e swanetše go fiwa mananeo a go hlama le mešongwana ya bana le malapa go ya ka tsebo ya tlhago, selegae le ya setšo, mabokgoni le maitshwaro ao a godišago kgolo ya bana le go ithuta, le ao a thekgago le go akaretšwa ga malapa lenaneong la MKB(ECD).

Tsebo ya selegae, ya tlhago le ya setšo e swanetše go thekga ditokelo tša bana le go tsepelela go dinyakwa tša ngwana yo

mongwe le yo mongwe gore a rate go tseba ka lefase, a be le maatla a go itemogela lefase le polokego.

e. Bohlokwa bja go bapala

Masea le bana ba banyenyanne ba ithuta ka go bapala. Mathomong papadi ya bona ke ya bonnoši goba le motho wa kgauswi, e ka ba motswadi goba moledi. Ke moka ba thoma go bapala kgauswi le ba bangwe. Thalokommogo ba bapala ka tirišano le ba bangwe. Ba ithuta ge ba bapala ka dilo tše di ba dikologilego – ba ithuta go di kgoma, go di diriša, go di nkgelela, go di latswa le go kwa. Ba ithuta gape ka go lebelela bana ba bangwe ge ba bapala. Ba ithuta ka go lebelale seo se dirwago ke batho ba bagolo. Se se tsea nako e bile batho ka fao batho ba bagolo ba swanetše go kgonthiša gore masea le bana ba banyenyanne ba na le dibaka tše dintši tša go ithuta ka go bapala, seo se šupa go ithuta ka mahlahla.

f. Polelo ya letswele le tsebo ya maleme a mangwe

Bana ka moka ba swanetše go kwa le go ithuta go bolela ka polelo ya letswele. Ge ba na le motheo wo o tiilego wa polelo ya letswele, go tla ba bonolo go bona go ithuta leleme le lengwe, ka ge ba tla be ba ithutile sebopego sa leleme le ka moo ba ka bolelago le ba bangwe. Se se tla ba thuša ge ba hlokamelwa mo go bolelwago leleme la go feta le tee.

KAROLO YA PELE YA GO ITHUTA LE KGOLO BOBJANENG: BOPHELO BJO BOBOTSE

Polelo ka ngwana

I need to experience an environment where I can enjoy good health, nutrition, safety and security and where I can develop confidence and resilience. I want to be happy. This is my right.

I am usually physically very active and my body is developing and growing rapidly. I need enough nutritious food. Proper health care and a safe environment are very important to ensure growth and development. This is my right.

Bophelo bjo bobotse ke eng?

Ge bana ba na le bophelo bjo bobotse ba

- ba le tshireletšego le thekgo ya kamano le moledi wa bona
- ba ipshina ka ditokelo tša bona gomme gannyane ba ithuta ka maikarabelo ka noši, bathong ba bangwe le tikologong ya bona
- ba ipshina ka go phela gabotse (le pele ba belegwa)
- ba dula tikologong ye e bolokegilego ebile e šireletšegile
- ba fepegilie go tloga ge ba sa imilwe (ka popelong)
- ba gola ka go kgona le go ba le kgahlego mo dipapading tša go tiišetša mmele
- ba kgona go ikarabela mo maemong a bothata le dikgatelelo tša monagano tša letšatši le letšatši (ba tiile e bile ba nale boitamolelo le maitemogelo a maikutlo a ge ba thabile).

Ka gona bophelo bjo bo botse bo akaretša dikarolo tša **maikwelo, tša leago le tša go tiisa mmele** mo kgolong ya bana. Bophelo bjo bo botse bo bohlokwa kudu ka lebaka la gore ge bana ba **phetše gabotse mmeleng, ba gola ka mafolofolo e bile ba hwetša phepo ya maleba ka fao ba tla hlohleletšega go ithuta.**

Boemo bja bophelo bjo bo botse bja bana bo ithekgile gape ga ge ba lemogwa ba le bohlokwa, go hlomphiwa le thekgo yeo bo e fiwago ke batho ba ba golo ka malapeng le mafelong a mananeo a MKB (ECD) go šogana le kgatelelo ya monagano mo maphelong a bona letšatši ka letšatši.

Bophelo bjo bo botse bo ka se aroganywe le go ithuta. Karolo ye ya go ithuta bobjaneng e bohlokwa kudu go bana ka moka go tloga ge ba sa imilwe.

Batho ba bagolo ba swanetše go šetša bophelo bjo botse bja bana

- Ditokelo tša bana di bopa motheo wa bophelo bjo bo botse le go ithuta.
- Bana ka moka, go akaretša le bao ba nago le mapheko le dinyakwa tša go ikgetha ba na le tokelo ya go fiwa šedi le thekgo gore ba gole le go ithuta go ya ka bokgoni bja bona.
- Batho ba bagolo ba swanetše go akaretša ditokelo tša bana go mešngwana ka moka ya go šoma le go šomela bana.
- Dikgahlego tša maleba tša masea, bomapimpana le bana ba banyenyane di bopa motheo wa dikgokagano ka moka ka fao batho ba bagolo ba swanetše:
  - go lebelediša dinyakwa le dikgahlego tša bana ka tšhwanelo. Go lebelela tšebo ba se dirago le kamoo ba ikarabelago.
  - Ba theeletše bana ka hlokomelo go tloga bobjaneng. Bana ba bolela ka go dira medumo (mohlala, go lla, go goeletša, go kekeretša, go sega), ka go šupetša ka mmele (mohlala, go laetša ka dika, go myemela, go emiša matsogo, go gokarela) le ka polelo (mohlala, ka mantšu le go thalathala, go bapala ka go ikgodiša)
  - go nagana ka seo se loketšego ngwana pele
  - ela hloko dikgopololo tša bana ka moka
  - boloka dipego gore ba abelane le batswadi le bašomimmogo ba e lego ditsebi (mohlala, ba tša mapheko, ba kgoro ya leago, le bašomi ba tša thuto) ge go hlokagala.
- Bana ba itumela go ba le batho ba bagolo bao ba ba kwešišago, ba ba ratago le go ba thuša go gola le go ithuta ka dikamano tša thekgo.

- Batho ba bagolo ba swanetše go fa masea, bomapimpana le bana ba bannyane dibaka tša go ithuta ka
  - ditokelo tša bona le maikarabelo ge ba dutše ba gola
  - tša maphele le polokego ka go diriša medirotlwaelo ya motheo ye e akaretšago dinako tša dijo tša phepo le mekgwa ya bohlweki, tša polokego le tshireletšego
  - mebele ya bona le bokgoni bja go šuthiša le go swaraswara didirišwa.
  - go thoma go ikemela le go itamolela ka go ba hlohleletša go dira dikgetho le diphetho tša maleba.

Seswantšho sa 7 Go šoma le mamapa le bana ba ba nyenyane go godiša bophelo bjo bo botse mmeleng

Dintlha tša boikgopotšo

- Naa mananeo a tikologo ya gae, a lapeng le kgolo bobjaneng a huetša bjang bophelo bjo bo botse bja mošemanle le ngwanenyana yo mongwe le yo mongwe ka tsela e botse?
- Naa lenaneo la legae, la lapeng le la kgodišo ya bobjaneng e huetša bjang bophelo bjo bo botse kgolong ya bana ka tsela e mpe?
- Naa dibaka tše dibotse le dihlabakelo di ka hlagišwa bjang go thuša bana go gola ka mokgwa wa bophelo bjo bo botse?
- Naa dilo tše mpe di ka phošolla le go fokotšwa bjang?
- Naa lenaneo la MKB (ECD) le abela thekgo e lekanego go bana ka moka gore ba be le kgopollo e matla ya bophelo bjo bo botse dikarolong ka moka?

Maikemišetšo, lenaneohlahlo la kgolo, mehlala ya mešongwana ya go hlohleletša bophelo bjo bo botse

Maikemišetšo	Mananeohlahlo a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyanne	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyanne	Mananeohlahlo la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitišetša tlhokomelong ya ditsebi mo go hlokegago.
1. Bana ba na le phepo ya mmakgonthe	<p>Mathomong a kgolo</p> <p>Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> a gola go tloga go belegweng go ya ka lenaneohlahlo la Pukwana ya Tsela ya tša Maphele a thoma go laetša thato go tšeob a ratago go di latswa a itemogela dijо ka go lekola le go bapala ka tšona a laetša ge o swerwe ke tlala goba ba khoše a amogela le go kgopela dijо tšeob a di ratago a leka dijо tše difsa ka noši sohla dijо gabotse Bana ba bangwe ba ka itemogela tiego go goleng mafapeng mangwe mola ba bangwe ba ka itemogela tsirimetšego dikarolong tše dingwe. 	<p>Mathomong a kgolo</p> <ul style="list-style-type: none"> Dira papadi ka go ela le go lekanya boima bja masea le bomapimpana ka mokgwa woo ba tla ipshinago. Efa ngwana yo mongwe le yo mongwe mehuta ya dijо. Lemoga gore go ka ba le go fapano go ya ka ditšo mabapi tšeob di ka laetšwago e le dijо tša maleba. Fetša nako ye e lekanego le ngwana yo mongwe le yo mongwe ge a ejā Dira gore dinako tša goja e be tša lethabo ka go bolela, go opela dikošana le go anegela masea dikanegelo. Bolela polelo ya letswele ka seo se diregago nakong ya dijо. Laetša mekgwa ya maleba ya go ja. Letela gore ngwana a rate dijо tše difsa gomme o fe tšona ka hlohleletšo. Lebelela bana gomme o fetole. Letela gore bana ba rate go ja mehuta o moswa wa dijо le gore ba fiwe ka hlohleletšo. Lebelela masea gomme o tšeye kgato. Letela gore masea a ka hlakahlakana ge ba leka go iphepha. Aba dijо le dino ka tsela ye e ipiletšago. Lemoga le go diriša dikakanyo tša tikologo ya gae, maele a setšo, ditlogo le ditlwaelo go ya ka phepo ya nnete. 	<p>Lemoga gomme o boledišane le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba bona ba banyenyanne ka</p> <ul style="list-style-type: none"> mekgwa ya tlwaelo ya go nwa le go ja mekgwa ya go kgetha dino le dijо. tekanyo ya go thabela dijо tekanyo ya go ipshina ka go ja tekanyo ya ka moo ngwana a kwago tlala kgolo (go diriša Pukwana ya Tsela ya tša Maphele) le boima bja tlase bja mmele le go nona kudu le botelele Tsebo ya <ul style="list-style-type: none"> mehutahuta ya dijо, tatoš le boleng mešongwanatlwaelo ya phepo mešongwanatlwaelo ya go hlwika ga dijо le meetse 'mekgwa e mebotse' ya setšhaba le e mengwe ya mešongwanatlwaelo ya phepo go tšweletša mabokgoni le maitshwaro a <ul style="list-style-type: none"> Go lokišetša, go aba le go tloša dijо Go diriša ditlabakelo tša go jela le tša go apea

Maikemišetšo	<p>Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomapimpana le bana ba banyenyane</p> <p>Go golela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bomapimpana ba golela pele go ya ka lenaneohlalho la Pukwana ya Tsela ya tša Maphelo • Bomapimpana ba thoma <ul style="list-style-type: none"> - go lemoga dijo tše diswa le tša mehutahuta - go ba le kgopolo ya dijo tša go swana le tša go fapania ka tatso le ponagalo - go kwešiša gore ke dijo tše dife tše di nago le phepo ba thuša go aba dijo goba go breakanya megopo le mahwana le dibjana tše dingwe - ba ipshina ka dijo tša tikologo ya gae le tša setšo le mekgwa ye mebotse go ya ka meawanatshepeditšo ya ka lapeng <p>Bomapimpana ba bangwe ba ka itemogela tiego ya go gola dikarolong tše dingwe mola ba bangwe ba ka itemogela tsirimetšego dikarolong tše dingwe.</p>	<p>Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane</p> <p>Go golela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tšwela pele ka mešongwana le dikgopoloo go tšwa karolong e fetilego ya 'Mathomong a Kgolo' go bomapimpana bao ba hlokago se, gomme o fe mešongwana go tloga go 'Go golela pele' go ya go bana bao ba itemogelago go gola ka tsirimetšego. • Ba fiwa thušo ye nyenyanie ya dijo go hlohleletša bomapimpana gore ba ka kgona go di fetša • Go hlohleletša bomapimpana go kgopela kokeletšo ya dijo ge ba sa di nyaka go sa lebalwe dinyakwa tša bona tša kgolo • Tšweletša dijo tša mehutahuta dinakong tša dijo • Thuša bana go ja ge ba lapa go iješa • Boledišanang ka mehuta ya dijo le mo di tšwago gona • Tšwetša pele dijo tša setšo le tše di humanegago tikologong ya gae • Lebelela dingwalwa le bomapimpana (go swana le dipapatšo tša dijo) gomme le boledišane ka dijo tša phepo le tše di se nago phepo • Dira kholatše ya dijo tše di nago le phepo le bana • Opela dikoša le diretokošana le go bapala diterama, go bapala dipapadi tša go ikgodiša go sa phaelwe thoko mešongwana ye e bonagalago ya diatla bjalo ka go thala, go ripa le go kgomaretša, go taka, mabapi le phepo le dijo. • Thekga bana hlokomela mehutahuta ya dibjana, mohlala, mogopo, sekotlelwana, komiki, lelepolo le foroko le thipa (tše tša mafelelo di swanetše go bewa leihlo ge di diritšwa) • Thekga bana go hlokomela dikgato tša mehutahuta mohlala, go tšhela, go kga, go phumola, go hlwekiša, go hlatswa didirišwa le go di hlopho. 	<p>Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitišetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.</p> <p>Hlokomela dintilha tše o ka di begago le go tsea kgato mabapi le phepo yeo e ka beago masea, bomapimpana le bana ba banyenyane kotsing</p> <p>a. Phepompe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dika tša tlhagama (go ruruga ga maoto, go ruruga ga mpa, go sesefala ga moriri, go kgolega meno, go oma ga letlalo le go tšwa dišo letlalang) <p>b. Bolwetši</p> <ul style="list-style-type: none"> • go hloka takatso ya dijo e le sešupo le dika tša bolwetši • go hlatša le letšhollo (go tšholla mantle a meetse makga a mmalwa ka iri goba ge go na le madi mantleng)(ikgokaganye le ba tša kalafo kapejana, nea ngwana yoo meetse ao a bedišitšwego ao a tšhetšwego letsmai le swikiri tše nnyane gomme o netefatše gore ngwana o ja dijo tše di nnyane kgafetšakgafetša) • Hlokomela borutho bja mmele ge ngwana a hlatša le go tšholla • go nyorwa kudu le go se kgone go nwra <p>c. go nona</p> <ul style="list-style-type: none"> • Boima bja mmele go ya ka bohlatse bja Pukwana ya Tsela ya tša Maphelo (ikgokaganye le batswadi gomme o ba fetišetše kliniking)
---------------------	---	---	---

Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.
	<p>Go golela pele le go feta</p> <p>Bana ba banyenyane</p> <ul style="list-style-type: none"> • ba tseba bohlokwa bja go ja dijo tše di hlwekilego • ba laetša kgahlego go leka dijo tše diswa • ba hlaola dijo tše dingwe tše di nago le phepo • ba thuša go hlwekiša mo go tšholotšwego dino le dijo 	<p>Go golela pele le go feta</p> <p>Tšwela pele ka mešongwana le dikgopolo go tšwa karolong ye e fetilego ya 'Mathomong a kgolo 'le 'Go golela pele' le bana ka moka kudu bana bao ba itemogelago tiego ya kgolo le makoa.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Thoma tšhengwana ya merogo gomme o fe bana maikarabelo a go e hlokomela. 	
	<p>Go fetela go Mphato wa R</p> <p>Bana ba banyenyane ba tseba</p> <ul style="list-style-type: none"> • mabapi le dihlopha tše dijo le bohlokwa bja go ja dijo tše di ba thušago go gola • moo dijo di tšwago gona le magato a go di tšeletša 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • Batho ba bagolo le bana ba ka dira kholatše ka dijo mo dihlopeng tše go fapano; batho ba bagolo ba ka boledišana le bana ka bohlokwa bja phepo ya maleba. • Batho ba bagolo ba ka laetša bana dipuku ka ga temo le difaporiki le ka moo ditšweletšwa tše dingwe di dirwago ka gae; batho ba ba golo ba ka bolela ka dijo ge ba sepetše le bana go yo reka dijo mabenkeleng. 	

	Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomapimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.
2.	Bana ba phela gabotse mmeleng gomme ba kwešiša hlweko e botse	<p>Mathomong a kgolo</p> <p>Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> gantši ba ipshina ka go raga le go patlama ka meetseng a borutho le go tlampuletša le go bapala ka meetse ka fase ga hlokomeyo motho yo mogolo. laetša kgahlego ya go hlapa diatla le diaparo le didirišwa tša go jela ka thušo ya motho yo mogolo ba na le kgahlego ya go tseba ka bophelo bjo bobotse le go hlweka 	<p>Mathomong a kgolo</p> <ul style="list-style-type: none"> Laetša maitshwaro a bophelo bjo bo hlwekilego, mohlala, go hlapa diatla pele o eja le ge o boa ntlwaneng ya botshwela mare Bolela le go opela ka bohlweki le tša maphelo ge o tšweletša mešongwanatlwaelo ya tša maphelo le bohlweki go masea Laetša masea a magolwanyane ka moo ba ka hlapago diatla le go ba fa dibaka tša go dira bjalo. Diriša mešongwana go tšwa dikarolong tše di latelago le masea ao a nyakago le go laetša kgahlego mešongwaneng yeo e gatetšego pele. 	<p>Lemoga gomme oboledišane le batswadi ka masea, bomapimpana le bana ba bona ka moka</p> <ul style="list-style-type: none"> tekanyo ya maatla kgahlego dijong pego ya go hlabelwa go kgonthišša gore e mo nakong (bona Puku ya Tsela ya tša Maphelo) kgolo ya leino le le phetšego gabotse go lemoga le go laetša medirišotlwaelo ya hlweko bjalo ka go hlapa diatla, go mina, go ya ntlwaneng ya botshwelamare.
		<p>Go golela pele</p> <p>Bana ba banyenyane ba tšwela pele ka go</p> <ul style="list-style-type: none"> ekiša mokgwawago hlapa sefahlego, diatla, bj. bj. ekiša go hlapa meno hlapa diatla gabotse kgopela go phumolwa dinko ge go hlokagala kwešiša motheo wa melao ya polokego 	<p>Go golela pele</p> <p>Tšwela pele ka mešongwana le dikgopololo go tšwa karolong ye e fetilego ya 'Mathomong a kgolo' le bana kudu bao ba itemogelago tiego ya kgolo le makoa.</p> <ul style="list-style-type: none"> Diriša dikgopololo go tšwa karolong ye e latelago ya 'Go golela pele le go feta' le ya 'Go ya go Mphato wa R' le bana bao ba laetšago ba loketše mošongwana ya ka godingwana. Bolela ka 'bohlweki' le 'ditšila' gomme rulaganya mešongwana ya bana gore ba itemogele go tšhilafala ge ba bapala ka ntle ka tsela ye botse, go latele tsela ye botse ya go hlapa mmele le go hlatswa didirišwa tša go jela ge o feditše Ge o hlatswa le go hlapisa bana, ba hlohleletše go ithuta go hlapa ditho ka moka tša mmele Hlohleletša le go reta bana ge ba gopola go hlapa diatla ge ba etšwa ntlwaneng ya botshwelamare le pele ba eja dijo. 	<p>Hlokomela dintilha tše o ka di begago le go tšeakgato mabapi le phepo go masea, bomapimpana le bana ba banyenyane bao ba lego kotsing ya tša maphelo</p> <ul style="list-style-type: none"> Na ngwana o na le letadi? Na ngwana o hlatša dilo ka moka? Na ngwana o kile a ba le bothata bja go wa? Na ngwana o bonala a lapile goba a idibetše? Na ngwana o na le tshwaetšo ya mafahla (go thatafalelwaa ke go gohlola le go hema)? Na ngwana o na le meno ao a bodilego? Na ngwana o dula motikologong ya go hlweka le maphelo?

Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.
	<p>Go golela pele le go feta</p> <p>Bana ba ba banyenyane</p> <ul style="list-style-type: none"> • ba hlapa diatla le sefahlego le mmele • ba mina ka tsela ya go hlweka • ba botša ba bangwe melao ya motheo ya bohlweki le polokego le melao le mabaka a tšeо • ba hlapa meno gabotse • ba hlaloša ka tsela e bonolo kamoo bolwetši bo hlolegago (ditwatši, dikokwanatlhoko le maemo ao a sa hlwekago) • ba lemoga dika tša go se phele gabotse 	<p>Go golela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tšwela pele ka mešongwana le dikgopolgo tšwa karolong ye fetilego ya 'Mathomong a kgolo' le ya 'Go golela pele le go feta' le bana ka moka kudu bao ba itemogelago tiego ya kgolo le makoa • Netefatša gore bana ba diriša le go ipshina ka mešongwanatlwaelo ya go sepedišana le tša hlweko • Opela dikoša le diretokošana tša mabapi le mešongwanatlwaelo ya go phela gabotse le mekgwa ya hlweko • Direla bana ditiragatšo gore ba bine le go sepela • Bala le go anega kanegelo mabapi le tša maphele le bohlweki • Kgopela baeng ba ditsebi go tlo bontšha le go bolela ka tša maphele le bohlweki bjalo ka baoki, dingaka, ba go tloša ditlakala • Kgopela bana go thuša ka mediro ye bonolo ya mešongwanatlwaelo bjalo ka go hlwekiša, go hlatswa le go swiela. Dira gore mešongwana yeo e kgahlise gore bana ba ipshine ka yona 	
	<p>Go fetela go Mphato wa R</p> <p>Bana ba tšwela pele go nyaka magato ao ba a thomilego e le masea, bomapimpana le bana ba banyenyane gomme ba tšwela pele go kwešiša</p> <ul style="list-style-type: none"> • ka moo bolwetši bo fetelago • dika tša bolwetši le kgobalo • nako ya go kgopela thušo go tšwa go motho yo mogolo. 	<p>Go fetela go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • Efa mešongwana go bana ba banyenyane bao ba itemogelago go gola ka tsirimeletšego pele ba eya go Mphato wa R o tsopola go tšwa go dikarolo tša maleba sengwalweng sa SEPHOLEKE (CAPS) sa Mabokgoni a Bophelo 	

Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomapimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelong ya ditsebi mo go hlokegago.
3. Bana ba aga maikutlo a polokego le tshireletšego (tikologo ya tša maphelo)	Mathomong a kgolo Masea <ul style="list-style-type: none"> • a gola maikutlo a polokego le tshireletšego ge dinyakwa tša mmele le khuduego ya maikutlo di arabelwa semeetseng • a gola maikutlo a go tshepa le boitshupo ge batho ba bagolo ba ba fa tlhokomelo ya lerato mmeleng le polelong • a ikarabela ditemošong tša kotsi • a thoma go kweša melao ya motheo wa tshireletšego 	Mathomong a kgolo <ul style="list-style-type: none"> • Efa lesea le lengwe le le lengwe tlhokomelo ye kgolo mmeleng le poledišano ya ka mehlala (mohlala, go bolela, go opela, go myemyela, go lebelela le go theeletša) • Diriša mantšu le ditšhupo go bontšha dikotsi tša go swana le dithibo tša mohlagase, mollo • Opela dikoša le diretokošana mabapi le polokego le tshireletšego • Anega dikanegelo tša mabapi le polokego le tshireletšego tše di thušago masea meragelo ya go ikatanela go seemo (eupša ba šetše gore seo se se ke sa boifiša bana) • Diriša mešongwana ya go tšwa dikarolong tše latelago le masea ao a nyakago le laetša dikgahlego go mešongwana ya ka godingwana 	Hlokomba dintilha tša pego gomme o boledišane le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka moka mabapi le bokgoni go <ul style="list-style-type: none"> • tšea maikarabelo go polokego ya tikologong ya gago • nyaka thušo go tšwa le go ikarabela ka maleba go batho ba bagolo • laetša temošo ka gare ga tikologo le go dikologa dilo tše di ka hlolago dikotsi (mohlala, go dikologa ditepisi, sephethepheth, diphoofolo, dithipa, dikero, diphensele tša ntlha) • bontšha temogo le bokgoni bja go latela tša motheo wa maphelo le mešongwanatlwaelo ya polokego (mohlala, temošo ka mollo, temošo ka batho bao o sa ba tsebego, go tseba leina le sefane le mo a dulago ka mabaka a boitsebišo)
	Go golela pele Bomapimpana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya karolo ye e fetilego gomme <ul style="list-style-type: none"> • ba nyaka go itemogela selo se sengwe le se sengwe tikologong ka phišelego ya hlago • gantsi ga ba lemoge dikotsi empa ba tla theeletša dika tša temošo 	Go golela pele <ul style="list-style-type: none"> • Tšwela pele ka mešongwana le dikgopolo go tšwa karolong ye e fetilego ya 'Mathomong a kgolo' le bomapimpana kudu bao ba itemogelago tiego ya kgolo le makoa. • Hlohleletša bomapimpana go itemogela le go fišegelwa ka lefase le <ul style="list-style-type: none"> – go ba lemoša ka dikotsi – go ikatiša ka polokego lefelong la hlokomele – go ba laetša dikotsi tše di lego tikologong • Botšiša bomapimpana dipotšišo tše di nyakago dikarabo tša go fahlela mabapi le polokego go ya ka maitemogelo a bona go swana le gore' re ka dira eng go.....' • Efa hlokomele ya lerato go ngwana yo mongwe le yo mongwe ge a itemogela gore a be le polokego le maikutlo a boitshupo le go ikamogela • Diriša mešongwana go tšwa dikarolong tše di latelago le bana bao ba nyakago le go bontšha kgahlego mo mešongwaneng ya ka godingwana. 	Hlokomba dintilha tše o ka di begago le go tšea kgato mabapi le phepo go masea, bomapimpana le bana ba banyenyane bao ba lego kotsing ya polokego le tshireletšego <ul style="list-style-type: none"> • maswao a tlaišo ya mmeleng goba thobalano • maswao a tlaišo ya maikutlo • maswao a go hlokologwa • ngwana yo a sa lemogego gore o swele goba o gobetše • go palelwa ke go dira dikahlolo mabapi le polokego (mohlala go se lemoge sephethepheth sa mmileng)

Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelong ya ditsebi mo go hlokegago.
	Go golela pele le go feta Bana ba banyenyane ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya karalo ye e fetilego gomme ba tšwela pele ka go kgona <ul style="list-style-type: none"> • go lemoga maemo, dilo le maswao a kotsi • go bolela maina le tšupa bodulo • go kwešša melao ya motheo ya polokego • go latela ditaetšo tše bonolo ka seo ba ka se dirago ge ba le kotsing 	Go golela pele le go feta <ul style="list-style-type: none"> • Tšwela pele ka mešongwana le dikgopolgo tšwa karolong ye e fetilego go 'Mathomong a kgolo' le go 'Go golela pele' le bana ka moka kudu bao ba itemogelago tiego ya kgolo le makoa. • Thuša go gopola ditšhupatulo le go hlaloša moo ba dulago • Šupa dika tša polokego, mohlala, leswao la ema, go bofa lepanta la koloi le mpholo • Ge bana ba go botša ka tiragalo yeo e ba tšhošitšego, laetša gore o ikemišeditše go theeletša • Efa mešongwana go bana ba banyenyane bao ba itemogelago go gola ka tsirimeletšego pele ba e ya go Mphato wa R o tstopola go tšwa go dikarolo tša maleba dingwalweng tša SEPHOLEKE (CAPS) 	
	Go fetela go Mphato wa R Bana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya karolo ye e fetilego gomme ba tšwela pele go <ul style="list-style-type: none"> • lemoga le go bega dikotsi mo tikologong • laetša boitshepo ka go bega dikotsi • bolela ka dintlhha tša boitsebišo bja bona – leina, mengwaga, tšupa bodulo, nomoro ya mogala tša batho bao a ba tsebago 	Go ya go Mphato wa R <ul style="list-style-type: none"> • Efa mešongwana go bana ba banyenyane bao ba itemogelago go gola ka tsirimeletšego pele ba fetela go Mphato wa R o tstopola go tšwa go dikarolo tša maleba dingwalweng tša SEPHOLEKE (CAPS) sa Mabokgoni a Bophelo 	

Maikemišetšo	Mananeohlahllo a Kgolo ya masea, bomapimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlahllo la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.
4. Bana ba tiile mmeleng gomme ba laetša bokgoni le kgahlego mešongwaneng ya go tiiša mmele	<p>Mathomong a kgolo</p> <p>Mešifa e megolo</p> <p>Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> • a laetša dikhunanoši tša mešifa go tloga ge a belegwa, bjalo ka go boifa, go sepela le go gata, go nyanya, go swara dikhunanoši • a šuthiša matsogo le maoto ka bolokologi • a godiša le go matlafatša molala, le mešifa ya mmele gore e sopologe, le go dula le go ema • a diriša mešifa e megolo gore ba šuthe go ya ka mathoko go akaretša go habula, go goga le go kuka • a šutha go tloga go patlameng go ya go duleng • a šutha go tloga go duleng go ya go emeng • a sepela ka noši ge o mo swere ka letsogo le tee • a sepela, a ema gomme a thoma gape ka polokego • a namela marel ka thušo • a kitima <p>Mešifa ye menyenyane</p> <p>Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> • a diriša mešifa e menyenyane go utolla ka botlalo ka go huparela, go laetša maikutlo, le go senkasenka dilo • a laetša tirišano ya leihlo le letsogo • a kgorometša le go goga didirišwa tše dikgolo, mapokisi le dilo tša bofelo mo fase • a kuka dilo tše dinyenyane ka monwana wa mogorogoro(mogolo) le wa tšupabalo • a lahla goba a fošetša dilo pele • a iphepa ka go thušwa • a aga tora ya dipoloko tše tharo • a ja ka go šomiša lehwana, go swara komiki ka diatla tše pedi • a swara phentshele goba dikherayone ka seatla gore a thalathale 	<p>Mathomong a kgolo</p> <p>Kgolo ya mešifa e megolo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bapala dipapadi tša go šutha le masea gore a itšidulle le go hlohleletša kgolo ya mešifa go swana le, go goga ka go nanya, go tumiša le go opela dikošana le dikoša mabapi le go sepela • Diriša dikoša le dikošana le merethetho ya go šutha le bana go tloga ge ba belegwa gomme o bolele le bana o sa lebale go ba thuša go itšidulla • Go godisa tšhomiso ya nnete ya mešongwana ya setšo le tša selegae go swana le go šidullwa, ka go dumelana le ditumelo tša lapa • Diriša mekgwa e boleta ya go šutha le medumo e boleta • Efa didirišwa tša go iketla, tša go se fetoge, le tša polokego go thuša masea go šuthiša dilo tša go swana le dikota, maotwana a dikoloi le mapokisi a go dirwa ka legong • Efa thekgo ngwaneng yo mongwe le yo mongwe ka tše a di hlokago mabapi le mešifa ye megolo, mohlala go thušana ka matsogo, didirišwa tša go sepela, marel tše ba ka di namelago <p>Kgolo ya mešifa e menyenyane</p> <ul style="list-style-type: none"> • Efa lesea le lengwe le le lengwe dibaka tše dintši tša go senkasenka didirišwa tša mehutahuta, bjalo ka ge ba fepšwa, ba thala le go aga dilo. • Hlohleletša masea go hupareša, go kuka, go swara, go šikinya le go latswa, go lebelela, go theeletša, go dupa le go kgoma dilo tša mehuta • Diriša dilo tša maleba tša polokego go tšwa tikologong bjalo ka maswikana, dithupa, ditšhelo tša dipolasitiki, gore bana ba di senkasenka <ul style="list-style-type: none"> - go hlaola ditlabakelo tša bona (polasitiki, tša bofelo, tša letago, tša mmala, tša boreledi, bj. bj.) - go tšhela le go tlatša - go kgokološa, go ya pele le morago - go aga, go itekanyetša, go kgobel • Go thuša ka dilo tša go jela tša masea ao a loketšego go di diriša le go thuša go di hlatswa ge ba feditše. • Bafe dibaka tše dintši tša go thala go dirišwa dikherayone tše dikgolo, mewana ya tšupabalo le dithupa tša bomeetse le go penta pampiring le mo mohlabeng • Efa bomapimpana dibaka tša go ripa ka dikero tše dinyenyane (ba thuša go di swara gabotse le go dira dilo tše di nyakegago gore o sege pampiri) • Thuša masea go swara didirišwa tša go thala ka tsela ya maleba (go swarelela pentshele) • Diriša mešongwana go tšwa dikarolong tše di latelago le masea ao a nyakago le go bontšha kgahlego mešongwaneng ya godingwana ya mmele. 	<p>Hlokela le go boledišana le batswadi ka masea, bomapimpana le bana ba banyenyane</p> <ul style="list-style-type: none"> • Khunanoši ya mešifa mo go bana ba sa tšwago go belegwa (masea) • Go kgona go šuthiša matsogo le maoto le mmele • Go kgona go koba, go dula le go emaGo kgona go abula, go sepela, go kitima, go tsepama ,go fofa, go kata le go namela • Tshwaragano ya mešifa(mohlala swaragano ya leihlo - le -letsogo, swaragano ya leihlo- le -seatla) • Bokgoni bja boikgopolelo (mohlala temogo ya go bona, go kwa le sekgo) • Go kgona go oketša go šomiša mešifa ye menyenyane go swara/ go topa, go tiiša, go kgokaganya • go swarelela phentshele ka tsela ya maleba • go kgahlegela le go ipshina ka mešongwana ya boitshidullo ka mekgwa ye e fapanego (mohlala, dipapadi, go bina le mešongwana ya šuthašutha) • go diriša dikwi go swaragana le tikologo le batho

Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane Go golela pele Bomapimpana Tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya mogatong wo o fetilego le <ul style="list-style-type: none"> • Go tšwele pele o godiša mešifa ya bona ye megolo le ye menyenyane le mešifa ya bogodimo bja mmele (sefega, mokokotlo le mpa) bjalo ka ge ba dirile bjalo karolong ya mathomo • Go mpshafatša mabokgoni ebile ba eba le bogkoni bja go fetiša kudu tirišong ya mešifa ye megolo le ye menyenyane Mešifa ye megolo Bomapimpana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya kgato ye e fetilego le <ul style="list-style-type: none"> • go leka go raga kgwele e kgolo • go binela mmino go ya ka morethetho wa wona • go kitima gabotse • go namela mabotana goba ditlabakelo • go tshelatshela ka maoto a mabedi a momagane • go ema le go sepela ka dinanahla Mešifa e menyenyane Bomapimpana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya mogatong wo o fetilego le <ul style="list-style-type: none"> • go thoma go diriša dikero le didirišwa tše dingwe ka taolo • go kgorometša le go goga dibapadišane • go betša kgwele e kgolo • go roka ba diriša dipheta tše kgolo • go aga tora ya magato a mahlano goba a tshela 	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane Go golela pele Bomapimpana <ul style="list-style-type: none"> • Tšwela pele ka mešongwana le dikgopolo go tšwa karolong ye e fetilego ya 'Mathomong a kgolo' le bomapimpana kudu bao ba itemogelago tiego ya kgolo le makoa. Mešongwana ya mešifa e megolo <ul style="list-style-type: none"> • Efa mešongwana ye mentši le dipapadi go godiša mabokgoni a mešifa ye megolo le mmele(go namela, go ema thwii, go sopa, go kgokologa, go kitima) • Bapala le ngwana wa gago dipapadi tše di šikinyago mmele • Bapala mmino le go bina le bana • Efa bana dikgwele tše dikgolo le tše dinyenyane gomme o ba hlohleletše go raga le go go fošetša ka go nepa • Rulaganya maeto a go ya mafelong a a bullegilego goba mabaleng a go bapalela moo bana ba ka kitimago ka tokologo le polokego • Efa bana ditlabakelo tše go ema thwii ba sa we, go namela le go kitima gare ga tšona • Bapala dipapadi tše go kitimišana ba swarana (tšhaba legotlo katse e a go loma) • Bapala dipapadi tše kgwele Mešifa ye menyenyane <ul style="list-style-type: none"> • Efa bana mešongwana ye mentši ya go diriša menwana le diatla go dira mediro ya go raragana bjalo ka go thala, go taka, go ripa • Efa bana dipapadi tše bonolo tše go bopa ka digakantšhi (tše diripa tše tshela) le dipapadi tše go godiša kgokagano ya mahlo le diatla. • Efa bana dipapadi tše dintši tše dikgwele le mekotla ya dinawa go tiša mabokgoni a go foša le go swara • Efa bana dikoša le diretokošana le dipapadi tše tiragatšo tše di hlohleletšago bana go diriša diatla tše bona le maoto, menwana ya maoto le ya matsogo le mebele go šutha gabotse ka morethetho. • Ba abele didirišwa tše dinyenyane tše di phuthetšwego gomme o laetše ka moo o ka di phuthollago le go di phuthela gape • Ba abele letsopa le folouru ya go bapala le leraga gore ba kgwahliše mešifa ye menyenyane • Bapala dipapadi tše go phaphatha le go šutha • Ba abele dibapadišane tše go aga le tše mešongwana ya kago • Diriša dikgopolo tše dikgato tše di latelago ya 'Go golela pele' le 'Go ya go Mphato wa R' • R le bana bao itokišeditšego go leka mešongwana yeo e gatetšego pele. 	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebele, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.
	Go golela pele Bomapimpana Tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya mogatong wo o fetilego le <ul style="list-style-type: none"> • Go tšwele pele o godiša mešifa ya bona ye megolo le ye menyenyane le mešifa ya bogodimo bja mmele (sefega, mokokotlo le mpa) bjalo ka ge ba dirile bjalo karolong ya mathomo • Go mpshafatša mabokgoni ebile ba eba le bogkoni bja go fetiša kudu tirišong ya mešifa ye megolo le ye menyenyane Mešifa ye megolo Bomapimpana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya kgato ye e fetilego le <ul style="list-style-type: none"> • go leka go raga kgwele e kgolo • go binela mmino go ya ka morethetho wa wona • go kitima gabotse • go namela mabotana goba ditlabakelo • go tshelatshela ka maoto a mabedi a momagane • go ema le go sepela ka dinanahla Mešifa e menyenyane Bomapimpana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya mogatong wo o fetilego le <ul style="list-style-type: none"> • go thoma go diriša dikero le didirišwa tše dingwe ka taolo • go kgorometša le go goga dibapadišane • go betša kgwele e kgolo • go roka ba diriša dipheta tše kgolo • go aga tora ya magato a mahlano goba a tshela 	Mešongwana ya mešifa e megolo <ul style="list-style-type: none"> • Efa mešongwana ye mentši le dipapadi go godiša mabokgoni a mešifa ye megolo le mmele(go namela, go ema thwii, go sopa, go kgokologa, go kitima) • Bapala le ngwana wa gago dipapadi tše di šikinyago mmele • Bapala mmino le go bina le bana • Efa bana dikgwele tše dikgolo le tše dinyenyane gomme o ba hlohleletše go raga le go go fošetša ka go nepa • Rulaganya maeto a go ya mafelong a a bullegilego goba mabaleng a go bapalela moo bana ba ka kitimago ka tokologo le polokego • Efa bana ditlabakelo tše go ema thwii ba sa we, go namela le go kitima gare ga tšona • Bapala dipapadi tše go kitimišana ba swarana (tšhaba legotlo katse e a go loma) • Bapala dipapadi tše kgwele Mešifa ye menyenyane <ul style="list-style-type: none"> • Efa bana mešongwana ye mentši ya go diriša menwana le diatla go dira mediro ya go raragana bjalo ka go thala, go taka, go ripa • Efa bana dipapadi tše bonolo tše go bopa ka digakantšhi (tše diripa tše tshela) le dipapadi tše go godiša kgokagano ya mahlo le diatla. • Efa bana dipapadi tše dintši tše dikgwele le mekotla ya dinawa go tiša mabokgoni a go foša le go swara • Efa bana dikoša le diretokošana le dipapadi tše tiragatšo tše di hlohleletšago bana go diriša diatla tše bona le maoto, menwana ya maoto le ya matsogo le mebele go šutha gabotse ka morethetho. • Ba abele didirišwa tše dinyenyane tše di phuthetšwego gomme o laetše ka moo o ka di phuthollago le go di phuthela gape • Ba abele letsopa le folouru ya go bapala le leraga gore ba kgwahliše mešifa ye menyenyane • Bapala dipapadi tše go phaphatha le go šutha • Ba abele dibapadišane tše go aga le tše mešongwana ya kago • Diriša dikgopolo tše dikgato tše di latelago ya 'Go golela pele' le 'Go ya go Mphato wa R' • R le bana bao itokišeditšego go leka mešongwana yeo e gatetšego pele. 	Hlokomele dintlhla tše o ka di begago le go tšeakgato go masea, bomapimpana le bana ba banyenyane bao mebele ya bona e ka bewago kotsing <ul style="list-style-type: none"> • go hloka segalo sa mešifa (ditho tše di fokolago/ phuphusela) • mathata a go bona le go kwa • bothata bja go diriša ditho • bothata bja go dula, abula, ema, sepela, kitima • go itemogela mahlabi ge o šutha

Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane Go golela pele le go feta Bana ba banyenyane ba tšwela pele ba gola go swana le dikgatong tše mebedi tše di fetilego. Mešifa ye megolo Bana ba banyenyane ba <ul style="list-style-type: none"> • tshelatshela le go kata gammogo le go kitima ka lebelo • fofa ba eya pele le morago Mešifa ye menyenyane Bana ba banyenyane ba <ul style="list-style-type: none"> • diriša dikero go ripa go bapa le mothalo • swara didirišwa tša go thala dibopego tša batho ka bokgoni 	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane Go golela pele le go feta Ba tšwela pele ka mešongwana le dikgopolgo go tšwa go dikgato tše di fetilego e lego ya 'Go golela pele' le 'Go ya go Mphato wa R <ul style="list-style-type: none"> • le bana ka moka kudu bao ba itemogelago tiego ya kgolo le ba ba nago le makoa/ mapheko mmeleng Mešifa ye megolo <ul style="list-style-type: none"> • Hlohleletša bana go latela dikgato tše bonolo tša go bina • Dira mapheko a bonolo ka mapokisi le mesamelwana, bj. bj. • Kgopela bana go thuša ka mešongwana e bonolo, go kuka goba go kgorometša dilo Mešifa e menyenyane <ul style="list-style-type: none"> • Ba abele dikero tše di nago le mafelelo a nkgokolo le dimakasine le dikuranta tša kgale gore ba di ripe • Bafe didirišwa tša go fapano gore ba thalele le go taka ka tšona • Bafe letsopa le folouru ya maitirelo le leraga go tiiša mešifa ya menwana • Dira le bana diretokošana tša go raragana tša menwana 	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelong ya ditsebi mo go hlokegago.
	Go ya go Mphato wa R Bana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya magato a a fetilego gomme ba tšwela pele go <ul style="list-style-type: none"> • šutha ka tsela ye e raraganego le boitshepho • thala melao ya go bapala dipapadi • diriša mabokgoni a mešifa ye megolo (yemekoto) le ye menyenyane (tshetshane) le kgolo ya boitemogelo 	Go ya go Mphato wa R <ul style="list-style-type: none"> • Efa bana ba banyenyane bao ba itemogelago go gola ka tsirimetšego pele ba fetela go Mphato wa R o šomiša mešongwana go tšwa go dikarolong tša maleba tša SEPOLEKE (CAPS) sa sengwalwa sa Mabokgoni a Bophelo le dikgopolgo mabapi le mešongwana ya thuto ya tša boitšhidullo 	

Maikemišetšo	Mananeohlaho a Kgolo ya masea, bomapimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlaho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.
5. Bana ba aga maikutlo a boitamolela (ba tiile le g oba le boitamolelo go kgatelelo ya monagano ya letšatši le letšatši)	Mathomong a kgolo <p>Bana ba laetša kgolo ya maikutlo a boitamolelo ge ba ithuta go tloga ge ba belegwa ge ba lemoga gore batho ba bagolo bao ba lego kgauswi le bona ba</p> <ul style="list-style-type: none"> • a ba tshepha le go ba rata, bjang kapa bjang • ba beyela mellwane gore ba tsebe go ema pele ga kotsi goba bothata • tla ba laetša go dira dilo ka tshwanelo go godiša go ikemela • tla ba thuša ge ba lwala, ba opelwa, ba le kotsing goba ba hloka go ithuta 	Mathomong a kgolo <ul style="list-style-type: none"> • Efa bana lerato ka go se hlaole • Bontšha lerato ka ditiro le ka mantšu ka go swara, ka go ba šikinya le go ba phophola le ka go šomiša mantšu a go thoba go kgothatsa goba go homotša • Hlohleletša ngwana yo mogolwanyane go iša maswafo fase ka thušo ya motho yo mogolo • Bopa boitshwaro bjo bo laetšago boitshepho, go naganelo pele le dipolo tše dibotse • Amogela le go šupa maikutlo a ngwana ka go bolela le yena e le go mo hlohleletša go tloga boseeng gore a itemoge le go tšweletša maikutlo le go lemoga maikutlo a ba bangwe (mohlala, go nyama, go thaba, go befelwa, go hlalala, go galefa, go tšhoga) • Lekanya tokologo ya go itemogela ka thekgo ya polokego • tšweletša mellwane ye e kwagalago ('melawana') go maitšhwaro a ngwana ka tlhaloso e bonolo le dipoledišano ge polelo ya gagwe e dutše e gola • Efa ditlhaloso le poelano ka morago ga ditlhohlo malebana le mellwane le melao ge polelo e gola • Kgothatsa le go hlohleletša bana mo mabakeng a kgatelelo ya monagano. 	Go lemoga le go boledišana le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane <ul style="list-style-type: none"> • dipontšho tša lethabo • tekanyo ya go tshepha batho ba bagolo • tekanyo ya boikemelo go ya ka mengwaga le kgato Lebelele dintlha go ka tše magato go masea, bomapimpana le bana ba ba golo bao ba lego kotsing ya kgatelelo ya monagano <ul style="list-style-type: none"> • tekanyo ya maemo a godimo a go makatša a go boifa ge a hlaselwa ke batho bao ba tšewago go ba ba ba tlwaelegilego • go se iktele le go se robale ka baka la maitemogelo a letšhogo • go kgomarela kudu • go dula a lla le go hlobaela (di sa amane le mathata ao a hlotšwego ke boitšhudullo bjalo ka bolwetsi goba kgobalo) • tekanyo ya maemo a godimo a tlhodiego • go se kgone go hlokomedisiša kgopolo gammogo le tekanyo ya maemo a godimo a e kgolo ya tlhodiego

Maikemišetšo	Mananeohlahllo a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlahllo la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.
	<p>Go golela pele</p> <p>Bomapimpana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya kgato ye e fetilego go godiša maikutlo a boitamolelo ge ba ithuta gore ba</p> <ul style="list-style-type: none"> • a ratega le go kganyogega • thabela go direla bangwe tše dibotse le go laetša pelaelo • a itlhompha le go hlompha ba bangwe • thoma go ikemišetša go ba le maikarabelo go tšeobadi dirago • nale tshepho ya gore dilo ditla loka 	<p>Go golela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tšwela pele ka mešongwana ka moka le dikgopolgo tšwa go kgato ye e fetilego ya 'Mathomong a kgolo' le bana ka moka ka dinako tšohle. • Tšwela pele go bontšha lerato ka go swana go bomapimpana ka moka le ge ba hlotla mellwane le melawana • Tšwela pele go fa ditlhaloso tše di kwešišegago tša melawana le mellwane • Hlohleletša maitshwaro a go ikemela ka thekgo go mapimpana yo mongwe le yo mongwe • Tšwela pele go bontšha tlhompho ye e swanago go ngwana yo mongwe le yo mongwe le ka mokgwa wo mongwe le mongwe wo titlego goba go gola ka tsirimetšego ka bago ka gona • Reta bomapimpana ge ba direla ba bangwe dilo tše dibotse mohlala, go thuša, go laetša hlompho le go ba le mekgwa ye mebotse go ya ka ditšo tša ka lapeng le boagišane • Diriša dikgopolgo tšwa dikgatong tše di latelago tša 'Go golela pele le go feta' le 'Go ya go Mphato wa R' le bana bao ba itokišeditšego go leka mekgwa ye e hlahlogilego ya go itamolela 	
	<p>Go golela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bana ba banyenyane ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya kgato ye e fetilego le go hlohleletša maikutlo a boitamolelo ge ba ithuta gore ba ka • bolela le ba bangwe ka dilo tšeobidi ba tšošago goba di ba tshwenyago • thoma go hwetša ditsela tša go rarolla mathata ao ba lebanaga le ona • ba thoma go itaola ge ba ikwa go ka dira selo seo se sa swanelago goba sa kotsi • ge ba tseba nako ya maleba ya go bolela le motho yo mongwe goba go tšeakgato • ge ba hwetša motho wo a ka ba thušago ge go nyakega 	<p>Go golela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Go tšwela pele ka mešongwana ka moka le dikgopolgo tšwa dikgatong tše di fetilego go 'Mathomong a kgolo' le 'Go golela pele' le bana ka moka ka dinako tšohle. • Go lokišetša bana ba banyenyane maemo ao a sa kgahlišego goba a bothata (ganyenyaneganyenyane, ge go kgonega) ka go bolela ka ona, go bala dipuku, go bapala ka go tiragatšo, bj. bj. • Go tšišetša go kgona go itebanya le bothata ga ngwana wo mongwe le wo mongwe mohlala, 'ke a tseba gore e ka se go palele' • Hlohleletša boikemela le tumelo ya ngwana yo mongwe le yo mongwe ka mabokgoni a go itharollela mathata • Gopotša bana ba banyenyane ditswalanyo tša go tshepa le go kgothatša tšeobidi ka tshephiwago bjalo ka gore, 'Ke mo.' 	

Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.
	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <p>Bana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya dikgato tše di fetilego gomme ba tšwela pele ba ithuta</p> <ul style="list-style-type: none"> • gore melawana e gona le gore e swanetše go obamelwe go netefatša polokego le tirišano • go theoša maswafo • go lemoga maikutlo le go a ka mantšu • go hwetša ditsela tše dingwe tša go rarolla mathata • go hlohloimiša ka polokego le boitshepho • go ikemišetša leka dilo kudu • go itšepha 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tšwela pele ka mešongwana le dikgopoloo go tšwa dikgarolong tše di fetilego le bana ka moka • Go hlatsela bokgoni bja ngwana yo mongwe le yo mongwe ('Ke na le, ke nna le gore nkase kgone') • Amogela diphošo le go palelwa ge o efa tlhahlo ya go kaonefatša • Kwela ngwana bohloko le gore a tsebe gore o kwešiša ka moo a ikwago ka gona • Thusa bana go bolela maikutlo a bona • Botšiša bana ge e ba ba nagana ka tsela ye nngwe ya go phetha mediro • Hlohleletša boikemelo • Laetša thekgo ya lerato 	

KAROLO YA BOBEDI YA GO ITHUTA LE KGOLO BOBJANENG: BOITSEBIŠO LE BOITŠHUPO

Polelo ka ngwana

Ke nyaka go itemogela tikologo yeo go yona nka godišago maikutlo a a tilego ka noši, go lemoga ditswalano tše dibotse le go keteka go se swane.

Boitsebišo di mabapi le eng?

Boitsebišo le Boitšhupo di amana kudu le bophelo bjo bo botse. Di amana le kgolo ya motho, kgolo go tša leago, ditswalano tša go šireletšega le go keteka go se swane. Ge boitsebišo le boitšhupo bja ngwana di tiile, ke mo maikutlo a boitamolelo a tla phagamang.

- Boitsebišo bo tswalana le kgolo ya bana go seo ba lego sona.
  - Ba kwešiša seo ba lego sona ka go nyakišiša ka ga seo ba se tsebago, seo ba ka se dirago le seo ba ka se se dirego.
  - Ba aga dikgopoloo ka tše ba di ratago le tše ba di kgonago. Ba swanelwa ke go gola go tša leago gore ba age temogo ya dikgahlego le boitshepo go itseba le go tseba lefase la bona.
  - Ditswalano le batho ba bagolo (bahlokemedi ba ba hlahlilwego, lapa le ditho tša setšhaba) le bana ba bangwe di bohlokwa go thuša bana go thoma go itshepha.
- Boitšhupo bo tswalana le boitsebišo bja ngwana.
  - Ge bana ba kgona go itšupa gona ba ba le tšhireletšego le batho ba bagolo le/goba ditšhaba tše di nago le maemo a a itšego, setšo le ditumelo.
  - Se se ba nea tshenolo/maikutlo ya/a gore motho ke motho ka batho le go ikwešiša.
  - Boitšhupo bo thuša gore motho a tsebe gore o wela kae le gore ke wa ga mang.
- Boitsebišo le boitshšupo di tswalane. Di ama ka moo bana ba gopolago ka bona le ka ba bangwe. Di bopa gape dikgopoloo ka tekatekano le phapano.
- Ditokelo tša bana di bopa motheo wa boitsebišo le boitšhupo. Ngwana yo mongwe le yo mongwe o na le tokelo ya go ba le leina, meloko, mošaša bjalo le bjale.
- Bana ba go se itekanele mmeleng le dinyakwa tše di ikgethegilego (tša motheo le tše di bakwago ke tikologo) ba na le tokelo ya go hwetša tlhokomelo gomme ba swanetše go thekgwa gore ba kgone go tšweletša le go ithuta seo go ya ka moo ba ka se kgonago.

Batho ba bagolo ba swanetše go šetša Boitsebišo le Boitšhupo

- maikutlo a go ithuta le boitshepo go leka dilo tše difsa – go thaba ga bona, dikgahlego, ditemogo, go nyaka go tseba le go fettleka
- maikutlo a go hlokomelwa – maiteko a bona a go hwetša boitlhompho le tlhokomelo bohlweking le tlhokomelong
- tswalano le ba bangwe-bokgoni bja bona bja go aga ditswalano le go šoma le ba bangwe
- Boitšhupo – bokgoni bja go kwešiša le go hlompho dinyakwa tša bona le go se swane ga dikakanyo tša ba bangwe, ditšo le ditumelo tše di kgomago ditirišano tša bona
- Tše ka moka di bopa maikešišo a mane a Karolo ya go Ithuta le kgolo bobjaneng – Boitsebišo le boitšhupo

1.
**Bana ba lemoga gore ke baithuti ba
ba nago le bokgoni le boitshepo**

4.
**Bana ba na le maikutlo a boitsebišo
ka sehlopha le maikutlo a go keteka
go se swane**

2.
**Bana ba na le maikutlo a tiilego a
go ithokomela**

**Masea , Bomapimpana le Bana
ba na le maikutlo a boitsebišo le
boitshupo**

3.
**Bana ba aga ditswalano
tše di tiilego**

Seswantšho sa 8 Go šoma le malapa le bana ba bona go kgothaletša maikutlo a a tiilego a boitsebišo le boitshupo

Dintlha tša boikgopotšo

- Naa tikologo ya legae, lapa le lefelo la bana la boithutelo di hlohleletša bjang boitsebišole boitshupo?
- Naa lenaneo la boseeng le diriša bjang batswadi le malapa bja didiritswa?
- Naa lenaneo le le thuša bana bjang go ikwa ba na le

boitshepo dinyakišišong tša bona?

- Ke dikokwane dife tša tikologo tše di thušago bana go kwa gore le ke lefelo la bona?
- Ke ditiragalo tša mohuta mang tše di ketekwago le gona di ketekwa bjang?

Maikemišetšo, lenaneothahlo la kgolo, mehlala ya mešongwana ya go hlohleletša boitsebišo le boitshupo.

Maikemišetšo	Mananeohlahllo a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlahllo la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitišetša tlhokomelong ya ditsebi mo go hlokegago.
1. Bana ba a lemoga gore ke baithuti ba ba nago le bokgoni le boitshepo	Mathomong a kgolo Masea <ul style="list-style-type: none"> ba thoma go itemoga ka polelo (go kuruetša, go kgakgametša), go hlotletša le go šutha ba thoma go itemoga le go lemoga ba bangwe ba na le kgoketšo e maatla ya go hlotletša tikologo le semeetseng 	Mathomong a kgolo <ul style="list-style-type: none"> Hlohleletša bana go betha matsogo, go obelela, go myemyela, go šišinya letsogo, go šupa le go bolela ka go diriša medumo ya go fapafapano Bapalang papadi ya go kgomana gomme le fe dikarolo tša mmele tše le di šupago maina. Bolela maina a masea, bolela maina a batho ba bangwe gomme o latele ka diswantšho tša batho bao. Beakanya dibapadišwa tše di šireletsegilego gore bana ba di sware le go di hlohletša. 	Lemoga gomme o boledišane le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka bokgoni bja bona bja go <ul style="list-style-type: none"> hlotletša mosepelo wa bona le tikologo ka bo bona ba fišegelwa go itemoga le go lemoga ba bangwe tsenelela mešongwaneng swaragana le mešongwana e mefsa keteka dilo tše ba di fihleletšego le bokgoni arabela go ba bagolo le dithaka ka boitshepo ba a šetša dira mošomo go fihlela o fetšwa ba abelana dikgopolole tše ba di hlamileng le ba bangwe

Maikemisetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelong ya ditsebi mo go hlokegago.
	Go golela pele Bomapimpana ba <ul style="list-style-type: none"> • aga bokgoni, dika, dikgahlego le dilo tše di ratwago tše di dirago gore ba gole ka kholofelo • ba le tumo ya go tseba ka batho, mafelo le dilo • ba ithuta ka ga bona beng go tšwa go batho ba bagolo bao ba šetšago bokgoni le dikarolo tše di nyakago go tšwela pele 	Go golela pele Theeletša bana le go šetša seo ba se boleLAGO. Lokiša seo ba se boleLAGO, mohlala, ge ngwana a re, <i>Nha kgwele</i> , motho yo mogolo o re, <i>O nyaka kgwele</i> , <i>Thandi</i> ? <ul style="list-style-type: none"> • Dumelela bana go itemogela lefelo la ka gare le ka ntle le ditlabakelo tša thušo go tšwa go batho ba bagolo. Ba bontšhe dilo tše di ba dikologilego gomme o thome poledišano. • Efa bana dibaka tša go hlama dilo gomme ba tše karolo mešomong. Mohlala, bana ba šomiša letsopa go hlama dilo; o thome poledišano gomme o nyake karabo, o ba fe phetolo. 	HlokomaLla dintlha tše o ka di begago le go tšeakgato mabapi le masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ba ba lego kotsing <ul style="list-style-type: none"> • ge e ba a kile a gobošwa/goba go hlokologwa • boemo bjo e sego bja maleba bja lapa – taolo ya go fokola ya batswadi le boitshwaro bjo e sego bja go agiša • go gateletšega ga bana mo go bakwago ke bošoro, go arogana le bahlokemedi ba mathomo, bolwetši, go belegwa ga ngwana le lehu ka gae • mathata a poledišano – go se kgone go abelana dikgopoloka baka la mathata a maikutla • dihlong – go se rate go arabela go ba bangwe • bofokodi bja go hloka tšhomisano le batho – go kgopiša ba bangwe ka boomo, boganka e bile o thatafalelwake go theeletša ge a phošollwa
	Go golela pele le go feta Bana ba <ul style="list-style-type: none"> • bontšha kgahlego ye e oketsegilego kudu le go ikemela ge ba itemogela tikologo • ba ikemišeditše go tswalana le ba bangwe gore ba thušege • ba ba le bokgoni bja go fetša nako e telele ba dira mešongwana. 	Go golela pele le go feta Hloholeletšang mešomo ya "mabapi le nna" ka go thala, diswantšho, dipolelo, dilo tše di ratwago <ul style="list-style-type: none"> • Eba le dipoledišano ka seo se dirago gore ba kgethege gomme o ba dumelele go abelana dikgopoloka baka • Ba nee maitemogelo ao a ba dumeleLAGO go bolele ka bokgoni le dikgahlego tša bona. 	

Maikemisetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitišetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.
	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <p>Bana ba dula ba na le dinyakwa le mediro ya magato a a fetilego gomme ba tšwela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> • ba arabela maitemogelong e bile ba bontšha maikutlo a a fapanego maemong a sa swanego • ba lemoga dikakanyo tša bona, maikutlo gomme ba thoma go bontšha hloafalo go dinyakwa tše itšego, dkakanyo le maikutlo • tšweletša tlhompho go setšo sa bona le ditšong tša ba bangwe ka thekgo 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dumelela bana go kgatha tema mešomong yeo ba kgonago go ba le maikutlo a a fapanego. Ba dumelele go bontšha maikutlo a bona ka sefahlego, ba laetše maikutlo ao a sepedišanago le a a lego seswantšhong. • Hlohleletša bana go šoma mmogo go mešongwana yeo ba ithekago ka bo bona seng, go swana le go khutelana • Hlalosa lebaka leo bana ba bangwe ba tla hlokago thekgo ye ntši ge ba ikwa ba nyamile. • Laletša batho go tšwa setšhabeng gore ba tle ba anege dikanegelo go bona mabapi le dikokwane goba mapheko a bona le sebopego sa setšo ka tsela ye maleba ya kgolo. 	
2. Bana ba na le maikutlo a a tiilego a go itlhokomela	<p>Mathomong a kgolo</p> <p>Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> • a elelwa dinako tša go fiwa dijo tša go beakanywa ke batho batho ba bagolo • ba kgona go laetša ge ba swerwe ke tlala, lenyora le go se iketle • ba bontšha go lemoga dinyakwa le go diriša ditšhupetšo go bontšha seo ba se nyakago, go swana le go šupa dijo 	<p>Mathomong a kgolo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lebelela masea gomme o arabele maitswarong a bona ao a bontšhago maikutlo, go swana le go kgoma bogobe, go swara lebotlelo goba komiki. • Dumelela bana gore ba thome go laola dinako tša go ja. Ba dumelele go dupa, go latswa, go kgoma, go fihlelela le go swara. • Hlohleletša masea go itirela dilo, go swana le go bea sebapadišwa ka lepokising. 	<p>Lemoga gomme o boledišane le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka bokgoni bja bona bja go</p> <ul style="list-style-type: none"> • bontšha dinyakwa tša bona • lemoga medirotlwaelo • Tše karolo go medirotlwaelo • diriša mehutahuta ya ponagalo ya mmele le mantšu go bontšha tše ba di ratago le tše ba sa di ratego • dira dilo ka bo bona le go dira ka thekgo • bontšha gore ba amogela kamano le medirotlwaelo • keteka diphihlelelo

Maikemisetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelang ya ditsebi mo go hlokegago.
	<p>Go golela pele</p> <p>Bomapimpana ba</p> <ul style="list-style-type: none"> nyaka go tšeа karolo go medirotlwaelo ya go swana le go apeša le go hlwekiša bontšha ka polelo le ka mmele go dilo tšeо ba di ratago le tšeо ba sa di ratego ba ikemišeditša go dira dilo ka bobona ge ba ikwa gore go na le motho yo mogolo kgauswi go ba thekga 	<p>Go golela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> Bea dilo tšeо bana ba ka di hlokago mo ba ka di bonago, go swana le jesи yeo e swanetšego go aparwa. Hlohleletša bana go bolela ka tše ba di ratago le tše ba sa di ratego. Diriša diswantšo goba dilo g oba dumelela go tšwelwtša se. Reta bana ge ba dira selo gabotse, go swana le go kgopela thušo ge ba nyaka go mamma. Bapala dipapadi tše go swana le <i>O bohlale! – O bohlale Rehana ka gore o ithwešitše dieta.</i> 	<p>Dintlha tšeо di swanetšwego go elwa hloko go bomapimpana le bana ba banyenyane ba ba lego kotsing</p> <ul style="list-style-type: none"> Maemo a lapa – maemo a ikonomi, ditšiwana, bokgoni bja bahlokomedi ba motheo go hlokoma bana ba masea, go hloka thulaganyo, boemo bja ngwana ka lapeng, bjalo ka go ba ngwana a nnoši goba yo monyenyane go ka hlohleletša boitshwaro bja go tshepha kudu motswadi Poifo le hlodiego – bana ba ka laetša hlodiego ka go kgatha tema mošongwaneng o mongwe le o mongwe o mefsa wo o nyakago se sengwe seo ba nago le sona gore ba kgone go itlhokomele
	<p>Go golela pele le go feta</p> <p>Bana ba banyenyane ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya magato a a fetilego ba</p> <ul style="list-style-type: none"> thoma go ikamanya kudu le go ithuta go ihlwekiša mohlala, nakong ya modirotlwaelo wa go hlapa diatla ge ba etšwa ntlwaneng ya botshwelamare tšeа matsapa e bile ba ikgantšha ka diphihlelelo tše go itlhokomela – go apara, go hlatswa le go hlwekiša ikgantšha ka go šoma ba nnoši, go lekola le go kgopela thušo ge go hlokega 	<p>Go golela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> Dumelela bana go opela dikoša tše go hlohleletša maitshwaro a go itlhokomela le a bohlweki go swana le, <i>Ke nako ya go hlwekiša.</i> Reta bana bao ba fihlelagoo dilo tše ba di nyakago ka go reta maitshwaro a bona a mabotse. Hlama mekgwa yeo e lemogegago. Botšiša bana gore go latela eng? Ba thekge maitekong a go laola dinyakwa tše bona le di dirišwa. 	
	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <p>Bana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya magato a a fetilego ba tšwele pele</p> <ul style="list-style-type: none"> Ka go šoma ba nnoši ka boithsepo ka go kgopela thekgo le tlhahlo ge go hlokega ba apara le go apola ka bobona le go kgomarela bohlweki ba kgetha le go šomiša mešongwana le di dirišwa ka bo bona 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> Efa bana sebaka sa go leka pele o ka ba thuša Hlola boemo moo diphihlelelo tše bana di elwago. Hlohleletša maikutlo a go rarolla mathata. Hlahla bana ka go ba fa dikakanyo go rarolla mathata a bona. Efa bana mešongwana gomme o hhalose maikarabelo a bona gabotse ka molomo le ka go thala mešongwana yeo fase/thušo ya papetla. Leboga le go reta bana ka mešomo yeo ba itirelago yona ka noši ka katlego 	

Maikemisetšo	Mananeohlahlo a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlahlo la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitisetša tlhokomelong ya ditsebi mo go hlokegago.
3. Bana ba aga ditswalano tše tiilego	<p>Mathomong a kgolo</p> <p>Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> • a rata bophelo le go rata go ba le ba bangwe • a bontšha go kgomarela kudu bao ba fetšago nako gantši le bona • ba aga ditswalano ka go nyaka go hlokomelwa, go dira dikgokagano le go amana le ba bangwe 	<p>Mathomong a kgolo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Diriša modumo le dikgato go kgokagana le bana. Bapala dipapadi tša leago le tša go ekiša kudu tša setšo. • E fa bana dibaka tša go ba le bana ba bagolwanyane le go ba lebelela le go ba theeletša • Dira papetla ya modirotlwaelo wa gore bana ba bone diswantšho tša masea le bana ba kopana gape ba le mmogo ba šomišana. Diriša se e le mošongwana wa poledišano. 	<p>Lemoga gomme o boledišane le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka bokgoni bja bona bja go</p> <ul style="list-style-type: none"> • go arabela tabeng ya go ba le ba bangwe • go kgokagana le ba bangwe go dirišwa ditsela tša mehutahuta tša go swana le go šupa, go bolela, go šutha • ba ithuta ka bona beng go tšwa go ba bangwe • ba hlama bokgoni bja leago ge ba na le batho ba bagolo le bana (mohlala: go theeletša, go šielana) • abelana maitemogelo le ba bangwe • go aga segwera • bontšha go tshepa, boitshwaro le go fetoga ga boitshwaro maemong a a fapanego le go medirotlwaelo
	<p>Go golela pele</p> <p>Bomapimpana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya magato a a fetilego ba tšwele pele gomme ba</p> <ul style="list-style-type: none"> • ithuta go tšwa go bangwe ka bokgoni bja bona le dikarolo tša kgolo • oketša bokgoni bja leago ka go bolela le batho ba bagolo le bana le go ba le bona • nyaka kudu go ba le ba bangwe le go abelana maitemogelo 	<p>Go golela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Diriša dipoledišano, diswantšho tša maemo le dikanegelo go bolela ka ditswalano tša go fapana • Dumelela bana go iteka tše di fapafapanego – go šoma, go se šome, go laola, go thibela. Ba dumelele go bolele ka maitemogelo a bona • Hlama dikgoba moo bana ba ka abelanago dikgopololo, go swana le nako ya mesong mo bana ba dulago ka sediko. 	<p>Dintlhha tše di swanetšwego go elwa hloko go bomapimpana le bana ba banyenyane ba ba lego kotsing</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maemo a mabokgoni a go bolela le a go se kgone go bolela • Go se kgone go rarolla mathata – le go ba le matepe • Go senya dilo tša gagwe le tša ba bangwe • Go thatafalelwka ke go ba le tirišano, go swana le go se abelane dipapadišwa le didirišwa tše dingwe le dithaka • Go se tshwenyege ka ba bangwe - go se thuše ba bangwe • Go thatafalelwka ke go kgopela thušo goba tshedimošo • Go ekiša mekgwa ye mebe ya dithaka go e na le go kgetha go ekiša mekgwa ye mebotse

Maikemisetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitišetša tlhokomelong ya ditsebi mo go hlokegago.
	<p>Go golela pele le go feta</p> <p>Bana ba banyenyane ba tšwela pele ka dinyakwa le mešomo ya mogato wo o fetilego gomme ba</p> <ul style="list-style-type: none"> • šoma go aga segwera • bontšha maikutlo a go tshepa • ba fetoga ga bonolo kutšwanyana, ba na le boitshwaro e bile ba ka fetoša maitshwaro go swaragana le mekgwa le maemo a itšego 	<p>Go golela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> • šomiša mešongwana yeo bana ba ka bewago sehlopheng sa bona sa segwera. Ba dumelele go tšeа ditema tša baetapele, bathuši, bj. bj. • Bea maemo a go ithuta ao a dumelelagoo bana go laola sehlopho – go bapala ka babedi/dihlopho le go kgona go rarolla dikgohlano. • Hloma medirotlwaelo le tatelano ya ditiragalo tšeо di laolegago 	
	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <p>Bana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya mogato o fetilego gomme ba</p> <ul style="list-style-type: none"> • aga ditswalano le batho ba bagolo le dithaka • šoma le ba bangwe, ba a šiedišana le go abelana • latela melawana e bonolo ya go šoma le ba bangwe • thoma go kwešiša molao wa boitshwaro maemong a a itšego 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tšwela pele o eba le medirotlwaelo ye e lemogegago. • Hlama medirotlwaelo moo bana ba tla bago le dibaka tša go bapala le bana ba bangwe ba mehutahuta. • Hlama dibaka moo bana ba tla kgopelago tshedimošo goba thušo go ba bangwe • Lemoša bana ka dinako tša go ba le phetogo ya mošomo, tswalano ya bona le ba bangwe le ka moo ba itlhokomelago, go swana le, go tloga go bapaleng go ya go modirotlwaelo wa go ya ntlwaneng ya botshwelamare, kanegelong go ya nakong ya go sepela. 	
4. Bana ba na le maikutlo a boitsebišo ka sehlopho le maikutlo a go keteka go se swane.	<p>Mathomong a kgolo</p> <p>Masea a</p> <ul style="list-style-type: none"> • bontšha go lemoga selo se itšego se se fapanego tikologong ya bona • bontšha go thabela goba go boifa selo goba motho yo a sa swanego gomme ba nyake thekgo le khomotšo bathong ba bagolo • bontšha kwešišo ya gore medumo le ditiro di ama batho 	<p>Mathomong a kgolo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bolela le bana ka mafelo a a fapanego (ka gare le ka ntle) le batho bao ba ba tsebago • Botša bana taba ka batho bao ba ba tsebago, go swana le, <i>Matome o nyaka go bapala le wena ka dikoloiyana</i> • Efa bana dibaka tša go bona mehuta e fapanego ya batho dinakong tše di sa swanego mo letšatšing – Sehlopheng go ka ba le nako ya gore bana ba banyenyane ba be le bana ba bangwe ba ba golo. 	<p>Lemoga gomme o boledišane le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka bokgoni bja bona bja go</p> <ul style="list-style-type: none"> • bontšha gore ba tseba dilo tša mehutahuta tikologong ya bona • bontšha maikutlo ka nako ya mešongwana. • kwešiša medumo, dikgato le ditiragalo • bontšha gore ba kwešiša go swana le go se swane • bontšha gore ba itemoga go ya ka dikarolo tše di sa swanego tša maphele a bona le kgokagano ya setšo • bontšha go hlompha bao ba sa swanego le go kgatha tema medirong yeo e mešongwaneng go se swane

Maikemisetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mananeohlalho la kelo ka kakaretšo go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go fitišetša tlhokomelong ya ditsebi mo go hlokegago.
	Go goleta pele <p>Bana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešomo ya mogato o fetilego, ba tšeletša go itamolela ge ba ithuta gore</p> <ul style="list-style-type: none"> • Swana le ratega • Ke lethabo go direla batho dilo tse botse le go laetša pelaelo • ba ihlompha le go hlom- pha ba bangwe • ba thoma go amogela • ba laetša gore dilo di tla loka 	Go goleta pele Bomapimpana <ul style="list-style-type: none"> • Fela o ntšha bana gore ba bone tikologo. Efa dithhaloso tša go swana le go fapanaga ga dilo. Ba dumelele go kopana le bana ba mengwaga ye e sa swanego le ditšo tše di sa swanego. • Diriša ditlabakelo le dilo tše di bontšhago go se swane malapeng, bong, bokgoni le ditšo. Beakanya mafelo a go ithuta mo go fapanago diaparo, dijo le mahwana • Bapala mmino wa ditšo tše di fapanaganago 	Dintlha tše di swanetšwego go elwa hloko go bomapimpana le bana ba banyenyane ba ba lego kotsing <ul style="list-style-type: none"> • Dikgopoloo tša lapa tša batho bao ba sa swanego le bona • Go gateletšega ga bana mo go bakwago ke bao ba sa swanego ka ponagalo • Go se be le mabokgoni kgone a go dirišana le batho – ga ba nyake go bapala le bana bao ba sa swanego le bona • Go se be mešongwaneng yeo e akaretšago go dirišana le dithaka tša ditšo tše dingwe, bong, bokgoni, bj. bj. • Go kgetholla – kgethollo ya morafo, mphenyašilo le go gatelela bao ba sa swanego le bona.
	Go ya go Mphato wa R <p>Bana ba tšwela pele ka dinyakwa le mešongwana ya mogato wo fetilegogomme ba</p> <ul style="list-style-type: none"> • kgokagana le dibopego tša go fapanaga tša maitemogelo a maphele (mohlala, gae, lefelong la go hlomelwa, bodumedi) • ba iketlile ka seo ba lego sona • ba kwešiša gore batho ga ba swane le gore go se swane go swanetše go hlompšha 	Go ya go Mphato wa R <ul style="list-style-type: none"> • Thuša bana go ba le maitemogelo ka ditumelo tša bona tša setšo le bodumedi ka tsela e botse. • Hlohleletša bana go bolela ka go swana le go se swane. Šomiša dikanelego gomme o fe mabaka. • Dumelela bana gore ba nagane le go bolela ka motho yo a swanago le bona le yo a sa swanego le bona • Godiša mokgwa wa go se bontšhe kgethollo go thuša bana go ithuta ka morafo, bong le mabokgoni. 	

KAROLO YA BORARO YA GO ITHUTA LE KGOLO BOBJANENG: POLEDIŠANO

Polelo ka ngwana

Ke nyaka go ba lefelong leo nka ithutago go theetša ka kelohloko, go bolela ka bolokologi, ithutago go rata dipuku, dikanegelo le go bala, bega le go ngwala, le go itokišeletša go bala gabotse le go ngwala ge ke dutše ke gola gabotse.

Poledišano e mabapi le eng?

Bana ba bantši ba belegwa bana le bokgoni bja poledišano. Masea a bolela dinyakwa tša ona ka go lla gomme ba bagolo ba theetša gomme ba dira seo. Go direla ngwana dilo go dira gore a go tshepe le go ikwa a wela legorong le itšego.

Poledišano e bohlokwa kudu go aga botho bja motho, go aga boitsebišo le bong, maitemogelo a dipalo, kgato tša tlhamo le tsebo le kwešišo ya lefase.

Bana ba bantši ke ba leago bao ba ratago go abelana dikgopoloo tša bona, maikutlo le maitemogelo. Ba dira se ka go boledišana ka, mohlala, ditšupo, boitšišinyo bja mmele, go phuthologa, go bobola, go bolela, go theetša, go nagana le go kwešiša. Ka moka re dira gore maitemogelo a renna kwešišege ka go bolela.

Poledišano ya bomolomo le yeo e sego ya bomolomo (ke thušo go bana bag o ba le bothata bjo bo kgethegilego bja go bolela) e bohlokwa kudu.

Bana ba šomiša ditsela tše dintši tša go bolela go phala mantšu, dipolelwana le mafoko. Mekgwa ya poledišano e akaretša go bina, mmino, bokgabo, diswantšho, go opela, go itšikinya, le go bapala. Mekgwa ye ka moka e dirišetšwa go abelana ka maitemogelo, go bolela ka maitemogelo a go fetleka lefase le go ba le dikgopoloo tše difsa. Kwešišo ya lefase e a gola ge poledišano ya bana e oketšega le go raragana.

Bana ba bantši ba ithuta polela ya leleme ka go theetša le go bogela, go kwa le go kgoma, go lemoga ka go bolela mantšu le dipolelwana pele. Bana ba theetša le go lebelela dipounama le dipolelwana.

Bana bao ba hwetšago motheo wa segagabo bona ba kgona go ithuta dikgopoloo tše difsa le mantšu. Ba diriša segagabo bona go godiša boitsebišo le go tiiša kgolo.

Bana ba ithuta go bolela ka

- **go theetša** medumo ya lefase le batho ba bangwe, kudukudu ba bagolo. Ba kwa medumo le mmino (godimo le fase, wa fase le wa lešata, wa go iketla le wa ka pela, o bose le o thata). Ba dira gore medumo e be le morero. Bana ba go le bothata ba go kwa ba theetša ka go lebelela leleme le ditšupo tša diswantšho.
- **masea a bolela** ka go dira medumo ya go kwagala go ba bangwe (go lla tlala, phefo, go koloba), bananyana (go gakga, go sega, go lla, go ekiša medumo), bomapimpana (go bolela le go leka mantšu le mafoko) le bafsa (go bolela mafoko). Ba ekiša medumo, mantšu le mafoko ao ba a kwago. Ba ekiša le tsela yeo mantšu le mafoko a bolelwago (go swana le go bolela ka boleta, goba go hlaboša). Bana ba bangwe ba bolela ka ditšupo gomme bahlokemedi ba swanetše go ithuta polelo ye.
- **'go bala'** le go dira polelo ya ba bangwe gore e kwagale, segalo sa lentšu le go šišinyega ga mmele. Ka morago, bomapimpana le bana ba banyenyane ba ka lemoga gore dithalwa le maswao di na le hlalošo. Ba ka bolela ka dithalwa tša bona le seo ba se bonago diswantšong le dithalwa tša bona ba bangwe.
- **'go ngwala'** ka go thala le ka go dira maswao, go thuša bomapompana le bana ba banyenyane gore ba kwešiše maitemogelo a bona. Ge nako e eya pele bana ba ka lemoga go ngwala ga semmušo maineng a bona.
- Dikgato tša go ithuta tša bobjaneng di thoma ba sa tšo belegwa gomme o thekgwa ke malapa le bahlokemedi ba MKB bao tše di thušago go thea metheo ya go ithuta semmušo ya go bala le go ngwala yeo e tlago ge ngwana a fihla go Mphato wa 1.

Batho ba bagolo ba swanetše go hlokomela bokgoni ba bana bja poledišano

Ditokelo tša bana ke motheo wa poledišano: tokelo ya go kwewa, tokelo ya go bolela le tokelo ya go boledišana ka segagabo.

Bana bao ba golofetšego le ba makowa ba na le tokelo ya go hwetsa thekgo gomme ba thekgwe gore ba gole, ba boledišane le go ithuta se ba ka se kgonago. Gore bana ka moka ba kgathe tema ka go lekana ba swanetše go kgora go boledišana gabotse ka tsela yeo e swanelago gabotse dinyakwa tša bona tše itšego tša go ithuta gomme ba ka swanelwa ke go thekgwa ka ditsela tše dingwe tša poledišano, go swana le polelo ya diatla

Batho ba bagolo ba swanetse go theetša bana gore ba kgone go ba thuša go poledišano, ba hlaloše seo ba se bolelagoo le go araba ka diriša polelo ye e kwagalago (e sego 'polelo ya bana'). Bana ba hloka ba bagolo gore ba ba rute polelo e botse. Se se ba thuša go tiiša bokgoni bja bona bja poledišano ka go ekiša.

Bagolo ba swanetše go lemoga polelo ya mebele, melaetša ya dipolelwana tša bona, mesepelo le maitswaro a bona a dia letšago go masea, bomapimpana le bana ba banyenyane.

Bagolo ba swanetše go bolela, go opela, go balela le go theetša bana gore ba ba thekge ge ba dutše ba ithuta go bolela le go theeletša, le ge bala le go ngwala ge ba gola.

**1.
Bana ba theeletša
medumo le dipolelo**

**4.
Bana ba gatiša maitemogelo a bona
le dikgopoloo ka polelo, medumo,
bokgaboo, terama le ka "go ngwala**

**Masea, Bomapimpana le Bana ba
banyenyane ba a Boledišana**

**2.
Bana ba šomiša mekgwa ye e
fapanego ya poledišano go bolela**

**3.
Bana ba dira gore go kwagale ge
"ba bala" seo ba se bonago, ba
kwa, ba swara, ba latswa
le ba kgoma**

Seswantšho sa 9 Go šoma ka malapa le bana ba bona go godiša poledišano

Dintlha tša Tekolo

- Tikologo ya kgauswi le gae, balapa le lenaneo la bobjaneng di huetša bjang bokgoni bja bana bja go bolela gabotse?
- Tikologo ya kgauswi le gae, balapa le lenaneo la bobjaneng di huetša bjang bokgoni bja bana bja go bolela gampe?
- Mekgwa e mebotse e ka gatelelwā bjang bjalo ka menyetla le di dirišwa tša go thuša bana go godiša bokgoni bja bona bja go bolela dikarolong ka moka tše di hlalositšwego go sethalwa sa ka mo godimo?
- Mekgwa e mebe e ka fokotšwa bjang?

Maikemišetšo, mananeotlhahlo a kgolo, mehlala ya mešongwana ya go tiiša poledišano

Maikemišetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
1. Bana ba theeletša medumo le kamano ya polelo	Mathomo a kgolo Masea <ul style="list-style-type: none"> a thoma go kwa ge ba na le dibebé tše 25 ba le ka popelong a arabela mantšu a batho ba sa tšwa go belegwa a thoma go theeletša ge go bolelwā le bona a thoma go kwešiša mantšu a mmalwa go swana le "aowa" a ekiša dipoledišano tša bagolo ka go dira medumo ya bosea a bontšha kgahlegelo go medumo le mantšu a go fapanā a ipshina ka dipapadi tša medumo, morethetho le seremo (godimo, fase) le melotšana e bonolo. 	Mathomo a kgolo <p>Šoma le go bapala le ngwana yo mongwe le yo mongwe:</p> <ul style="list-style-type: none"> bitša le go šomiša leina la ngwana gomme o bolele le yena o diriša leina la gagwe. bolela ka mo go kwagalago le go go lebelala ka mahlong diriša merethetho ya go iša pele le morago, polelo le go opela bušeletša medumo le mantšu ao a dirilwego go bapala ka go šielana thuša ngwana go dira ditšhupetšo, go swana le go dumediša diatla le go opa diatla mathoko bolela nakong ya mešongwana ya tšatši ka tšatši, go fa dilo maina, dijo, diaparo, diphoofolo, bj. bj. 	Lemoga gomme o boledišana le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka bokgoni bja go <ul style="list-style-type: none"> araba medumo ya mantšu a go hlabošwa go tloga ge ba belegwa ba araba ka go ekiša medumo lemoga mo modumo o tšwago gona ba lemoga mehuta ya medumo latela ditaelo tše di bolelwago hlokomedishiša dikanegelo tšeobā di anegago bolela gabotse
	Go golela pele Bomapimpana <ul style="list-style-type: none"> ba theeletša ka kelo hloko ge ba bolela le bona le go kwešiša seo se bolelwago dipoledišanong ba rata go theeletša dikanegelo ba theeletša le go ekiša medumo yeo ba e kwago tikologong ba ipshina ka go bapala dipapadi tša medumo ba latela ditaelo tše polelo ba botšia dipotšio gomme o nyaka go kwa dikarabō 	Go golela pele <ul style="list-style-type: none"> Bolela le theeletša gomme go be le dipoledišano. Hlagiša mantšu a mafsa le go bontšha seo a se bolelagō o diriša dikgato le dilo. Fa ditaelo le go reta ge di dirwa. Nako le nako ba hlagiša ditaelo tše pedi goba tše tharo ge ngwana a dutše a di kwa Araba dipotšio ka maikemišetšo. Botšia dipotšio tše dingwe go kgothaletša ngwana go nagana ka ditaba tše dingwe Anegela bana ditaba tše di fitilego.. 	

Maikemisetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go golela pele le go feta Bana ba banyenyane</p> <ul style="list-style-type: none"> • gopola dikanegelo tšeob a di kwelego • lemoga medumo e mentši ya go fapano • tšwela pele o theeletša mantšu a mafsa ka lethabo • thabela dikoša le diretokošana tše hlakahlanego kudu • thabela metlae • theeletša ka kelohloko 	<p>Go golela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> • šomiša mešongwana yeo bana ba ka beiwago go ya ka segrwera. Ba dumelle go tšeob dikarolo tše baetapele, bathuši, bj.bj. • beakanya ditsha tše go ithuta tšeob di fago bana sebaka sa go laola tšwelopele ya dihlopha – go raloka ka bobedi/dihlopha le go laola dikgohlano/phapano. • rola mantšu a mafsa le dikgopololo • hlama dikamehla le tatelano ya ditiragalo tše akanyegago 	
	<p>Go ya go Mphato wa R Bana ba banyenyane ba tšwela pele go</p> <ul style="list-style-type: none"> • theeletša dikanegelo ka go kelohloko • theeletša le go bušeletša dipaterone tše morethetho • theeletša le go gopola tatelano ya mantšu a bonolo, ka go latelana, go swana le, kgolo, kgole, kgale • phetha ditaelo tše di bothata • theeletša ba bangwe, kgatha tema dipoledišanong le go botšiša dipotšišo • arola mantšu a go raragana gore a be bonolo, go swana le 'Boipatong' 'Khayalitsha' • ripaganya mafoko ao a bolelwago gore e be mantšu go swana le, Ke bona koloi e sepela mmileng • lemoga ditumanoši le ditumammogo tše mantšu ao a boletšwego 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <p>Tšwela pele go fa bana ge ba hloka le go laetša kgahlego go</p> <ul style="list-style-type: none"> • dikanegelo tše dintši le tše both dipapadi ka ditaelo tše bothata bjalo ka <i>Eya khapotong, bula lebat, tše sekero, eya tafoleng, dula fase gomme o sege seswantšho sa gago</i> 	

Maikemišetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
2. Bana ba šomiša mekgwa ye e fapanego ya kamano ya poledišano	<p>Mathomo a kgolo</p> <p>Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> ba bolela ka tšeо ba dinyakago ka go tshepetšo ya ditho tša mmele (polelo ya ditho tša mmele) araba ditšhupetšo ka ditšhupetšo lebelela difahlego, araba le go myemyela ba ikurueletša ka lentšu la medumo ya go fapanana ya dígaloo le ya kua godimo thoma ka go bolela mantšu a bonolo le go kopanya mantšu a mabedi goba a mararo rata diretokošana le dikoša tše bonolo thoma go opela mantšu 	<p>Mathomo a kgolo</p> <ul style="list-style-type: none"> Bolela ka morethetho le ka boleta Šomiša ditšhupo go bontšha dikgopoloo le se se bolelwago Hlaloša seo ngwana a se bolelagoo ka go lla, go rora, go sega le polelo ya mmele ka mantšu, go swana le, <i>Ke a bona gore o swerwe ke tlala. A re je.</i> Boeletša mantšu le dipolelwana tše go swana le, <i>Tshela, tshela, tshela!</i> Opela le go dira diretokošana tše ntši tšatši ka letšatši. 	<p>Lemoga gomme o boledišana le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka bokgoni bja go</p> <ul style="list-style-type: none"> amana le medumo gomme ka koketšego, le ka mantšu le mafoko ekiša medumo le mantšu botšiša dipotšišo šomiša polelo e bothata opela le go dira diretokošana
	<p>Go golela pele</p> <p>Bomapimpana</p> <ul style="list-style-type: none"> šomiša mantšu go a fihla go a 50 lemoga mantšu a mantši go fetiša ao ba a bolelagoo kopanya mantšu a mabedi goba a mararo šomiša mašala, go swana le, "nna", "ya ka" tšwetšapele dipoledišano tše bonolo bolela mantšu a mmalwa ka dikgwedi tše 18 šomiša mantšu a dikafoko tše 2 – 3 le go ya godimo ka mengwaga ye 2 	<p>Go golela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> šomiša tlotlontšu e maleba ge o bolela le bomapimpana bušeletša seo bomapimpana ba se bolelagoo go bontšha kwešišo le go ba tšeela godimo laetša mekgwa e mebotse ya go bolela hlagiša mantšu a mafsa le dikgopoloo bapala dipapadi tše polelo. 	<p>Hlokomela dintlha tše di ka tšeelwago magato go bomapimpana le bana ba banyenyane bao ba ka bago le bothata</p> <ul style="list-style-type: none"> ngwana wa mathata a polelo ga a kgone go ntšha modumo, go etša go bolela ka dipuonama, kgamakgametša, le medumo ye mengwe ngwana yo a nago le mathata a go bolela o palelwaa ke go kwešiša goba hlakanya mantšu go tšweletša dikgopoloo le, go swana le <ul style="list-style-type: none"> go kwešiša seo batho ba bangwe ba se boletšego bothata bja go latela ditaelo tše di bolelwago bothata bja go rulaganya dikgopoloo tše bona

Maikemišetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	Go golela pele le go feta Bana ba banyenyane <ul style="list-style-type: none"> • bolela mafoko a feletšego • boledišanang ka go šielana • bolela gabotse gore o kwešiše le ke bao ba sa tlwaelanago le ngwana • ipshine ka dipapadi tša polelo le diretokošana • bolela ka mafoko a bothata, šomiša popopolelo le mantšu gabotse gomme o ithute dipolelwana tše dintši tše difsa le mantšu tšatši ka tšatši • bolela mafoko a mantšu a mahlano goba go feta • šomiša lebaka le letlago • anega dinonwane tše telele le dikanegelo tša boikgopolelo • eba le tloltontšu ya mantšu ao e ka bago a 2000 • šupetša bokgoni bjo bontši bjo bo hhalositšwego mo fase 	Go golela pele le go feta <ul style="list-style-type: none"> • Tšwela pele ka mešongwana ya ka godimo • Akaretša bana dipoledišanong nako le nako ge go kgonega • Hlohleletša bana go ithuta ka mantšu a mafsa • Hlagiša mantšu a mafsa le dikgopololo tšatši ka tšatši ka maitemogelo a mafsa a bana e k aba ka go šoma ka dihlogo tša go swana le, 'Dikhunkhwane', 'Boso' • Ba anegele dinonwane tše dintši tša setšo, tše di thušago ngwana go šomiša monagano. 	
	Go ya go Mphato wa R Bana ba banyenyane ba tšwela pele go <ul style="list-style-type: none"> • humana mantšu a mothikitho go seo bona le ba bangwe ba se boleLAGO le go diretokošana le dikoša, mohlala, Ke bone motho a swere borotho • šomiša lebaka le lefatilego, lebjale le le letlago. • ithute mantšu a mafsa ka mehla. 	Go ya go Mphato wa R Bana ba banyenyane ba tšwela pele go <ul style="list-style-type: none"> • humana mantšu a mothikitho go seo bona le ba bangwe ba se boleLAGO le go diretokošana le dikoša, mohlala, Ke bone motho a swere borotho • šomiša lebaka le lefatilego, lebjale le le letlago. • ithute mantšu a mafsa ka mehla. 	

Maikemišetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
3. Bana ba kwešiša ka go 'bala' seo ba se bonago, ba se kwago, ba se kgomago, ba se latswago le go se kgoma	Mathomo a kgolo Masea <ul style="list-style-type: none"> dira gore maitemogelo a bona a kwagale dikwing tša bona – ba 'lebelela' boemo 'bala' le go swara dipuku tša diswantšho ge ba humana sebaka sa go dula 'lebelela' diswantšho tša mongwalo wa tikologo, mohlala, diswantšho tša batho, dilo. 	Mathomo a kgolo <ul style="list-style-type: none"> Lemoga polelo ya mmele, kudukudu bja tlhagišo ya sefahlego le modumo wa lentšu ge o bolela le bana go tloga ge ba belegwa. bontšha masea diswantšho tše dintši ge ba šetše ba kgona go emiša hlogo le go tsepelela-kudukudu diswantšho tša difahlego tša batho. ba laetše bala le go ba hlohleletša go swara dipuku. šupa diswantšho le mantšu ka dipukung le tikologong. 	Lemoga gomme o boledišana le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka bokgoni bja go <ul style="list-style-type: none"> tsepelela dilong laetša kgahlego diswantšhong le go dipuku tša diswantšho hlaloša diswantšho hlaloša maitemogelo a bona a dikwi Eba le kgahlego go mantšu ao a ngwadilwego le go dikanegelo lemoga mantšu a itšego go swana le leina la gagwe bontšha kgahlego go swareng le go baleng dipuku
	Go golela pele Bomapimpana <ul style="list-style-type: none"> tšwela pele go 'bala' dipuku le dingwalwa tša tikologo lemoga mongwalo o fapanie le di diswantšho lemoga gore go bala go thoma godimo go ya fase le go tloga go la nngele go ya go le letona 	Go golela pele Tšwela pele go <ul style="list-style-type: none"> bala dipuku le dingwalwa tša tikologo šupa ge o bala go laetša gore re thoma go le letona ra ya go la nngele šupa le fa go dibopego maina, mebala le go bolela ka diswantšho ngwala mantšu ao bomapimpana ba a šomišago ge ba bolela ka diswantšho tšebo ba di dirilego 	Hlokomela dintlha tše di ka tšeelwago magato go bomapimpana le bana ba banyenyane bao ba ka bago le bothata ba go 'bala' <ul style="list-style-type: none"> ga a go lebelele ka mahlong a na le dikgwedi tše tharo ga a lebelele goba go latela selo ka mahlo ge a na le dikgwedi tše tharo o bonala a šweufetše ka gare ga thaka ya leihlo "go aroga"ka mehla goba go "tsepelela thoko" ga mahlo go se leana ga mahlo (leihlo le a retologa goba go bilogana ga mahlo) go fetoga goba go sekama ga hlogo ge a lebeletše dilo go pikitla kudu goba go swara mahlo go phema goba go fiša ke seetša sa mabone
	Go golela pele le go feta Bana ba banyenyane ba <ul style="list-style-type: none"> thoma go šupa mantšu le diswantšho lemoga le go šupa dilo diswantšhong lemoga mantšu tikologong, mohlala, leswao la EMA, maswao a dipapatšo 	Go golela pele le go feta Ba tšwela pele go <ul style="list-style-type: none"> bala dipuku le dingwalwa tikologong šupa ge ba bala go laetša gore re thoma go bala godimo ka go la nngele šupa dibopego, mebala, bj. bj. gomme o hlohleletše poledišano ka se ngwala mantšu ao bomapimpana ba a šomišago ge ba bolela ka diswantšho tšebo ba di dirilego 	

Maikemisetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go ya go Mphato wa R Bana ba banyenyane ba tšwela pele go</p> <ul style="list-style-type: none"> • beakanya sehlopha sa diswantšho go bopa kanegelo • hlatholla diswantšho, mohlala, go ithamelala kanegelo le go 'bala' diswantšho • go swara puku le go phetla matlakala ka tshwanelo • itira eke o a bala gomme o ekiša 'lentšu la go bala' • lemogamo go ngwadilwego leina la gagwe le a ba bangwe • lemoga mantšu a tlwaelo ao a bonwago tikologong go swana le lebatyi, raka 	<p>Go ya go Mphato wa R Ba tšwela pele go</p> <ul style="list-style-type: none"> • bala dikanegelo dipukung tša diswantšho • laetša mekgwa e mebotse ya go swara puku • laetša dikarolo tša puku, mohlala, mokokotlo, khabara, sehlogo, nomoro tša matlakala 	
4. Bana ba gatiša maitemogelo a bona le dikgopolo ka polelo, medumo, bokgabo, tiragatšo le kanegelo, morago, ka "go ngwala."	<p>Mathomo a kgolo Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> • dira medumo go bolela maitemogelo a bona, mohlala, go lla, go sega • dira maswao ka dikherayone le godimo ga matlakala le santa ka menwana (mekgwarinyo) • thoma go fa mekgwarinyo maina 	<p>Mathomo a kgolo</p> <p>Efa bana mešongwana gore ba bone maitemogelo a bona</p> <ul style="list-style-type: none"> • go šomiša mantšu, mohlala, go arabela maitemogelo ka mantšu • mešongwana ya bokgabo bja pono, mohlala, mekgwarinyo le go bolela ka mekgwarinyo • mešongwana ya bokgabo ba tiragatšo mohlala, dikoša le diretokošana le go diragatša ka maitemogelo a mesepelo le tiragatšo (maithalokelo a maikgopolelo) 	<p>Lemoga gomme o boledišana le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka bokgoni bja go</p> <ul style="list-style-type: none"> • bolela ka maitemogelo a bona • raloka dipapadi tša 'maikgopolelo' ka noši le ba bangwe ge ba gola • šomiša didirišwa go thala le go penta maitemogelo le go bolela ka tšona • laetša kgahlego ya go thala ditlhaka le go ngwala leina le mantšu a mangwe a bonolo

Maikemisetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go gatele pele</p> <p>Bomapimpana ba thoma go laetša maitemogelo a bona ka</p> <ul style="list-style-type: none"> • go bolela ka maitemogelo a bona, mohlala, 'Ke rata....' • go diragatša maitemogelo a bona ka maithalokelo a maikgopolelo • go thala didiko, difahlego le diswantšho tša batho gomme ba di fa maina, mohlala, bjalo ka mma goba ka mong/ boyena • go thala dilo tša go dikologa dilo tšebo šomilego ka tšona, mohlala, dikgwele • go dira le go fa mekgwarinya maina go ba 'mongwalo' mo ba 'balago' 	<p>Go gatele pele</p> <p>Efa bomapimpana memešongwana ya go swana le</p> <ul style="list-style-type: none"> • go bolela ka maitemogelo a bona ka go botšiša dipotšišo tša go swana le <i>Sethalwa se ke sa eng?</i>; <i>Mpotše ka se; Ke eng se o se ratilego kudu?</i> • go thala matlakala ka dikherayone tše kgolo, le menwana ka gare ga mapokisi a santa le go bolela ka dithalwa • 'go ngwala' maina a bona mošomong wa bona. • go opela dikoša ka ditlhaka, mohlala, le 'khokhonate' ka mesepelo ya mebele 	<p>Hlokombela dintlha tše di ka tšeelwago magato go bomapimpana le bana ba banyenyane bao ba ka bago le mathata</p> <ul style="list-style-type: none"> • go hloka kgahlego goba go kgona go šomiša polelo go hlaloša maitemogelo • go hloka kgahlego goba go gatiša maitemogelo dipapadi ka maithalokelo a maikgopolelo • go palelwa ke go swara didirišwa tša go ngwala, mohlala, dikherayone le diphentshele • go palelwa ke go thala diswantšho, go dira dibopego, le go ngwala mangwalo ka leina la gagwe • o thala ka boiketlo le ka boitapišo • go swara phensele ka mokgwa wo o makatšago
	<p>Go golela pele le go feta</p> <p>Bana ba banyenyane ba</p> <ul style="list-style-type: none"> • tšwela pele o dira kgato ya maitemogelo, kgatišo le go ngwala tšebo di thomilego e le masea le bomapimpana • thoma go ngwala le go thala ditlhaka • thoma go fa ditlhaka maina • kgopela gore go ngwalwe dikanelego tša bona 	<p>Go golela pele le go feta</p> <p>Ba tšwela pele go</p> <ul style="list-style-type: none"> • ngwala kanegelo yeo ngwana a e bolelagoo mabapi le mošomo wa gagwe wa bokgabo (lefoko goba a mabedi) • anega le go bolela ka sebopego sa tlhaka ye nngwe le ye nngwe 	

Maikemisetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go ya go Mphato wa R Bana ba gago ba tšwela pele ka</p> <ul style="list-style-type: none"> go tiiša bokgoni bja mešifae mennyane thaloko ya menwana (mohlala, hlama ya go raloka, go kurufela dipekere dinateng) tiiša taolo ya mešifa e megolo ka go šomiša sekero go sega diswantšho tše di bonalago, dibopego, bj. bj. Godiša tšhomisano ya mahlo le seatla ka, mohlala, go swara le go foša, go thala le go penta Go latela methalo e bonolo ya diswantšho, dibopego le ditlhaka leineng la gagwe hlama ditlhaka ka go penta ka menwana, diporatšhe tša go penta, dikherayone tša makhura tše koto, bj. bj. gatiša dipaterone, mantšu le ditlhaka tikologong ka ditlabakelo tša mehutahuta tša go ngwala (mohlala, diporatšhe tša go penta, dikherayone tša makhura tše koto) 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> Thuša bana go ripa gabotse ka dikero Tšwela pele go godiša dipapadi tša kgwele Thuša bana go lota mehlala ya dibopego tša ditlhaka tše kgolo sebakabakeng Fana ka didirišwa tša thuto e le karolo ya maithalokelo a maikgopolelo gore bana ba dire eka ba a bala le go ngwala le go laetša gore ba kwešiša gore sethalwa ke sa eng. 	

KAROLO YA BONE YA GO ITHUTA LE KGOLO BOBJANENG: MAITEMOGELA A DIPALO

Polela ka ngwana

Ke nyaka go itemogela tikologo yeo nka hwetšago mesego (patterns), ka dira dikgokagano, ke lemoge ditswalano, ke šome ka dinomoro, ke hlaole dilo, ke nyalanye le go hlopha dilo. Se se nthuša go nagana, go rarolla mathata le go botšiša dipotšišo.

Kutullo ya dipalo e mabapi le eng?

- E mabapi le bana bao ba golago ka kwešišo ya ka moo ba ka rarollwago mathata, ka moo ba fago mabaka le kamoo go ka dirišwago mareo a dipalo a dirišwago ka tikologong ya bona.
- Bana ba tla diriša mebele ya bona, menagano le dikwi goutolla lefase la bona. Ba swanetše go fiwa dibaka tšeob a beetšwego tšona gore ba ikutollele
- Ge ba dira seo ba tla kgona go godiša tsebo ya bona, mabokgoni le maitschwaro.
- Ba bopa dikgopolole go di leka. E bile ba ithuta go mpshafatša dikgopolole tšeob ge ba dutše ba dirišana le dithaka tša bona le batho ba bagolo.
- Dikgopolole tša dipalo se a gola ge bana ba nyakišiša le go boledisana ka dikgopolole mabapi le dipalo, go balela, sebopego, sekgorba le ditekanyo.

Batho ba bagolo ba swanetše go šetša dikutolla tša bana tšeob di amanago le dipalo

- Tlhamo e amana kudu le dikgopolole tša dipalo le thutamahlale (go rata go tseba, utolla, go lemoga bothata le go rarolla mathata)
- Bana bao ba nago makoa le bao ba nago le dinyakwa tšeob di kgethegilego ba na le tokelo go fiwa šedi le thekgogore ba be le kwešišo ya dikgopolole tša dipalo le go ithuta se ba ka se kgonago kudu.
- Bana ba swanetše go hlohleletšwa go utolla lefase la bona gore ba kgone go rarolla mathata, ba bopa dilo, ba nyalanya, le go balela le go hlama dipotšišo tša bona.
- Ba swanetše go thekgogore polelo yeo e ka thušago go godiša dikgopolole tša dipalo le go boledišana ka dikgopolole tša.
- Ba bagolo ba swanetše go tšeela godimo mekgwa e fapafapanego yeo e ka thušago bana go tšweletšago dikgopolole tša bona.

1.

Bana ba bontšha temogo e bile ba kgona go ikarabela go dinomoro le dipalo

3.
Bana ba itemogela sebopego, sekgorba le tekanyo

Dipalo tša masea, bomapimpana le bana ba banyenyane

2.
Bana ba a hlaole, ba a hlopha, ba bapetsa le go rarolla mathata

Seswantšho sa 10 Go šoma le malapa le bana ba banyenyane go hlalhloša dipalo bobjaneng

Dintlha tša boikgopotšo (dintlha tše di swanetšego go naganišwa ka mehla)

- Naa tikologo ya ka gare le ya ka ntle e ka fa bana dibaka dife go utolla, go ithuta le go itlwaeša go kwestiša dipalo?
- Naa mešongwana ya bana (go thala, go bapala, go leka dilo) e bontšha bjang bokgoni bja go rarolla mathata, go nagana ka tatelano le go tšeа diphetho?
- Na go na le maitemogelo a lekanego gore bana ba lemoge mathata a nnete bophelo, ba dire mesego, ba balele, ba nyalyne le go lekanya?
- Na batho ba bagolo ba ka thekga bjang bana bao ba dirišago polelo yeo e sa šomišwego ge go rutwa go šupetša dikgopoloo tša bona tša dipalo?

Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeohlalho - kakaretšo a kelo ya go lebelela, go theeleša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
1. Bana ba bontšha go lemoga e bile ba kgona go akarabela go dinomoro le go balela	<p>Mathomo a kgolo</p> <p>Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> A bontšha go arabela go batho le dilo tše di ba dikologilego A lemoga lemoga go fetoga ga medumo, tšeо ba di bonago le dilo tše di lego pele ga bona Go godiša temogo ya go bitša dilo ka maina le go ngwala maina a dinomoro ka maitemogelo ipshine ka dikoša le diretodikošana ge ba balela 	<p>Mathomo a kgolo</p> <ul style="list-style-type: none"> Bolela maina a dilo le batho bao ba tsebago ke bana. Bolela ka mafelo ao bana ba dulago go ona, bjalo ka ka mafure, morala. Opela diretokošana tše dinomoro ge ba apara le ge le fetošwa mengato go swana le, <i>tee, pedi, ke a go bona</i> Hlohleletša masea go go ekiša, go swana le ge motho yo mogolo a šupa nko, ngwana a bona se gomme ekiša Hlohleletša ngwana go kgatha tema mešongwana ka go phaphatha diatla le kokota. 	<p>Lemoga gomme o boledišana le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka bokgoni bja</p> <ul style="list-style-type: none"> Go ikarabela go batho, mafelo le dilong mo tikologong diriša dikwi tša bona go fa dihlalošo tše di tše di regago tikologong ya bona kgatha tema, ela hloko, rarolla mathata le go hwetša ditharollo bontšha kgetho ya go dikoša tše itšege le diretodikošana tše di amanago le dinomoro šupa dilo tše di tlwaelegilego bontšha gore o lemoga dinomoro bolela ka dinomoro, maina a dinomoro le go šomiša dinomoro polelong go tswalana le dinomoro tše di lego ka dipukung

Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeohlalho - kakaretšo a kelo ya go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go golela pele Bomapimpana ba tšwela pele go</p> <ul style="list-style-type: none"> • leka go bolela mantšu a išeng a go balela mantšu • tšwela pele go lemoga go beya dilo ka magoro • tšhomisa polelo ya dinomoro bjalo ka tee, pedi, le tše dintši • itemogela ka ditšhupo le maswao 	<p>Go golela pele Tšwela pele go</p> <ul style="list-style-type: none"> • bušeletša mantšu a go balela ao bana ba a dirišago gomme o ba bontšha ka moo go balela go thušago go hwetša gore " ke tše kae (palo) " • bolela ka dilo tša legoro letee go swana le, dibapadišwa, diaparo, dieta • kgopela bana go go botša ka maswao le ditšhupo tše ba di hlamillego (mo pampiring, mo santeng) • diriša polelo ya dipalo ge o dutše o boledišana le bomapimpana go swana le, Nka rata go go fa sebapadišwa se sengwe. O tla hwetša tše pedi ka morago 	<p>Lemoga le go boledišanale le batswadi ba masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka go kgon ga bona go</p> <ul style="list-style-type: none"> • bontšha megato ya bošaedi – go hloka dirišano le go wa gantši le thula dilo • gola ka go nanya ga tlotlontšu, mathata a mopeleto • se rate go tsea karolo • se kgahlegele go theeletša • thatafalelwā ke go kgosela le go fa šedi • ba le ditšhupo tša go lebala dikamehla le go gopola mešongwana • thatafalelwā ke go ithuta dinomoro le go balela
	<p>Go golela pele le g feta Bomapimpana ba tšwela pele go 'balela' gomme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ba ipshina ka gobalela dilo mo tikologong ya bona • Ba ipshina ka go theeletša dikanelego le diretokošana tša dinomoro • Ba thoma go akanya dilo tše nnyane/tše ntši 	<p>Go golela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hlohleletša bana go balela ka go botšia gore " ke tše kae' • Ba anegele dikanegelo le diretokošana tša go ba le dinomoro • Šomiša dikarata tša dinomoro • Hlohleletša bana go balela le go šupa dinomoro • Hlohleletša bana go balela dinomoro tša tikologo ya bona 	
	<p>Go tšwela pele le go feta Bana</p> <ul style="list-style-type: none"> • thoma go diriša maina a mangwe a dinomoro le leleme la dinomoro • ge o nyaka go tseba ka dinomoro, bolela ka tšona gomme o botšiše ka tšona • kgobokanya dilo • lemoga ka go balela • fetleka go bapetša • dira dikakanyetšo 	<p>Go tšwela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bopa le go kgothaletša bana go diriša leleme la dipalo go swana le, Nka rwala dieta tše pedi. O ka diriša tše kae? • Diriša leleme la dipalo ge bana ba bapala goba nakong ya mesepelo go swana le, ntši, nyenyane, "ke tše kae?" • Dira le go bala dipuku tša dinomoro le go balela • Diriša dikoša le merethetho ya dinomoro le go balela • Bontšha bana kamoo selo se segolo se ka arolwago ka diripa le go kopanywa go swana le, tsea selae sa borotho, se sege diripa tše pedi gomme o se kopanye. • Bapala dipapadi tša go swana le go hwetša molekane waka • Dira ditšhupetšo o diriša dinomoro. • Bapala dipapadi tša go phopholetša go hwetša "tše kae?" 	

Maikemisetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeohlalho - kakaretšo a kelo ya go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go fetela go Mphato wa R</p> <p>Bana ba tšwela pele go</p> <ul style="list-style-type: none"> • bala dilo tša go swarega • diriša menwana, maswao mo pampiring le diswantšong go ema legatog la dinomoro • lemoga dilo tša go swana le tša go fapano • lemoga dinomoro tše dingwe le polelo ya dinomoro • opela diretokošana le dikošana tša dinomoro 	<p>Go fetela go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hlohleletša bana go diriša polelo ya dinomoro go swana le, tee, pedi, bjalo bjalo. • Dira gore bana ba kgomaretše dimamaretšo tša dinomoro dilong; mohlala ba ka mamaretša nomoro ya tee selong se e lego sa bona. • Bapala dipapadi tša go balela gomme o dumelele bana go "balela" mo mabakeng a go se swane. • Bopa le go hlohleletša bana go botšiša dipotšišo moo go dirišwago polelo ya dipalo go swana le, naa <i>o nagana gore go na le malekere a makae ka lepotlelong le?</i> • Hlama mešongwana yeo bana ba swanelago go hwetšago dilo tša go nyalana. • Hlama mešongwana yeo bana ba swanetšego go hwetša dilo tše di sa swanego go tše ba di filwego. 	
2. Bana ba a hlaola, ba a hlopha, ba a bapetša le go rarolla mathata	Mathomo a kgolo Masea a <ul style="list-style-type: none"> • dira maiteko a go nagana ka tatelano • rata go itemogela tikologo ya bona le go hwetša dilo tše di ba hlohlago 	Mathomo a kgolo <ul style="list-style-type: none"> • Ka mehla boledišana le bana ka seo o se dirago le seo se tloga diragala • Bapala dipapadi tša go swana le, <i>o a mpona, ga o mpone</i> • Bolela le bana ka dilo tše di ba hlohlago go swana le gore ba ka hwetša sebapadišwa seo se sego kgauswi 	

Maikemišetšo	Mananeohlalho a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeohlalho - kakaretšo a kelo ya go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go golela pele</p> <p>Bomapimpana ba tšwela pele go itemogela tikologo ya bona ka</p> <ul style="list-style-type: none"> • Go thoma go bolela maina a dilo • Go Hlaola le go nyalanya dilo tša go swana • Go lemoga dilo tšebo ba di tsebago mo tikologong ya bona 	<p>Go golela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ba tšwela pele go bolela go • Bolela le bomapimpana ge ba diragatša ditiro tša go swana le go nwa meetse ka komiki(sego) • Bolela maina a mehuta ya diaparoge o apara • Bapala dipapadi tša go hlaola le go nyalanya dilo 	<p>Lemoga gomme o boledišana le batswadi ka masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka moka ka bokgoni bja bona go</p> <ul style="list-style-type: none"> • bontšha kgahlego go mešongwana yeo e ba lebanego • rata go tseba ge go nale mošongwana mo tikologong ya bona • bontšha kgotlelelo ya go leka go dira le go hwetša ditharollo • amega kudu mo mešongwaneng ka go bolela ka seo ba se dirago, go botšiša diposhišo le go fihlelelo diphetho • diriša didirišwa go hwetša tlhalošo • hlaola, hlopha le go diriša polelo ya maleba ya dipalo go laetša kwešišo ya bona • tšebo karolo mo dipapading, go kgatha tema, šupetšo moo polelo ya dipalo e šomišwago

Maikemisetšo	Mananeohlahlo a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeohlahlo - kakaretšo a kelo ya go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go tšwela pele le go feta Bana ba banyenyane ba</p> <ul style="list-style-type: none"> • leka go rarolla mathata a dipalo • kgaoganya dilo ka ditsela tše di fapanego • balela dilo mo sehlopheng 	<p>Go tšwela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hlohleletša tsenelano nakong ya mešongwana ya go swana le go anega ditaodišo, diretokošana. Botšiša dipotšišo go rarolla mathata a dinomoro bjalo ka, <i>Lerato o na le seeta se tee feela. O swanetše go dira'ng?</i> • Kgopela bana gore ba bolele ka moo ba rarolotšego bothata go swana le, <i>Nka rata go tseba ka moo o nametšego magato a manamelelo a go thedimoga. O rata go mpontšha gore o nametše bjang?</i> • Diriša diswantšho le dilo nakong ya dikanegele le diretokošana • Hlohletša bana go hlaola dilo go ya ka kgetho ya bona (tše ba di ratago le tše ba sa di ratego), bogolo, sebopego le mmala. Ba kgopele go balela ka noši. Laetša mekgwa ya go balela ka mohlala go ba thuša • Diriša mokgwa wa go bapala ka tšhupetšo le dikanegele go bontšha polelo bjalo ka tše go se be nene, tše nnyane, tše ntši, tše lekanago • Go ba le hlohlontšu ye e ka bago mantšu a 2000 • Laetša a mangwe a mabokgoni a bohlokwa a a hlaotšwego ka molegatong le latelago 	<p>Dintlha tše bohlokwa tše go swanetšwego go tšeyelwa magato go bomapimpana le bana ba banyenyane bao la lego kotsing</p> <ul style="list-style-type: none"> • poleloye e fokolang • go fokola ga tshepedišo ya tshedimošo • go itemogela mathata go kwešiša mantšu goba mafoko a bonolo (go diega ga polelo) • go thatafalelwka ke go tšeaa ditaaelo • go širega monagano gabonolo goba go kwešiša mošongwana o itšego le go se kgone go dumelela phetogo • go ba le kgonagalo ye ntši go tšeaa magato ntle le morero goba go nagana ka ditlamorago tše dikgato tše bona. • go ba le bothata go hlaola dilo tše go swana le tše go fapania • go gakantšha dilo, maletere, dinomoro • o thatafalelwka ke go lemoga medumo ya go fapania • o na le bothata bja go lebala
	<p>Go ya go Mphato wa R Bana ba tšwela pele go</p> <ul style="list-style-type: none"> • hlaola, go hlopha le go bapetša • diriša polelo ya dipalo ye e amanago le go hlaola, go hlopha le go ya ka magoro • rarolla mathata a bonolo go maitemogelo a bona 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • Diriša polelo ya dipalo ka dipontšho le dikanegeo tše dinomoro go swana le gore, <i>Ke be ke na le malekere a mararo. Rani o tšere le tee gomme ke file le Mpho le tee. Gona bjale ke setše ka a _____.</i> • Hlama mešongwana moo bana ba kgaoganyang dilo ka dihophha tše go lekana le tše go se lekane. • Diriša dikanegele go thuša bana go hlaola, go hlopha le go ya ka magoro a tšona. • Bontšha kgahlego ye e tletšego ya ka moo bana ba rarollago mathata le dikarabo tše ba tlago ka tšona. 	

Maikemišetšo	Mananeohlahlo a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeohlahlo - kakaretšo a kelo ya go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
3. Bana ba itemogela sebopego, sekgoba le kelo	Mathomo a kgolo Masea a <ul style="list-style-type: none"> • bontšha go lemoga sebopego, kagego le phopholego mo tikologong ye ba dulago go yona • itemogela ditlabaelo tša dilo tša go swana le dibapadišwa ka go utolla • o leka go tlatša setšhelo	Mathomo a kgolo <ul style="list-style-type: none"> • Bolela le masea ka dilo tša tikologong ya bona, go elwa hloko go sebopego, kagego, le phopholego • Bontšha bana ka moo dilo di šomago le ka moo di fetogago, go swana le lee la botala le le gadikilwego. • Go hlagiša ditšhelo tša go se be le selo le dilo tše di kago hwetšwa gabonolo go di tlatša.	Lemoga gomme o boledišana le batswadi ka masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka moka ka bokgoni bja bona go <ul style="list-style-type: none"> • Utolla tikologo ya bona le go itekela ka mešongwana yeo e amanago le sebopego, sekgoba le kelo • diriša ditšhupo, mantšu, dikafoko le mafoko go laodiša dilo, mešongwana le batho • šomiša didirišwa go bolela ka kwešišo ya dikgopolو • šetša seo bona le ba bangwe ba se dirago • Ela hloko go tše bona le ba bangwe di dirago
	Go golela pele Bomapimpana ba <ul style="list-style-type: none"> • bontšha maitemogelo a godimo a dibopego le mesego • aroganya dilo go ya ka magoro go ya ka ditlabakelo go swana le bogolo goba sebopego • o bapala ka dibopego le go dira dithulaganyo tše bonolo	Go golela pele <ul style="list-style-type: none"> • Bolela le bana ka mesego yeo ba e bonago mo tikologong ya bona go swana le diaparo, tlhago, le mo meagong. • Lebiša šedi ya bana go dibopego tša go se swane ka dibopego go swana le, kuku le mosamelo. • Dumelela bana go hlaola dilo tše mmalwa tša bogolo le sebopego tša go se swane. • Bolela dikanegego go hlohlleletša bana go diriša dibopego go ihlamela dilo.	Dintlhā tše bohlokwa tše go swanetšwego go tšeyelwa magato go bomapimpana le bana ba banyenyane bao la lego kotsing ya <ul style="list-style-type: none"> • Go diega ga polelo • Go thatafalelwā ke go tšweletša tshedimošo yeo e bonwago le go kwewa • Go thatafalelwā ke go ipeakanya mo sekgobeng • Go šašarekana-o šitišega gabonolo gomme o thatafalelwā ke go tswalanya ditiro le ditlamorago • Go hlakahlkana, go ba bošaedi le go thatafalelwā ke go kgohlaganya mesepelo, mohlala, go tshela, go fofafafa, go swara kgwele ka matsogo • go se kwešiše dilo ka pela • go lebala ka pela • o thatafalelwā ke go abelana dikgopolو le go dirišana le ba bangwe

Maikemišetšo	<p>Mananeohlahllo a Kgolo ya masea, bomabimpana le bana ba banyenyane</p>	<p>Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka masea, bomapimpana le Bana ba Banyenyane</p>	<p>Mananeohlahllo - kakaretšo a kelo ya go lebelela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.</p>
	<p>Go golela pele le go feta</p> <p>Bana ba banyenyane ba</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bontšha kgahlego ya dibopego ka go di diriša, go bolela ka tšona le go šetša tša go swana le go se swane • Lemoga boemo • Ka hwetša dilo ge ba ka fiwa taetšo • diriša dilo tše di tlwaelegilego go hlama mesego • a ka bea dilo tše pedi go ya ka botelele (botelele le bokopana) bophagamo (bophagamo le bokopana) goba mothamo (go se tlale le go tlala) • diriša polelo ya ka mehla yeo e amanago le nako, mohlala ,mesong, bošego • thoma go diriša maina a dipalo go dibopego tša go tia tša 3d le dibopego tša papetlana tša 2D 	<p>Go golela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kgothaletša bana go bolela ka dilo tše di ba kgahlego ka dibopego. hhalosa gore ke ka baka lang dilo di swana goba di fapano. • Bafe dibaka tša go itemogela boemo, mohlala le godimo, tša godimo le tša fase. • Bapala dipapadi tša go swana le "phopholetša, o leke". • tlhahlo ka molomo go bana gomme o ba thuše go hwetša dilo. Bapala dipapadi tša go swana le "go tsoma lehumo". • Hlama dibaka tša santa, meetse le papadi ya mantlwane. • Bala le/goba go hlama dipuku mabapi le sebopego, sekgorba le kelo. • Hlohleletša bana go hlahloba sebopego le go bolela ka sona mohlala, swana le, khutlotharo le ditšhupo. 	
	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <p>Bana ba tšwela pele go</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šupa mesego ya bonolo le dibopego tikologong ya bona • hlama mesego ye e fapanego le dibopego • hlalosa boemo, mohlala, tše di lego ka pele, le tša ka morago • diriša polelo ya dipalo bakeng sa sebopego, sekgorba le dikelo (mohlala, botelele, mothamo, bophagamo, nako) 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hlohleletša bana go bolela ka seo ba se bonego. • Laletša bana go bolela ka dilo tše di bopilwego • Hlama mesego le dibopego tša go fapano • Diriša maswao a go amana le wena go bana go kgona go šupa dilo tša bona, mohlala, ngwana a be le seswantšho sa ngwedi dilong tša gagwe ka moka. • Bapala dipapadi tše bana ba swanetšego go nagana ka boemo le go tše kgato. • Hlala le go bala dipuku mabapi le dibopego le mesego. • Efa bana dibaka moo ba elago nako (le motho yo mogolo yo a thadileng nako mo santeng) le go nyakišiša ge e ba selo se boima goba bofeso. • Dumelela bana go bapala ka santa le meetse go hwetša bogolo mothamo.le 	

KAROLO YA BOHLANO YA GO ITHUTA LE KGOLO BOBJANENG: TLHAMO

Polelo ya ngwana

Ke nyaka go itemogela tikologo moo nka hlaolago ditlhohlo le mathata, ka leka ditharollo ka polokego le ka tokologo, le go iteka ka go bapala; papadi ya go kgodiša, ka thala, go fa mmala, ka sega le go phara, ka dira malebela ka mmino, morethetho, go bina le tiragatšo.

Tlhamo ke eng?

Tlhamo e ra gore ngwana o tšweletša dikgopololo tše difsa tša mohola le ditharollo go mathata le di ditlhohlo. Go hlama ke go hloma le go dira ditharollo ka go botšiša dipotšišo, go swana le Go direga'ng mo? Ke ka baka la'ng se direga? Se go kgoma bjang? Re ka dira'ng ka sona? Go thwe'ng ge nka....?

Bana ba na le bokgoni bja go hlama dikarolong ka moka tša bophelo, go akaretša go godiša leleme, go hlohlomiša dipalo, go godiša boiketlo mmeleng, go hlama le boitsebišo bjo matla le boitshupo le go ba le dipotšišo ka lefase.

Morero o mogolo wa Tlhamo ke go kgothaletša bana go hlama dilo, ba go akanya, ka go leboga bokgabo le bohlokwa bja go naganishiša le bokgoni bja go rarolla mathata.

Bana ka tlhago ba kcona go hlama e bile ditsela tša bona tša tlhago tša go ithuta le go rarolla mathata ke tše dibotse, tša go nyakišiša le go lemoga le go botšiša.

Ba dira se kudu dipapading tša go kgodiša, bokgapong bja pono, (methalo, go feng mmala, mehlalaka mmino, go dira diswantšho) le ge mmino (go opela, go dira mmino ka didirišwa l direktokošana) le go bineng le go mesepelong..

Bokgabo bja pono bo godiša bokgoni bja tirišo ya dikwi tše kgolo le tše nnyane le tirišano e botse le e kgolo ka go swaragana le ditlabakelo le go laola mehutahuta ya mekgwa ya bokgabo.

- Mošomo wo o lego gabedi (2D) o reretšwe go godiša maitemogelo a ngwana a lefase la kgonthe ka go bona le go lemoga, poledišano le potšišo le ka go hlohleletša go thala maitemogelo a ngwana lefaseng. Ga go na tsela 'ya maleba' ya go thala, gomme bana ba swanetše go hlohleletša go itlhalosa ka bolokologi, ba sa boife go swaiwa diphoso.
- Mošomo wo o lego gararo (3D) o reretšwe go godiša kagego ya sebopego sekgebeng ka go bapala ka santa le leraga, go kopana le go beakanya diripa tša letsopa, go kgomaganya pampiri le pampiri, go ripa dibopego, go phutha, go bofa le go phuthela.

Bokgabo bja go dira bo dumelela bana menyetla ya go boledišana ka go hlama, go hlama tiragatšo, go opela, go hlama mmino, go bina le go fetleka mosepelo

- Ka bokgabo bja go dira, masea, bomapimpa le bana ka moka ba tšweletša bokgoni bja mmele le bohlami.
- Bokgabo bja go dira bo tsošološa kgopololo, bo godiša ditswalano le go aga boikholofelo le boitlhompho.
- Go hlama le go tlhatholla go dumelela bana go hlama mmino, mosepelo le tiragatšo ka ba nnoši le ka tirišano

Go hlama go amana kudu le go nagana ka dipalo le mahlale (go rata go tseba, go fetleka, go hwetša bothata le go rarolla bothata).

Ba bagolo ba swanetše go šetša kganyogo ya bana ya go nyaka go hlama

Ditokelo tša bana di bopa motheo wa tlhamo ka moka. Bana ba na le tokelo ya go fetleka, go fetleka, go fišegela, le go nyakišiša ditsela tša go gatiša le go swantšha maitemogelo a bona.

Bana bao ba nago le makoa le ba dinyakwa tše kgethegilego ba na le tokelo ya go hwetša tšhetšo gomme ba swanetše go thekgwa gore ba gole le go ithuta go ya ka magomo a bokgoni bja bona.

Hlohleletša bana go diriša dikgopololo, go rarolla mathata ka go kgahlega le boitshepho, go swaraswa le go šoma ka dilo tša go fapafapano, go sepela le go bina le go dira mmino.

Bana ba swanetše go fetleka le go godiša dikgopololo tša bona motheong wa maitemogelo a bona, ba šomiša dikwi, maikutlo le ditemogo..

Mogato wa go hlama o bohlokwa kudu go feta ditšweletšwa.

Go tsepelela ga mediro ka moka go swanetše go ba tšwelešong ya mabokgoni ka ditekolo tše thabišago, go e na le go šomela ditšweletšwa tše diphadimišitšwego tša maemo a godimo.

<p>1. Go lemoga, go tsoma le go hlama ditharollo ditlhohlong ka go rarolla mathata</p>	<p>Masea, bomapimpana le bana ka moka ba na le bokgoni bja go hlama le go Rarolla Mathata a pono</p>	<p>2. Go lemoga, go tsoma le go hlama ditharollo ditlhohlong ka go bapala le go kgodiša</p>
<p>4. Go lemoga, go tsoma le go hlama ditharollo ditlhohlong ka mmino, go bina le ditiragatšo</p>		<p>3. Go lemoga, go tsoma le go hlama ditharollo ditlhohlong ka mešomo ya bokgabo bja pono</p>

Seswantšho sa 11 Go šoma le malapa le bana ba gona go hlohleletša tlhamo

Dintlha tša Tekolo

- Tikologo ya ka gae le ya ka ntle e fa dibaka tša mohuta mang go bana gore ba kgone go hlama?
- Mediro ya bana (go thala, go bapala, go lekola) e bontšha bjang bokgoni bja bona bja go rarolla mathata, ba šomiša papadi, bokgabo bja pono le bokgabo bja go dira.
- Naa go na le maitemogelo a lekanego a bana gore ba hlohloviše mathata a nnete a bophelo, gore ba be le bokgoni bja go hlama?
- Batho ba bagolo ba thekga bjang bana bao ba šomišago mokgwa wa poledišano ntle le leleme leo le bolelwago, bokgabo bja pono le bokgabo bja go dira go hlama?
- Maitemogelo a bjaneng a akaretšwa bjang dibakeng tše dingwe tša dikarolo tša go ithuta?

Maikemišetšo, lenaneotlhahlo la kgolo, mehlala ya mešongwana ya go hlohleletša boitsebišo le boitshupo

Maikemišetšo	Lenaneotlhahlo la Kgolo Masea le Bana	Mehlala ya mešomoo ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa le Masea, Bomapimpana le bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a teko e kgolo ya go bogela, go theetša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa go tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
1. Bana ba a lemoga, go tsoma le go hlama ditharollo ditlhohlong ka go rarolla mathata	Mathomo a kgolo Masea a <ul style="list-style-type: none"> rarolla mathata a go swarwa ke tlala le go se iketle ka go llela thušo go tloga ge ba belegwa rulaganya go rarolla mathata a go dula, go abula, go ema, go sepela le go kitima ka go itekola le go ipea kotsing (go hwetša ditsela tša go hlama tša go sepela) itekola ka dilo ka moka tšeob a di hwetšago ka go diriša dikwi tša bona gore di kwale go yo mongwe le yo mongwe a botšiša dipotšišo tša go swana le gore <i>Ke ka baka la'ng? Eng?</i> 	Mathomo a kgolo <ul style="list-style-type: none"> Botša ngwana gore bothata bja gagwe ke eng gomme o mmotše gore o tla dira eng ka bjona Botšiša ge e ba ngwana a nyaka thušo go e na le go e fantele le go bolela. E re <i>Na nka go thuša go sepela?</i> Efa dilo tše dintši tša mehutahuta gore ngwana a itemogele tšona. O tla be a tsenya tšohle ka molomong ka gona kgonthiša gore tšohle kgauswi le yena di hlwekile e bile di bolokegile 	Lemoga gomme boledišana le batswadi ka masea le bana ka moka <ul style="list-style-type: none"> tekanyetšo ya go nyaka go tseba tekanyetšo ya matla a šomago a go fetleka le go nyakiša lefase tekanyo ya go tsepamiša kgopolo go hwetša mathata le go katanelo go a rarolla go rata go botšiša dipotšišo tša gore <i>Ke ka baka la'ng? Bjang? Eng?</i>
	Go golela pele Bomapimpana ba gatela pele <ul style="list-style-type: none"> go itekola ka ditharollo ditlhohlong tša tshepetšo go itekola ka ditswalano le dilo gantsi ba a gakanega e bile ba ka lla goba ba galefa ge ba ka se kgone go rarolla bothata ba botšiša dipotšišo 	Go golela pele Tšwela pele ka dikgopolo tša karolo ya ka mo godimo, le <ul style="list-style-type: none"> go fa dikgoba go bomapimpana tša gore ba šuthe ka go namela, go sepela, go abula le go šuthiša Efa bana dikgakantši go di dira go swana le mašoba a go ba le sebopego lepokising le dibopego go tsenya mašobeng thuša bomapimpana go itshwara ge ba gakanega ka go ba bontšha seo ba ka se botšišago le magato ao ba ka e tšeago a go swana le gore <i>Nthusé hle; ke a palelwa-ke dire eng?</i> tšwela pele o botšiša dipotšišo tše di tla thušago bana go nagana ditharollo 	Lebelela dintlha tše o ka di direlago masea le bana ka moka bao ba lego kotsing <ul style="list-style-type: none"> ngwana ga a nape a rata go tseba goba go fetleka le go nyakiša
	Go golela pele le go feta Bana ba <ul style="list-style-type: none"> botšiša potšišo ya gore <i>Ke ka baka la eng?</i> gantsi tšwela pele o itekola ka go sepela le ditswalano le didirišwa/dilo ba kgona kudu go leka ditharollo tše di fapanego tša ditlhohlo go e na le go paledišwa le go lla 	Go golela pele le go feta <ul style="list-style-type: none"> Theeletša dipotšišo ka go se fele pelo gomme o di arabe gabotse go fihlela ngwana a kgotsofala Bea ditlhohlo lepatlelong la papading gore ba kgone go šutha Bea ditlhohlo dikanegelong ka go botšiša bana gore <i>O nagana gore go diregile'ng ka morago? Ge nkabe o le gona, o be o tla dira eng?</i> 	

Maikemišetšo	Lenaneothahlo la Kgolo Masea le Bana	Mehlala ya mešomoo ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa le Masea, Bomapimpana le bana ba Banyenyane	Mananeothahlo-kakaretšo a tekolo e kgolo ya go bogela, go theetša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa go tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	Go ya go Mphato wa R Bana ba tšwela pele ka <ul style="list-style-type: none"> • go itemogela mathata le ditlhohlo, go di bolela, go bolela ka tšona le go hwetša ditsela tša go di rarolla • botšiša dipotšišo tša go swana le gore <i>Eng? Ke ka baka la'ng? Neng? Bjang? Mang? Go go ka?</i> • ipshina ka dipapadi tša go rarolla mathata tša go swana le go hwetša ditsela tše dingwe tša go tloga lefelong go ya go le lengwe, thala mohlare, nyakišiša ka lefase • ipshina ka direto, le 'Ke swere'ng mo?' le 'ke nna hlodi' 	Go ya go Mphato wa R Tšwela pele ka dikgopoloo go tšwa dikarolong tše di fetilego, le <ul style="list-style-type: none"> • go hlohleletša bana go ipotšiša, e bile ba bangwe ba a botšiša gore ba hwetše ditharollo le go hwetša tsebo e mpsha le bokgoni • botšiša dipotšišo gomme o laletše diboledi tša ditsebi gore di tle di arabe go swana le, dipotšišo ka diphoofolo, dinonyana, madulo, setšo sa tikologong yeo • beakanya diboledi tša dipotšišo tša bana • re direle dikoša tše di agago le diretokošana mabapi le go botšiša dipotšišo • bontšha kamoo go ka botšišwago dipotšišo ka botho • bapala dithai tše dintši, dipapadi tša go phopholetša o efa mehlala go swana le, <i>Ke nkgokolo, ke e hwibidu le moriri. Ke'ng?</i> 	
2. Bana a a lemoga, ba tsoma le go hlama ditharollo tša ditlhohlo ka go bapala le go kgodiša	Mathomo akgolo Masea a <ul style="list-style-type: none"> • hlohlomiša mafelo a bona gomme a bope mathata gore a rarollwe ka go bapala • bapala a nnoši, bapala kgaufsi le bana ba bangwe, le yo mogolo, ke moka ka go lebelela bana ba bagolo ba bapala, ke moka ba bana ba bagolo ba ka bapala le bana ba bangwe • thoma go ka ekiša dilo tša maemong ao ba bilego go ona go swana le go bapala, 'Mma', 'Tate', 'Ntlo', 'Dingaka' 	Mathomo a kgolo Beakanya mešomo ya <ul style="list-style-type: none"> • go bapala le ngwana • bana ba bapala ka dilo tše di šireletsegilego • bana ba bogela ba bangwe ge ba bapala • bana ba bagolo ba thoma go ba le tirišano • papadi ya go kgodiša go swana le, go apara diaparo tša go swana le dikefa, sekhafo, dithai, mapayana, dieta, mekotla; dilo tša ka ntlong go swana le dipitša, mahwana, megal; sedirišwa sa taba e kgethegilego le didirišwa tša go swana le tša kliniki le tša sekolo. 	Lemoga gomme boledišana le batswadi masea le bana ka moka bokgoni bja <ul style="list-style-type: none"> • ipshine ka go bapala • ipshine ka papadi ya go kgodiša o nnoši le ba bangwe ge ba dutše ba gola • šomiša dilo tša go se swane go hloma dipapadi le dikgopoloo • kgodiša ditema tše di fapanego go rarolla mathata a batho le go ba motho le go wela legorong (leago le maikwelo)

Maikemisetšo	Lenaneotlhahlo la Kgolo Masea le Bana	Mehlala ya mešomoo ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa le Masea, Bomapimpana le bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a tekolo e kgolo ya go bogela, go theetša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa go tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	Go golele pele Bomapimpana Bana ba tšwela pele ba bapala le go kgodiša le <ul style="list-style-type: none"> • go tšwela pele ba bapala mmogo, ba hwetša ditharollo go tša go abelana le go dirišana • bapala dipapadi tše di raraganego kudu tša go kgodiša ka nako e telele kudukudu ka bophelo bja gae le ditswalano le batho ba bagolo • rata go hlama dikgopolole dibopego ka lepokisi, thapo, dikotana le maswika 	Go golela pele Tšwela pele o efa mešošo e swanago go swana le karolong ya ka mo godimo le <ul style="list-style-type: none"> • go telefatša mafelo a go bapalela ka didirišwa tše dingwe gore bana ba botšiše le go araba dipotšišo tša go swana le gore <i>Ke nna yo motelele go fihla kae? Nka ikapeša bjang ka se?</i> • Nea nako e ntši ka letšatši ya papadi ya go kgodiša • Nea nako e ntši ka letšatši ya papadi ya mahala moo bana ba bapalago ntle le tlhahlo ya yo mogolo ge e se ka mabaka a tšhireletšego • Beakanya mapokisi gomme o bone gore bana ba dira eng ka ona 	Lebelela dintlha tše o ka di direlago masea le bana ka moka bao ba lego kotsing <ul style="list-style-type: none"> • ngwana wa go ba le bothata bja polelo o ba le mathata a go hlagiša medumo, mohlala, bebenya,kgamakgametša ga a bapale • ngwana wa go ba le bothata bja leleme o ba le bothata bja go kwešisa goba go latelanya mantšu go hlagiša kgopololo,mohlalo, <ul style="list-style-type: none"> – go kwešisa seo batho ba se boletšego. – Bothata go latela tšhupetšo • Bothata ka go beakanya dikgopololo.
	Go tšwela pele le go feta Bana ba tšwela pele ba dira go swana le peleng le go <ul style="list-style-type: none"> • bapala kudu ka dihlopha tša tirišano tše nyenyanego godiša dibopego tša go raragana le dipapadi ka dilo tše lego gona 	Go tšwela pele le go feta <ul style="list-style-type: none"> • Tšwela pele o oketša dibaka le didirišwa tša go bapala o sa pateletšwe le papadi ya go kgodiša • Boledišanang ka tirišano le melao ya go dirišana ge bana ba itokišeditše se, e bile go na le 'nako ya go ruta'go akaretša magato a go tšewa le boitshwaro bjo boitukišeditšwego. 	
	Go ya go Mphato wa R Bana ba tšwela pele ba <ul style="list-style-type: none"> • tšweletša ditharollo tše di raraganego tša mathata ao a bonwago tikologong ya bona go swana le go aga moago ka didirišwa tše di lego gona, go aga letamo le leporogo • bapala papadi e swanago gomme o age projek e swanago ka matšatši a mmalwa • šomang mmogo bjalo ka ditho tša sehlopha seo se nago le baetapele le bathuši ka dikarolo tša go fapanatša bana. 	Go ya go Gerata ya R Tšwela pele o aba mešomo ya go swana le ya pele gomme <ul style="list-style-type: none"> • rulaganya sekgoba sa dipapadi le diprojek tše di tšeago matšatši a mmalwa go fela. 	

Maikemisetšo	Lenaneothahlo la Kgolo Masea le Bana	Mehlala ya mešomoo ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa le Masea, Bomapimpana le bana ba Banyenyane	Mananeothahlo-kakaretšo a tekolo e kgolo ya go bogela, go theetša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa go tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
3. Bana ba a lemoga le go tsoma le go hlama ditharollo tša ditlhohlo ka mešomo ya bokgabo bja pono	Mathomo a kgolo Masea a <ul style="list-style-type: none"> dira maswao santeng le lerageng ka menwana thalathala pampiring ka dikherayone tše dikoto gomme gannyanegannya le fe methalothalo yeo maina thoma go dira methalo ya nkgokolo le mothalothwii gomme gannyanegannya le thome go e fa maina bapalang ka letsopa le leraga gomme le fe dilo tše maina a kcona go tsepamiša kgopolonakwana fela 	Mathomo a kgolo Tšwelang pele le ba fa mešomo yeo e halositšwego ka godimo <ul style="list-style-type: none"> tšhelang mmu ka dibjaneng gore bana ba thale ka menwana le dikotana (go swana le dithereyi tša mapokisi) ba fe letlakala le dikherayone gore ba thale ka tšona efa bana letsopa gore ba itekele ka lona 	Lemoga gomme boledišana le batswadi masea le bana ka moka ka bokgoni bja <ul style="list-style-type: none"> kgahlegela go rarolla mathata a bonwago ka go thala, gofamala, go šoma ka letsopa le leraga šomiša ditlabakelo ka tsela e laolegago kudu thabela go šoma ka ditlabakelo tša bokgabo bja pono bolela le go anega ditaba ka diswantšho le dibontšhi.
	Go golela pele Bomapimpana ba tšwela pele go etša ka mo godimo gomme <ul style="list-style-type: none"> ba thoma go thala dikgokolole methalo-thwii tša go bonala le difahlego tša batho ba dira 'dinogana' le kgwele ka letsopa ba thoma go sega le go phara 	Go golela pele Tšwela pele o efa mešongwana ye e lego ka mo godimo gomme <ul style="list-style-type: none"> bolele le mapimpana ka dibopego tše a di thalago le go di dira 'nakong ya go ruta' ngwala leina la mapimpana godimo letsogong le letshadi sekhotlong sa seo a se dirilego 	Lebelela dintlha tše o ka di direlago masea le bana ka moka bao ba lego kotsing <ul style="list-style-type: none"> ngwana ga a kgahlegele mediro ya bokgabo bja pono ngwana ga a diriše ditlabakelo tša bokgabo bja pono maemong a swanetšego
	Go tšwela pele le go feta Bana ba tšwela pele go etša ka mo godimo gomme <ul style="list-style-type: none"> ba thoma go thala diswantšho tša batho (gantsi ka dikotana) segang dibopego tše bonolo dirang dilo le diriša mapokisi le dilo tše dingwe tša pampiri dira dibopego o para mebala e sa swanego 	Go tšwela pele le go feta Tšwela pele o nea mediro ye e lego ka mo godimo gomme <ul style="list-style-type: none"> šupa le go ahlalahla ('nakong ya go ruta') dibopego tša dikarolo tše di sa swanego tša mmele go swana le ge ngwana a thala dintšhi tša leihlo le ditsebe bontšha bokgoni bja go boloka mebala ya tša go phara e sa swane gomme o hlwekiše ka poraše bontšha kamoo sekero se dirišwago ka gona ka polokego 	
	Go ya go Mphato wa R Bana <ul style="list-style-type: none"> ba thoma go thala diswantšho tša nkgokolo tša batho le diphoofolo le dimela gantsi thala mothalo wa fase le wa godimo bontšha diswantšho le dibopego ka letsopa anega ka mesomo ya bona 	Go ya go Mphato wa R Tšwela pele go etša pele gomme <ul style="list-style-type: none"> hlatloša go ba le temogo gore bana ba diriše go akanya le tsebo ya lefase go hlama bokgabo bja pono ngwala dikanegeko ka mošomo wa bona ge bana ba kgopela gore se se dirwe 	

Maikemisetšo	Lenaneotlhahlo la Kgolo Masea le Bana	Mehlala ya mešomoo ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa le Masea, Bomapimpana le bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a tekoło e kgolo ya go bogela, go theetša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa go tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
4. Bana ba a lemoga, ba a tsoma le go tla ka ditharollo tša mathata ka mmino, go bina le tiragatšo	Mathomo a kgolo Bana ba rata <ul style="list-style-type: none"> diretokoša le dikoša tše bonolo go tlwaela go opela diretokoša le go bolela go tlwaela diretokoša le go šutha le go ba mafolofolo go etša tlwaelo go itšikinya dihlwahlwadi le go letša meropa go bina ba swerwe ke motho yo mogolo go bina ba diriša mašela e malente 	Mathomo a kgolo <ul style="list-style-type: none"> Ba fe mešongwana ya mmino le ya go bina gantši mo letšatšing le nakong ye bana ba nyakago go lapoloswa goba go kgothatšwa Efa masea dilo tše tla ba go di šikinyago ka ditsela tša go se swane go ba thuša go theetša koša/mmino le go arabela ka morethetho Ba fe mašela le mašelana tša go bina le go šutha 	Lemoga gomme boledišana le batswadi masea le bana ka moka bokgoni bja <ul style="list-style-type: none"> kgahlegela mmino, go bina le mediro ya tiragatšo diriša didirišwa le ditlabakelo ka tsela e laolegago kudu go dira mmino le morethetho thabela go šoma ka mmino, go bina le dilo tša tiragatšo kgolwa ka dikanegelo le mmino, tiragatšo le go bina
	Go golela pele Bomapimpana ba tšwela pele ba dira seo ba se dirilego e sa le masea gomme ba thabela <ul style="list-style-type: none"> go binela koša seyale moyeng le go phaphata diatla go bapala didirišwa tša go swana le meropa, tša go itšikinya le dikhutlotharo go theeletša medumo le merethetho bjalo ka, godimo, fase, kapela, nanya, medumo ya mešito e meraro le e mene go kopanya go bina le go bapala diletšo 	Go golela pele Tšwela pele ka modiro wa nakong e fetilego gomme <ul style="list-style-type: none"> o thuše bomapimpana go opela le go bina le go šikinyega go ya ka mmino efa bomapimpana ditlabakelo tša mmino gore ba sepedišane le yona ka go opela le diretokoša 	Lebelela dintlha tše o ka di direlago masea le bana ka moka bao ba lego kotsing <ul style="list-style-type: none"> ngwana ga a šuthe gabonolo (bona mediro ya mmele ka tlase ga bophela bjo bobotse) ngwana ga a kwe gabotse (bona go phela gabotse mmeleng)
	Go tšwela pele le go feta Bana ba tšwela pele go etša ka mo godimo gomme <ul style="list-style-type: none"> dira dikoša le diretokoša le motho yo mogolo opela, bina le go phaphatha ka nako e tee bontšha dikanegelo tše bonolo ka thušo ya motho yo mogolo 	Go tšwela pele le go feta Tšwelang pele go etša ka mo godimo gomme <ul style="list-style-type: none"> le anege ditaodišo tše bonolo gomme le di bapale le bana šomiša medumo go kgabiša tsweletšo ya papadi go swana le, go kwagala ga go šikinyega ga matlakala ge a fokwa ke moyo mehlareng hlohleletša bana go itlhama mekgwa ya go šutha le go bina gore ba sepedišane le dikanegelo le diretokoša kgopela bana go šišinya medumo le diretokoša le mokgwa wa go bina wa diphoofolo tša mehutahuta, batho, merogo le dilo. 	

Maikemišetšo	Lenaneothahlo la Kgolo Masea le Bana	Mehlala ya mešomoo ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa le Masea, Bomapimpana le bana ba Banyenyane	Mananeothahlo-kakaretšo a tekolo e kgolo ya go bogela, go theetša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa go tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	Go ya Mphato wa R Bana ba tšwela pele go etša ka mo godimo le <ul style="list-style-type: none"> • go bapala sehlopheng sa meropa (meropa, go itšikinya, khutlotharo) le mmino wa seyalemoya goba go opela • hlamang dikoša le diretokoša le melodi • hlamang dikanegelo gomme le di bapale • hlamang dikgato le mekgwa ya go šutha go swantšanya le diphoofolo, dimela le dilo dikanegelong 	Go ya go Mphato wa R Tšwela pele ka modiro wa nakong e fetilego gomme <ul style="list-style-type: none"> • rulaganya sehlopha sa mmino ka bana ba mehutahuta ba diriša diletšo tša mehutahuta • šišinya sehlogo sa kanegelo gomme o thuše bana go hlama kanegelo/koša/seretokoša le go e diragatša 	

KAROLO YA BOTSHLELÉLA YA GO ITHUTA LE KGOLÓ BOBJANENG: TSEBO LE KWESIŠO YA LEFASE

Polelo ya ngwana

Ke nyaka go kwešiša lefase ka go kgatha tema ka mafolofolo lefaseng le go itekela. Ke kgopela thekgo dithutong tša ka le mphe sebaka sa go ithuta ka batho, dilo, mafelo, dibjalo le diphoofolo tša tikologo ya ka ya tlhago.

Tsebo le kwešišo ya lefase ke eng?

- Mafase a bana a akaretša tikologo tša bona tša kgauswi (batho, diphoofolo, merogo le diminerale tša mehuta ka moka); histori ya malapa a bona le ya baagišane ba kgauswi; thutafase ya tikologo ya bona (mohlala, meboto, dinoka, melala, maswika, boso le leratadima) le didirišwa tša go swana le diphensele, dikero, malepolo, dilo tša ka ntlong go akaretša dikhamera, megalathekeng, dihomphutha (thekinolotši)¹
Bana ba nyaka go tseba tša lefase ge e sa le ba banyenyane.
Ba ithuta ka lefase la bona ka dihlolholomišo le go lemošwa
dilo tša go fapafapana go swana le batho, diphatlatatši le seo
ba ithutago sona dikwing tša bona.
- Thuto ya bana e kaonefala ge ba hwetša tshedimošo ya maleba ka lefase le ka batho lefaseng la bona. Kwešišo ya bona ya tlhokomela ya batho le dibopiwa tikologong ya bona e a oketšega.
- Bana ba gola ka go itshepa ge ba hlohleletšwa go laetša tsebo le bokgoni ka ditiragatšo.

Ba bagolo ba swanetše go hlokomele tsebo le kwešišo ya lefase tša bana

- Ditokelo tša bana ke motheo wa kutullo le go ithuta ka lefase.
- Bana ba makowa le ba dinyakwa tše di kgethegilego ba na le tokelo ya go hwetša hlokomele le thekgo gore ba gole le go ithuta ka lefase kamoo ba ka kgonago ka gona
- Bana ba hloka batho ba bagolo go oketša maitemogelo a bona a lefase
- Ba hloka sebaka sa go ithuta ka tikologo ya bona le diphetogo tša gona. Ba bagolo ba swanetše go hlama mešongwana yeo e hlokomeleago dikgahlego le hlohlomišo tša bana

¹ Lefapha la Thuto le Bokgoni, 2007 Ena le Tlhahlo Motheong wa Mengwaga ya Mathomong. Beakanya melao ya go ithuta, kgolo le tlhokomela bana go tloga boseeng go fihla go ba mengwaga e mehlano. Dikgatišo tša DfES

1.
**Bana ba hlohlomiša le go nyakišiša
ka maphelo a bona lefaseng**

3.
**Bana ba hlohlomiša le go nyakišiša
nako le lefelo**

**Tsebo le kwešišo ya lefase tša
masea, bomapimpana le bana ba
banyenyane**

2.
**Bana ba hlohlomiša sebole, dira
dilo le go šomiša thekinolotši**

Seswantšho sa 12 Go šoma ka malapa le bana ba banyenyane go hlatloša tsebo le kwešišo ya lefase

Dintlha tša Tšhupetšo

- Lefelo, lapa le tikologo di fa bjang menyetla ya kgodišo ya tsebo le bokgoni mešongwaneng ya tiragatšo?
- Dinyakwa tša bana ka maitemogelo a go itirela, go hlohlomiša, go itekela, go lekola, go rarolla mathata, go tsea diphetho le dipontšho tša dithuto tša bona di hlokamelwa bjang?
- Na bana ba na le menyetla ye e lekanetšego go abelana ka kwešišo ya bona le go gopodissha ka dilo tše?
- Ba bagolo ba thekga bjang dinyakwa tša bana gore ba diriše dithekinolotši tša go fapafapana go swana le dikhamera, diyalemoya, dibapadišwa tša elektroniki le dikhomphutha?

Maikemišetšo, lenaneotlhahlo la kgolo le mehlala ya mešongwana ya go hlatloša Tsebo le Kwešišo ya Lefase

Maikemišetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
1. Bana ba hlohlomiša le go nyakišiša ka maphelo a bona lefaseng	<p>Mathomo a kgolo</p> <p>Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> šomiša dikwi tša bona le bokgoni bjo bo oketsegago bja go sepela gore ba hlohlomiše ka tikologo, ba nyake dilo, le go fihlelala dilo 	<p>Mathomo a kgolo</p> <ul style="list-style-type: none"> Hlohlomelang bana go kgoma, go kgwatha le go nyakiša ka batho le dilo mohlala, go dumelala bana go go kgoma sefahlego, go fogohla lebotlelo, bj. bj. Dumelela bana go kgetha ka go ba fa dilo tše di bolokegilego tša mehutahuta gore ba di hlohlomiše. 	<p>Lemoga gomme boledišana le batswadi masea le bana ka moka bokgoni bja go</p> <ul style="list-style-type: none"> hlohlomiša tikologo ya bona ka dikwi tša bona tsepelela go dibopego tša dilo le kgato ya kamoo selo se dirwago ka gona šomiša didirišwa go kwešiša lefase hwetša thekgo ge go hlokega abelana le go latela dikgahlego ba ba hlohlomiši ba go nyaka go tseba le go botšiša dipotšišo lemoga le go bolela ka diphetogo
	<p>Go golela pele</p> <p>Bomapimpana</p> <ul style="list-style-type: none"> Tsepelelagoo dibopego tša dilo goba ka mokgwa woo ba di dirago. – o ipshina ka poeletšo šomiša ba bangwe go ba thuša go kwešiša dilo 	<p>Go golela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> Bolela le bana ba sa le gare ba boeletša mešongwana, mohlala, dutše ba dira mediro ka tsela ya go boaboeletša go swana le gore <i>Ke a bona o gare o bula le go le go e tswalela puku</i>. Ba fe didirišwa tša go ba hlohlomiša go hlohlomelamenagano Botšiša dipotšišo go thuša bana gore ba kwešiše seo ba se dirago, mohlala, <i>O dirile eng? O hweditše eng?</i> 	<p>Lebelela dintlha tše o ka di direlago masea le bana ka moka bao ba lego kotsing</p> <ul style="list-style-type: none"> Tshepedišo ye e fokolago ya tshedimošo le kgopolo ya poledišano Go hloka bokgoni go tša leago Go se rate go kgatha tema mešongwaneng
	<p>Go golela pele le go feta</p> <p>Bana ba banyenyane</p> <ul style="list-style-type: none"> ba nyaka go tseba ka le goba le kgahlego dibopego tša dilo le tša dilo tše di phelago bolela ka seo ba se bonago, ka moo dilo di šomago le mabaka a gore eng dilo di diragalele ba bangwe laetša temogo ya phetogo laetša kgahlego ya go ba le diruiwaratwa 	<p>Go golela pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> Laetša tlhokomelo go didirišwa le dilo tše di phelago tše di ka hlahlobjago. Ela hloko kgopolo ya bana gomme o ba hlohlomelše go araba. Šomiša dipotšišo le dipoledišano. Letlelela bana go dira dinyakišišo tše dingwe ka dilo tše di ba kgahlago. Boledišanang ka mehuta ya diruiwa le tlhokomelo 	

Maikemišetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go ya go Mphato wa R Bana ba banyenyane ba tšwela pele go</p> <ul style="list-style-type: none"> • hlohlomiša, nyakiša le go bolela ka dilo le ditlabakelo ka dikwi tša bona • botšiša dipotšišo tša goreng dilo di direga le ka moo di šomago ka gona 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hlama dibaka tša boitshwaro bja go hlohlomiša. • Hlohlomiša bana ka go araba ditakatšo tša bona, oketša dipotšišo tša bona. • Ba thuše go ela hloko ditaba ka botlalo go kwešiša kamoo dilo di diregago le go šoma ka gona. • Ba fe dipotšišo gore ba di šomiše bjalo ka dilo le didirišwa tša go hlohlomiša ka dikwi tša bona. 	
2. Bana ba hlohlomiša sebopego, dira dilo le go šomiša thekinolotši	<p>Mathomo a kgolo Masea</p> <ul style="list-style-type: none"> • hlohlomiša dilo le didirišwa ka dikwi tša bona • laetša kgahlego go diralokiši le didirišwa tše di ka akaretšago thekinolotši • laetša temogo le kgahlego ya ka moo dilo di šomago ka gona –go bula, go tswalela, go gatelela dikonopi le go fihlelela khuetšo ya go swana le medumo le mesepelo 	<p>Mathomo a kgolo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Boledišana le bana ka se ba se bonago, go se kwa, go se kgoma. • Bolela ka dibopego tša diralokiši, mohlala, mepopi ya go lla ge o e swara dimpa, dikoloi tša go. • Hlaloša seo se diregago. 	<p>Lemoga gomme boledišana le batswadi masea le bana ka moka bokgoni bja</p> <ul style="list-style-type: none"> • šomiša dikwi tša bona go hlohlomiša tikologo • laetša kgahlego ya didirišwa • kgatha tema go mešongwana yeo godišago kgahlego ya ka moo dilo di šomago ka gona • nyakiša dilo tša mehutahuta • šomiša didirišwa tša mehutahuta le dithekni go sepediša le go dira dilo
	<p>Go golela pele Bomapimpana</p> <ul style="list-style-type: none"> • ba kgahlegela go kgorometša le go goga ditlabakelo eibile ba thoma go aga • nyakiša ka moo dilo di šomago ka gona • laetša kgahlego go tšuma le go šomiša dilo tša elektroniki 	<p>Go golela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fa tlhaloša ya seo ngwana a se dirago, mohlala; <i>Ke a bona gore o gogile le pokisi la dibapadišwa ka mokgoko.</i> • Hlokombela maiteko a bana a go tlola, go kgoboketša dilo le go di kgobokantšha. Ba dumelela go oketša tsebo le go lemoga bokgoni bja bona. • Bolela ka dilo tša elektroniki le ka moo di ka šomišwago ka polokego • Ge go kgonega, dumelela bana go šomiša dilo tše ka hlahllo ya batho ba bagolo, mohlala; dikhomphutha le didirišwa tše dingwe tša elektroniki go swana le megalathekeng. 	<p>Lebelela dintlha tše o ka di direlago masea le bana ka moka bao ba lego kotsing</p> <ul style="list-style-type: none"> • Boifa kudu goba go tšhaba go hlohlomiša • Boitshwaro bja go tshwenya le bja go hloka kagišo ge o kgatha tema mešongwaneng • Go šitišega gabonolo kudu • Palelwa ke go tšweleša tshedimošo le go latela ditaelo • Go senya didirišwa tše di amogetšego

Maikemisetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	Go golela pele le go feta Bana ba banyenyane <ul style="list-style-type: none"> • kopanya didirišwa tša go aga gore go be le tekatekano le lebaka • itekelé ka didirišwa tša go fapafapaná • tseba go šomiša sedirišwa se bonolo 	Go golela pele le go feta <ul style="list-style-type: none"> • Dira gore mehutahuta ya didirišwa tša go aga e be gona, mohlala; mapokisi le dikhathuni. • Hloholeletša bana go ikagela dilo tša bona. • Laetša bana didirišwa le ditheknički tša mehutahuta – kgeila/sega le go gomaretša • Ba hloholeletse go šomisa didirišwa, mohlala; go swana le dibapadišwa tša elektroniki, dikhomphutha. 	
	Go ya go Mphato wa R Bana ba tšwela pele ba <ul style="list-style-type: none"> • aga le go šomiša didirišwa le ditheknički • šomiša didirišwa tše bonolo 	Go ya go Mphato wa R <ul style="list-style-type: none"> • Dira gore didirišwa tša bana tša mehutahuta di gona gore ba kgone go di šomša ge ba aga, mohlala; mapokisi, le ditena tša mapolanka. • Thuša bana go kwešiša morero wa mediro ya bona ya go aga • Oketša tlotlontšu ya bana • Hloholeletša bana go nagana ka dilo tše ba di bopilego. • Hlaloša le go laetša ka moo didirišwa di šomago ka gona. Gakolla bana ka melao ya tšhireletšego. 	
3. Bana ba hlohlomiša le go nyakišia nako le lefelo	Mathomo a kgolo Masea <ul style="list-style-type: none"> • ba tšeä sebaka go tlwaela mafelo, medumo le dikgato • lemoga sekamehla/tirišotlwaelo bjalo ka go tsoga, go fepa, go tloša mengato le mo e diregago • lekola sebaka ka mahlagahlaga • ipshina ka go ba ka ntle le go bogela 	Mathomo a kgolo <ul style="list-style-type: none"> • Bolela ka seo se diregago go ngwana le go dikologa ngwana. • Šomiša maitemogelo a bana ba bangwe goba diswantšho go bolela ka seo se diregago dikamehla/ditirišotlwaelo. • Laetša dikarolo tša go fapafapaná le seo se ka bonwago gona, mohlala; diphoofolo, dinonyana le metse mabapi. 	Lemoga gomme boledišana le batswadi masea le bana ka moka bokgoni bja <ul style="list-style-type: none"> • hlohlomiša le go araba go diphetogo tša tikologo • laetša temogo ya sekamehla/tirišotlwaelo • laetša kwešišo ya nako go ya ka maitemogelo • ba rata go tseba ka dilo tše di ba dikaneditšego • gopola le go bolela ka batho ba tlwaelegilego le ditiragalo • tšeakarolo mešongwaneng • šomiša polelo ye e amanago le nako

Maikemišetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go golela pele Bomapimpana ba</p> <ul style="list-style-type: none"> • Thoma tswalano magareng ga dikgato le tatelano ya dikamehla/tirišotlwaelo • Kwešiša nako go ya ka maitemogelo, mohlala, gona bjale, ka morago, pele ga. • Laetša kgahlego lefaseng le ba phelago go lona le dibopego tša gona 	<p>Go golela pele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Boledišana le bana ka dikamehla/ditirišotlwaelo le seo ba se dirago ka nako ya gona. • Laetša mešongwana ye e kgethegilego ka nako ya dikamehla/ditirišotlwaelo. • Šomiša mantšu a go swana le <i>gona bjale, ka morago, pele ga, maabane, lehono, gosasa</i> • Bolela dikanegelo tša mafelo a go fapafapana le maeto a bona. • Fa sebaka sa go bapala ka dikadibopego le go bona dilwana boemong bja bophelo bja mmakgonthe. • Rulaganya go intšha/maeto 	<p>Lebelela dintlha tše o ka di direlago masea le bana ka moka bao ba lego kotsing</p> <ul style="list-style-type: none"> • poifo le pelaelo yeo e amanago le go leka dilo tše difsa • go se šetšwe • go palelwa ke tlolontšu • bothata ba tshepedišo ya tshedimošo le mogopolo
	<p>Go Golela Pele le go feta Bana ba banyenyane</p> <ul style="list-style-type: none"> • ba kgona go gopola le go bolela ka batho le ditiragalo tše di tlwaelegilego • laetša kwešišo ya diphetogo go ya le nako gomme ba ka ſomiša mantšu ao a tswalanago le nako • lemoga le go rata go tseba ka lefelo leo ba phelago go lona le tlhago ya lefase 	<p>Go Golela Pele le go feta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hlohleletša bana go bolela ka maitemogelo a bona. • Hlohleletša dipoledišano le bana ge ba thoma mafoko, go swana le, • Ke tseleng ya go ya... • Hlohleletša bana go ſomiš polelo ya nako ge ba tsenelelana, mohlala, gonabjale, ka nako yeo, ka morago, lefetilego. • Bala le/goba ngwala dipuku tše di bontšhago ditiragalo, maitemogelo le meletlwana • Bafe sebaka sa go kgatha tema le go raloka mantlwane. 	

Maikemisetšo	Mananeotlhahlo a Kgolo ya Masea, Bomapimpana le Bana ba banyenyane	Mehlala ya mešongwana ya Batho ba Bagolo le Bana ba Bagolo yeo e ka fiwago ge go šongwa ka Masea, Bomapimpana le Bana ba Banyenyane	Mananeotlhahlo-kakaretšo a Kelo ya go bogela, go theeletša, go ngwala, go bega, go boledišana le batswadi le go šupa tlhokomelo ya ditsebi mo go nyakegago.
	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • O šomiša mantšu go fapantšha mabaka a fetilego le a bjale a bjalo ka <i>Ge ke sa le ngwana...</i> • O na le phišegelo ka dikarlwana tša lefelo le ba dulago go lona le lefase la bona la tlhago. • O hlaloša maitemogelo a gagwe ka boitshepo. • O laetša kgahlego go batho ba bangwe – maloko a balapa, bagwera. • O ba le kutullo ka thekinolotši gomme a tsebe le mošomo wa yona – dikhomphutha, dilo tša elektroniki, megalathekeng bj. bj. 	<p>Go ya go Mphato wa R</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dira mešongwana ya tatelano le bana gore ba kwešiša nako, mohlala; go diriša diswantšho tša masea, bomapimpana le bana ba banyenyane ka go hlama pontšho ya mothalonako. • Hlohleletša bana go botšiša dipotšišo – <i>mang, eng, kae, go reng, neng, bjang</i>. • Hlagiša/tsebiša tlotlountšu go thuša bana go bolela ka seo ba se bonago. • Rulaganya maeto ao a thušago bana go kwešiša bogolo ba tikologo ya bona. • Dira dipuku le bana – ba bagolo ba bontšha kanegelo yeo e bolelwago ke ngwana. • Efa bana sebaka sa go bona le go bolela ka tshedimošo le thekinolotši ya poledišano, mohlala; bolela ka seo e ka se dirago le ka moo se ka dirišwago ka polokego. Ge go kgonega dumelela bana go bapala dipapadi tša khomphutha tša kgodišo ya maleba 	

KELO YA DINYAKWA TŠA KGOLO LE DIKGALLEGKO TŠA GO ITHUTA TŠA NGWANA YO MONGWE LE YO MONGWE LE GO RATA GO ITHUTA

- Mohlamo wa Boithutelo bja Bosetšhaba o na le lenaneotlhahlo la
- go lebelela dinyakwa tša kgolo le go ithuta ga ngwana yo mongwe le yo mongwe
- go breakanya mešongwana yeo e fihlelelagu dinyakwa tša ngwana yo mongwe le yo mongwe le go nyaka go ithuta
- go dira mešongwana le bana
- go ela dinyakwa tša kgolo le go ithuta tša bana le go lekola lenaneo la MKB ka go dumelana le bokgoni bja gona bja go fihlelela dinyakwa tša ngwana yo mongwe le yo mongwe

Kelo ke eng?

Kelo ke kgato ye e rulagantšwego go tšwetša pele go lemoga, go kgoboketša le go hlaloša (igi) tshedimošo ya kgolo le thuto ya masea, bomapimpana le bana ba banyenyane.

1. Go itokišetša kelo.
2. Go lemoga kemo ya go boitekanelo, kgolo le go ithuta ga ngwana yo mongwe le yo mongwe
3. Go ngwala tshedimošo ya ngwana yo mongwe le yo mongwe.
4. Go hlatholla tshedimošo go katološa kgolo ya bona le go ithuta le ge go na le mešongwana yeo breakantšwego.
5. Go bega le go ahlaahla/boledišana ka dinyakwa le dikgahlego tša ngwana yo mongwe le yo mongwe le batswadi gore ba kwešiše le go thuša ka kgolo, go ithuta le go ba le dinyakwa tše di kgethegilego tša ngwana.
6. Go breakanya mešongwana ye e latelago go tiiša maatla le go bolela ka dinyakwa tša ngwana

Kelo e dula e le ya semmušo seemong se sa bophelo bja ngwana. Ngwana a ka se 'atlege' goba 'go palelwa'. O a gola a tia le go ithuta. Bašomimmogo, re kgopela gore re se ba fe tšona...Ga go diteko tša semmušo goba ditlhahlobo

---

Seswantšho sa 13 Magato a Kelo

Magato a Kelo

1. Go itukišetša kelo
2. Go lemoga ka go lebelela
3. Go ngwala tshedimošo
4. Go hlatholla tshedimošo
5. Go bega le ahlaahla/poledišano
6. Go beakanya mešongwana ye e latelago

Morero wa tekolo (tiragalo le tiego)

Ba bagolo le bana ba dira diphetho letšatši le letšatši ka seo ba se nyakago le go altega ga ba bangwe - tsebo ya bona, bokgoni bja bona le maitshwaro a bona. Ba diriša kahlolo ye go akanya seo ba tla se dirago nakong ya ka moso. Dikahlolo tše ke ditekolo tša bokgoni boemong bjoo.

Batho ba bagolo bao ba šomago mananeong a kgodišo ya bana ba lekola dinyakwa tša kgolo le go ithuta le dikgahlego tša masea, bomapiimpana le bana gore ba rulaganye mešomo go hola kgolo ya ngwana le go ithuta.

Ba šoma mmogo le malapa ao a nago le bana.

Morero wa tekolo ke go thekga le go hloholetša kgolo le go ithuta ga masea, boMapimpana le bana ka moka le go lekola dinyakwa tša bona dikarolong ka moka tša maphelo a bona. Motho o mogolo o amogela bana ka moka lenaneong la letšatši go ya ka tekolo yeo e tšwelago.

Se se ra gore tekolo e bohlokwa gore go bonwe dinyakwa le dikgahlego tša ngwana ka nako yeo, le gore mešomo e oketšwe ka nako, go šongwe le ngwana gore a be le kgolo le dikgahlego. Se se re bontšha gore re swanetše go dula re hloholetša bahlokemedi ba digotlane gore tikologo e dirišege go kgothaletša dinyakwa tša kgolo le go ithuta.

Bana bao ba nago le dinyakwa tše di kgethegilego tša kgolo le go ithuta

Motho yo mogolo o lekola dinyakwa tše di kgethegilego le ditšitšo tše bana ba kopanego le tšona ge ba gola le mathata a go ithuta gore ba fiwe mešomo ya maleba le ditharollo lenaneong la letšatši. Phetišetšo go ditirelo tša ditsebi di dirwa morago ga poledišano le batswadi le bašomimmogo. Dipolelelo tše di dirilwego ke ditsebi di swanetše go tsenywa lenaneong la letšatši le letšatši gore go be le thekgo yeo e tšwelago pele tikologong yeo e akaretšago, e thekgago le go amogela.

Tekolo e direga kae mengwageng ya bosea?

Bana ka moka ba na le maitemogelo a mabedi:

- maitemogelo a ka gae ao a lego bohlokwa kudu le
- maitemogelo lenaneong la MKB, e ka ba e theilwe ka gae goba magareng

Ngwana yo mongwe le yo mongwe o tla ba le maitemogelo a moswananoši a kgolo karolong e nngwe le e nngwe le tsebo e fapanego mabapi le lefase, bokgoni, mekgwa le maitshwaro ao a ithutilego ona kae le kae.

Bahlokemedi ba MKB ba swanetše go kgonthiša ka mo go kgonegago, gore maitemogelo a a mabedi a a tswalana go bopa diphethogo tša go hloka karologanya ngwaneng yo mongwe le yo mongwe gare ga gae le sekolong. **Ba dira se ka go šoma kgauswi le batswadi le malapa a bana ka moka bao ba ba hlokometšego.**

Magato ao a ka tšewago go lekola dinyakwa tša kgolo ya ngwana le dikgahlego tša go ithuta

Legato 1: Go itokišeletša tekolo ye e tšwelago pele

Tekolo mengwageng ye ya mathomo **ga se ya semmušo** gomme e dirwa **letšatši le letšatši baneng ka moka.**

Go MKB go gatelelwa tekolo ya **go lemoga** ka tsela e tšwelago pele, ye e beakantšhitšwego, nakong ya mediro ya bona ya letšatši le letšatši; go thulaganyo le mediro ya go bapala.

Temogo e bolela go lebelela ka šedi le go theetša ka šedi ngwana yo mongwe le yo mongwe letšatši le letšatši.

Tlhahlo ya tekolo e theilwe dikarolong tše tshela tša go ithuta le kgolo bobjaneng le ditšišinyo tša tekolo ya karolo ye nngwe le ye nngwe. Ba bagolo ba diriša ditšišinyo tše motheong wa seo ba se bonego ka ngwana yo mongwe le yo mongwe.

Lokišeletša tekolo ka go rulaganya

1. pukwana ya go ngwalela e be kgauswi, moo go ka bewago dintlha tše di ngwadilwego ka ngwana yo mongwe le yo mongwe mosegare dilong tše bohlokwa le dithohlong tše ngwana a lebelelanego le tšona
2. faele ya ngwana yo mongwe le yo mongwe ka moo go ka romelwago dintlha tša letšatši ka letšatši le go boloka tshedimošo ka moka ka ngwana (dikgatišo tša Pukwana ya tsejana ya tša maphelo, dintlha tša boingwadišo, dikgatišo tša dipego go batswadi, dintlha tša dipoledišano le batswadi, bj. bj.)
3. lenaneo la dinako tša kopano ya semmušo le batswadi

Legato 2: Šupa ka go hlaola o hlagiše le go kgoboketsa bohlatsa bja phihlelelo/ditlhohlo

Mohllokemedi wa bana yo a hlahlilwego o swanetše go gopola seo a se hlaotšego gore a beakanye dilo gabotse ka katlego go ya ka dinyakwa tša bana, gore a boledišane ka tšona le batswadi bana.

Tsela e kaone ya go dira se ke go ngwala dintlha kgolong e kgolo le dikgahlegong tša bana.

Dintlha di tla thewa tshedimošong ya Di Karolo tša go Ithuta le Kgolo Bobjaneng DIKB tše tshela.

Hlokomela ditiro le boitshwaro bja bana ka moka ka mehla

- Lebelela ditiro tša gagwe go bona bokgoni bjo a bo hlagolelago go swana le go dula, go tšea dikgato, go šikinya mmele wa gagwe, go swara sa go tlotša mmala, go swaya pampiri (bona lelokelelo la ditekolo Tlhabollong ya Lenaneo la Tlhahlo)

- Theetša medumo yeo ngwana a e dirago
- Diriša dikwi tša go dupa le go kgoma gore o bone bolwetši bja ngwana (go swana le, monkgo wa mohemo wa ngwana, mantle, borutho bja mmele, go oma, go tšwa sethitho)
- Ngwana dikgopololo tša gago. Bohlatse bjo bo ngwadilwego bo bohlakwa kudu. Se se bjalo kudu go tša maphele le polokego, tše di laolwago ke molao (bohlatse bjo bo ngwadilwego bja dikgobalo, dikotsi, bolwetši le magato tše di tšerwego go swaragana le tše).

Legato 3: Go ngwala tshedimošo

Motswadi le mohlokemedi wa bana yo a hlahlilwego wa MKB ba gopola tshedimošo e bohlakwa ka kgolo ya ngwana le go ithuta. Mohlokemedi wa bana yo a hlahlilwego wa MKB o ngwala se ka go thoma ka go ngwala pukwana ya sona letšatši le letšatši le gantši ka dipegong tša tšwelopele ya ngwana le dinyakwa.

Mengwageng ya mathomong, GA GO NA dintlha goba diperesente tše di newago ngwana le ge e le ofe. Tekolo ka moka e dirwa go ya ka ditlhalošo. Dintlha di ka tsela e latelago:

Dinyakwa tša kgolo ya ngwana go DIKB ka moka	Dikgahlego tša go ithuta tša ngwana
E nngwe ya dilo tše di latelago maikemišetšong go KIKB	Ngwana o kgahlegela kudu.....
Ngwana o thoma go.....	
Ngwana o golela pele maikemišetšong a	
Ngwana o golela pele le go feta maikemišetšong a	
Ngwana o loketše Mphato wa R maikemišetšong a	
Dinyakwa tše itšego le dikgahlego tša ngwana gona bjale go KIKB ye ke..... (dira lelokelelo)	
1.	
2.	
Re swanetše go šoma mmogo go fa ngwana yo mongwe le yo mongwe dibaka tša go..... (dira lenaneo la mediro ya ditsebi tša MKB le batswadi go šoma mmogo ka gae le lenanegong la MKB)	
1.	
2.	

Legato 4: Go hlatholla tshedimošo

Go bohlakwa go lekola bohlatse. Motswadi le mohlokemedi wa bana yo a hlahlilwego wa MKB ba tša sephetho ka tshedimošo yeo e lego bohlakwa gore go dirwe diphetho mabapi le dinyakwa tša kgolo tša ngwana le dikgahlego tša go ithuta. Se se dirwa ka go tseba tlhahlo ka kakaretšo gore go be le kgolo go di KIKB ka moka.

Legato 5: Go bega le go boledišana ka tše di hweditšwego

Go bega ke mokgwa wa go begela batswadi, dikolo le go bakgatatemka kgolo ya ngwana le boemo bja go ithuta le dinyakwa. Go bega go thoma ka tlhaloso e ngwadilwego ya kgolo ya ngwana le go ithuta.

Go na le dihlopha tše tharo tša batho bao ba swanetšego go dula ba tsebišwa ka dinyakwa le dikgahlego tša ngwana. Tšona ke

- Batswadi le meloko ya ngwana
- Bašomimmogo ba ditsebi ge ngwana a na le dinyakwa tše di kgethegilego tše di nyakago tlhokomelo e kgethegilego
- Bašomimmogo lenaneong la MKB le go Mphato wa R pele ga ge ngwana a ka fetela Mphatong wa sekolong.

Dipoledišano di theiwa godimo ga bohlatse bjo bo kgoboketšwago nakomg ya go hlaola go lebetšwe dipego.

Gantši dipoledišano di theilwa godimo ga pego ye e ngwalwego go ya go batswadi le bašomimmogo.

Dipoledišano di a direga

- ge batswadi ba tliša le go lata ngwana letšatši le letšatši (gantši mabapi le tša maphele le tshireletšego le go keteka dilo tše ngwana a di fihleletšego ka letšatši leo). Ge motho o mongwe o mogolo goba ngwaneno a ikarabela ka go iša le go lata ngwana, batswadi ba tla mo fa tumelelo ya dipoledišano tše di tseneletšego tše di ka bago gona, e bile ba swanetše go tsebišwa ka go ngwalelwka ka tiragalo efe goba efe.
- Ka mogala le dintlha tše di yago go batswadi pukwaneng ya lenaneo la legae la ngwana
- gantši ka dikopano tše di rulaganywago pele tša bahlahli ba bana bao ba hlahlilwego le batswadi
- Diforomo tša morero wa go lekola di humanega go Lenaneohlalho la lenaneo la kgodišo le le sepelago le sengwalwa sa MLTB.

Go ela lenaneo la MKB

Go ela ke'ng?

Tekolo e dirwa ngwaneng yo mongwe le yo mongwe.

Kelo e dirwa lenaneong ka moka le ka moo le fihlelago dinyakwa tša

- bana ka moka
- malapa ao a dirišago lenaneo

Wo ke mohlala wa tlhahlo ya go ela:

Karolo ya go Ithuta Bjaneng le Dikarolo tša Kgolo	Matla a Lenaneo	Mafokodi a Lenaneo	Kgato yeo e ka tšewago	Ke mang Ke neng	Re begela... Ka... (letšatšikgwedi) (e saennwe)
Ka mohlala KIKB 1: BOPHELO BJO BO BOTSE					
Phepo					
Tša maphele le bohlweki					
Tšhireletšego le polokego					
Kgolo ya mmele					
Go fetogafetoga ga bana					
KIKB 2:					

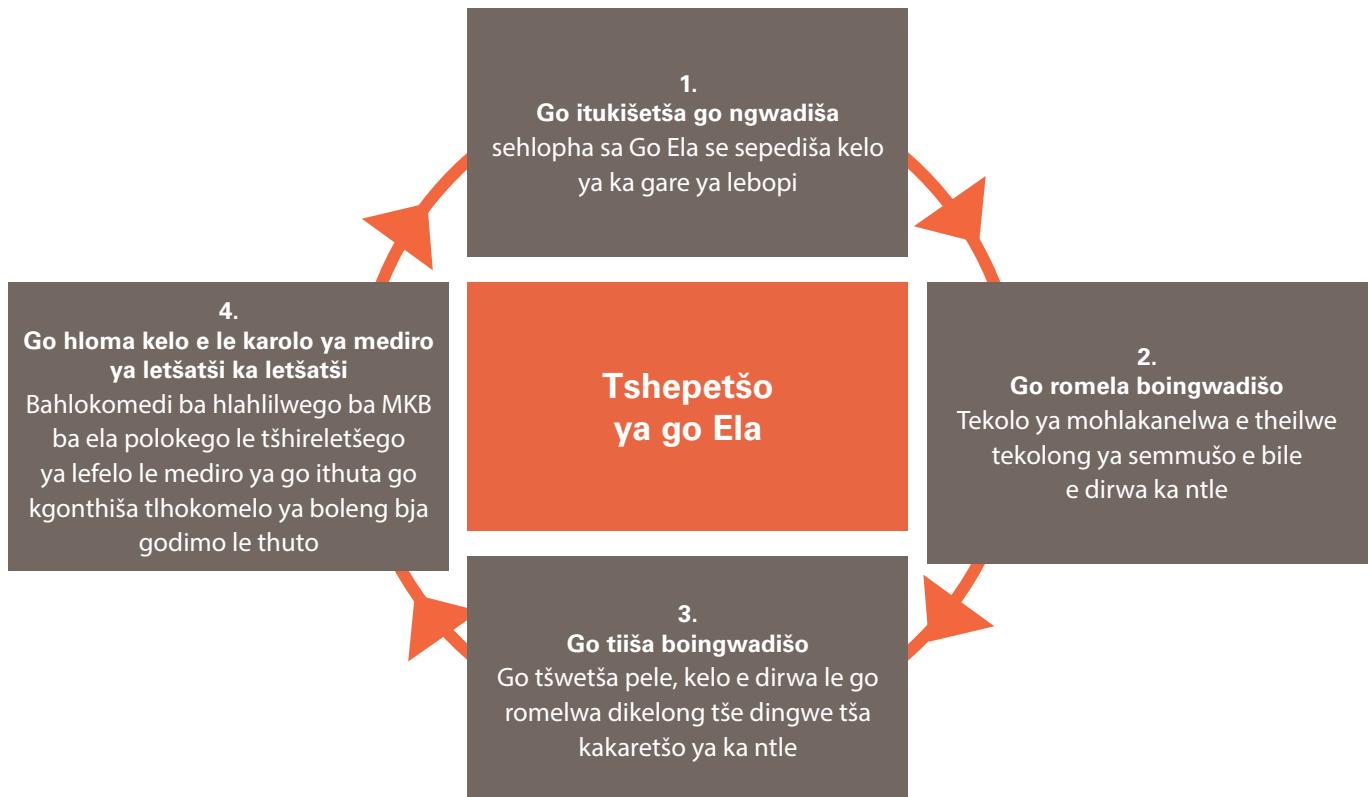
Dipego tša go ela di a dirwa le go fiwa bakgatatem, go akaretšwa

- Komiti ya Taolo kopanong e nngwe le e nngwe (e le ntlha yeo e ikemešego go lenaneothero)
- Batswadi dikopanong tša kotara
- Baabí ba mašeleng ge ba nyakega dipego.

- mekgatlo le batho bao ba thekgago lenaneo (Kgoro ya tša seleage le bobotlana, mafapha a mangwe a dikgoro tša mmušo, mekgatlo ya go aba le ba tikologo, mekgatlo yeo e sego ya mmušo yeo e theilwego tumelong gammogo le bao ba holegago).

Go ela go tšwela pele e bile go akaretša

- tekolo ya letšatši ka letšatši ya polokego le tšhireletšego, tša maphele le phepo ya dijo lenanegong la MKB
- tekolo ya kgwedi ka kgwedi goba ya kotara ya go romela dibaka tša go ithuta go di KIKB ka moka

Seswantšho sa 14 Tshepetšo ye e tšwelago pele go ela lenaneo la MKB

Dikhutšofatšo

SEPHOLEKE	Setatamente Sa Pholisi Sa Lenaneothuto Le Kelo mphatong wo mongwe le wo mongwe ka lekaleng la sekolo sa setšhaba
MTS	Mekgatlo ye e Theilwego Setšhabeng
MKB	Motheo wa Kgodišo Bobjaneng
MTT	Mekgatlo ye e Theilwego Tumelong
MTK	MananeoTlhahlo a Kgolo go mananeo a MKB ya masea, bomapimpana le bana ba banyenyane.
Legato la 04	Dikala tša legato la 04 tša boithutelo bja MKB le bja borutiši, tše ngwadišitšwego go TBB ka MABL (ela hloko ka fase)
SLB	Setatamente sa Lenaneothuto la Bosetšhaba mo SEPHOLEKE se theilwego gona.
TBKIB	Tekatekano ya Bosetšhaba ya Kgodišo le go Ithuta Bobjaneng
MM	Mekgatlo Yeo e Sego ya Mmušo
MBB	Mahlomo a Boithutelo bja Bosetšhaba
MABL	Mokgatlo wa Afrika Borwa wo o Laolago tša Boithutelo

Tlhalošontšu

Lereo	Tlhalošo
Tlholo ka batho ba bagolo	Mešongwana yeo e hlolwago ke batho ba bagolo ba hlokemedi ba digotlane ba beakanya mešomo le dipotšio ka nepo ya go ithuta.
Kelo ya go ithuta	Kelo ya go ithuta ke mokgwa wa go lekola boemo bja bokgoni bja moo bana ba lego gona, moo ba swanetšego go ba gona le gore ba ka thuswa bjang go fihlelala seo. Kelo ya go ithuta e tsebjia bjalo ka kelo ya semmušo.
Lesea, mapimpana le ngwana o monyenyanne	Go ya ka TBKIB, mengwaga e aroganywa ka tsela ye: <ul style="list-style-type: none"> Masea: go tloga ge ba belegwa go fihla dikgweding tše 18 Bomapimpana: go tloga dikgweding tše e ka bago tše 18 go ya go dikgwedi tše 36 (mengwaga e meraro) Bana ba banyenyanne: go tloga go mengwaga e meraro go ya go e mene Go ya go Mphato wa R: go tloga go mengwaga ye e ka bago e mene go ya nakong yeo bana ba tsenago go Mphato wa R (ngwageng wo ba fetelago go e mehlano).
Ngwana	Motho wa mengwaga ya ka fase ga ye 18.
Moledi/Mohlokemedi wa ngwana	Motho yo a hlokamelago bana ba go se fete ba tshela ba se magaeng a bona, e ka ba ka go hwetša letseno goba ka ntle le tefo, e ka ba legaeng la gago goba moo bana ba tla išwago gona. Boingwadišo le kelo ya dinyakwa tše tlhaolo di akareditšwe go molawana wa Bana wa 38 wa 2005. Mebasepala e mengwe e nyaka bahlokemedi ba bana gore ba ingwadiše go yona.
Bana ba go ba le bokoa le ba dinyakwa tše kgethegilego tše kgolo le go ithuta	Bana ka moka ba tla pele. Ba na le mabokgoni ebole ba ka ba le makoa. Bokoa e no ba karolo ye nngwe ya bophelo bja ngwana. Batho ba bagolo ba swanetše go lekola, go bolela le go hlatloša dilo tšeobana ba di dirago gabotse le tsela yeo ba golago le go fetoga ka gona. Go bolela le go hlatloša bokgoni go romela molaetša go bohole wa gore bana bao ba nago le makoa le bona ba na le bokgoni. Makoa a ka ba ka ntle goba a tsenelela ka gare ga ngwana, mohlala; a ka ba mmeleeng (go lahlegelwa ke setho goba go golofala karolo ya mmele goba boemo bja kalafo); dikwi (go se kwe goba go se bone); bohlale (go swana le go thatafalelwka ke go ithuta). Makoa a ka bakwa goba go gakatšwa ke bohloki, tlaišego, bophelo bjo bo sa itekanelago bja lapa le kgobošo Ngwana o dula a le bokoa ge batho tikologong ya gagwe ba se na taba le phapano ya seemo sa mmele goba monagano wa gagwe ebole ba sa mo hlomphe.
Bolwetši bja go fetela	Bolwetši bjo bo ka fetetšwago go ba bangwe go swana le lekhwekhwe, sepšatlapšatlane le mooko.
Bokgoni	Batho ba go kgona le badudi ba na le tsebo e mohola kudu, mabokgoni le mekgwa e mebotse ya go phela gabotse, bja mohola le go thabiša.
Lenaneothuto	Lenaneothuto la motheo le mabapi le maitemogelo ka moka ao bana ba go tloga go masea go fihla go ba mengwaga e mene ba tla bago le ona go maemo a go fapafapano.
Kgolo ya maleba	Lereo le le šomišwa go hlaloša mešongwana, didirišwa goba mananeo. Ke mokgwa wa go šoma le bana wo o elago hloko seo se tsebjago ka kgodišo ya ngwana le seo se ithutilwego ka ngwana yo mongwe le yo mongwe le kgolo ya gagwe tikologong go akaretšwa maemo ao a belegetšwego le go golela go ona.
Titelego ya kgolo le tseremetšo	Gantši bana ba na le tseremetšego kgolong tikologong tše go fapano ka go laetša kgahlego le bokgoni, mohlala, ngwana a ka rata le go 'kgona' go thala le go penta. Gape bana ba ka itemogela titelego mo kgolong yeo e ka bago ya lebaka le letelele goba le le kopana. Bana ba ka bontšha go hloka kgahlego go mešongwana goba dipoledišanong tše dingwe.
Temogo ya ka pela le thušo go mapheko a go ithuta, kgolo le go tšeakarolo	Lepheko ke selo seo se šitišago ngwana go ithuta. Mapheko a ikadile go feta bokoa; a akaretša mapheko a molaleng bj.k, tlala, tlaišego gape le mapheko ao a beakantswego, mohlala; bana ba bantši ka phapošing, go hloka dithušathuto le thekgo ya ditirelo. Temogo ya ka pela ya mapheko a go ithuta e mabapi le tekolo le mekgwana ya ka pela ya go lemoga maswao a mapheko kgolong ya ngwana. Thušo ya ka pela ke kgato yeo e tšewago go swaragana le mapheko ao a lemogilwego a go ithuta le kgolo ebole go akaretša ditirelo ka moka tše legoro la magareng leo le lego gona go thekga ngwana le lapa la gagwe.

Lereo	Tlhalošo
MKB	Motheo wa Kgodišo Bobjaneng ke lereokakaretšo leo le šomišwago mo tshepidišong ya bana ba go tloga go masea go ya go bana ba e ka bago ba mengwaga e senyane ba golago le go tšwelapele, mmeleng, mogopolong, maikutlong, moyeng, sethong le phedišanong.
Lefelo la MKB	Moago goba lefelo leo le hlokamelwago goba go dirišwa, e ka ba la poelo goba la go se hwetše tefelo, la go amogela, go šireletša goba hlokomelo ya lebakanyana ya bana ba go feta ba tshelalago. Go ya ka boingwadišo, lefelo la MKB le ka amogela masea, bomapimpana goba/ le bana ba ba lego ka fase ga mengwaga ya go thoma sekolo. Lefelo la MKB e ka ba kheretšhe, lefelo la tlhokomelo ya bana mosegare, sehlopha sa go bapala, lefelo bana bao ba lekanego go ya sekolong, lefelo la tlhokomelo ya bana ka morago ga sekolo, bj. bj. Mafelo a MKB a fela a bitšwa setsha sa MKB.
Mohlokemedi wa digotlane go MKB	(Bona Mohlokemedi wa digotlane)
Mananeo a MKB	Ke mešongwana ye e beakantšwego go hlatloša kgolo mmeleng, mogopolong, maikutlong, moyeng, sethong le phedišanong go bana ba go thoma ka masea go ya go ba mengwaga e senyane.
Ditirelo tša MKB	Molokoloko wa ditirelo (mohlala; tša thuto, tša maphelo, tšhireletšo ya leago) ye e diretšwego go hlahlah kgolo ya mmele, mogopolong, maikutlong, moyeng, sethong le phedišanong go bana ba go thoma ka masea go ya go ba mengwaga e senyane.
Tirišo ye e phethagetšego	Tirišo ye e phethagetšego e nepile mešongwana le tshepetšo tše di dumelalago bana go utulla dinyakwa, dikgahlego le go fa thušo ya mehuta ye e fapanego ya go ithuta le kgodišo. Tirišo ye e phethagetšego e theilwe godimo ga dipholisi tše di fihlelalago dinyakwa tša bana ka moka bjalo ka Letlakala le Lešweu la 5 le Molawana wa Tlhokomela ya Bana.
Tikologo	Tikologo ye lenaneo la MKB le lego go yona le akaretša tikologo ya ka gare, ya ka ntle le ya maikutlo moo bana ba golago le go ithuta.
Hlahla	Barutiši ba ka MKB ba hlahla go ithuta. Ba utulla dinyakwa le dikgahlego tša kgodišo le go ithuta, go beakanya mešongwana go fihlelala tše ka moka, go tšweletša mešongwana le bana, le go hlahla ngwana yo mongwe le yo mongwe dikgahlegong le go tšeeng karolo. Go hlahla ke 'nolofatšo ya go tšeakarolo le go ithuta ga ngwana.'
Balapa	Batho, e ka ba ka kwano goba tlamano (kontraka), ba kgethang go phela mmogo le go hlokamelana, go godišana le go dirišana.
Mphato wa R	Mphato wa R ke ngwaga wa pele ga Mphato wa 1. Lefapha la Thuto la Bosetšhaba le hlaotše dikao tše tharo tša go itukišetša Ngwaga wa Kamogelo (Mphato wa R): bana bao ba lego dikolong tša motheo tša mmušo, le bao ba lego ditsheng tša ka tlase ga taolo ya setšhaba le tše di ikemetšego go itukišetša mananeo a ngwaga wa kamogelo.
Tsebo ya tša tlhago, tikologo le tirišo	Tsebo ya tlhago ke tsebo yeo e theilwego malapeng le dihlopheng. E fitišwa go tloga molokong go ya go molokong o mongwe. Tsebo ya lefelo le tirišo ke tše di šomišwago seleteng, mohlala; profense ya Limpopo e ka diriša tsebo ya lefelo le tirišo yeo e swanelago tikologo yeo, ye e fapanago le ya selete sa Karoo sa Kapa Bohlabela. Mahlomo a lenaneothuto a hlatloša tšhomiso ya tlhago le tsebo ya lefelo le ditirišo ka masea, bomapimpana le bana ba banyenyane yeo e tiišago go ithuta le kgodišo.

Lereo	Tlhalošo
Tirišo ya maikemišetšo	Ge re dira ka maikešetšo, re lemoga seo re se dirago, gore ke ka baka la eng le gore bjang. Re beakanya mediro ya ren a boomo le maitshwaro a ren a bana <ul style="list-style-type: none"> • ba bone ka moo re itshwarago re le batho, ebile ba ka etša maitshwaro le mekgwa ya ren a • ba ipshina ka mešongwana ye e breakantšwego go ya ka dinyakwa le dikgahlego tša bona tša go ithuta.
Taolo ya lefelo	Mmasepala wa lefelo mellwaneng yeo tirelo ya MKB e abjago gona.
Lefelo la tlhokomelo	Moago goba lefelo leo le hlokomelwago goba go dirišwa, e ka ba la poelo goba la go se hwetše tefelo, la go amogela, go šireletša goba hlokomeleo ya lebakanyana ya bana ba go feta ba tshelelagoo. Se ga se akaretše sekolo seo go dulwago go sona, hosetele goba mokgatlo wo o hlokomelwago goba go dirišetšwa kudu go ruta goba go tlwaetša bana gomme o laolwa goba go ngwadišwa le go dumelwelwa ke mmuso goba taolo ya profense. Go ya ka boingwadišo, lefelo la tlhokomelo le ka amogela masea, bomapimpana goba/le bana ba ba ya go sekolong bag o fetša letšatši kamoka goba go ya ka peakanyo ye itšego. Moo batswadi ba šomago bošego, bana ba ka hlokomelwala le bošego.
Mohlokomed i wa digotlane	Lereo le le šupa barutiši ka moka bao ba rutago digotlane go kgodišo ya thuto le tlhahlo ya MKB, seo se šupa; barutiši, bahlahli, ba. Polelwana ye e šupa thutong ka moka ya MKB le ditsebi tša tlwaetšo ya kgolo, re ra, barutiši, batlwaetši, barulaganyi, bafahloši, bahlokomed i le bahlanked i ba kgolo, go akaretša bao ba swanelegago ka maitemogelo, le ba go akaretšwa go abeng ditirelo ka magaeng, magareng le dikolong. Ka go hlompha barutiši le batlwaetši, polelwana ye e akaretša bao ba tlwaeditšwego semmušo le bao ba sa tlwaetšago ba go newa tirelo ya thuto go MKB
Segotlane	Ngwana wa mengwaga ya ka tlase ga ye tshela yo a se a hlwago a eya sekolong.
Melawanatshepedišo	Melawanatshepedišo ke metheo ya ditumelo le mekgwa ka fao ke maitshwaro a ren a. E bopa melao ya ren a ya ka moo re phelago. Mohlala wa melawanatshepedišo mo Mohlamong wa Lenanenothuto ye ke gore bana ke batho ba go ba le bokgoni le go ithuta go tloga pelegong.
Tirišo tekolo	Morutiši wa digotlane tša MKB yo a dirišago tekolo o tla lebelela kgolo le dinyakwa le dikgahlego, o beakanya mešongwana ya tšona, a di diragatša (o hlahlha kgolo le boithuti) gomme o lekola bohlokwa bja mešongwana yeo gore a kgone go beakanya go ya pele. Tekolo e akaretša 'go bonega seetša' tirišong.
Nako ya go ruta	Ye ke nako yeo ngwana a tla hwetšago go le bonolo go ithuta selo se seswa. Dinako tše gantsi ga se tša beakanya ka moo morutiši wa digotlane tša MKB o swanetše go lemoga ge dihlaga gore a di diriše go thuša ngwana go ithuta selo se seswa.
Boithutelo	Temogo ya semmušo ya phihlelelo ya palo le mohuta wa krediti le dinyakwa tše itšeng go ya ka boemo bja MBB go etša ge e ka tiišeletšwa ke mekgatlo ya maleba yeo e ngwadišeditšwego morero woo ke wa Mokgatlo wa Afrika Borwa wo o Laolago tša Boithutelo
Kgonthišetšo/Netefatšo ya Boleng	Mogato wa go kgonthiša gore tekano ya bokgoni bjo bo hlalositšwego e a fihlelewla.
Tirišotlwaelo/sekamehla	Mekgwa ke go fihla, go tloga, dijo, ntlwana, go khutša, go hlokomele legae (go hlatswa, go hlwekiša, go phutha, go beakanya), go robala, le go bokgoni bja go itlhokomela ka tsela ya maleba mogatong wa kgolo ya ngwana. Mekgwa e a dirišana go fihla mo go kgonegago medirong, dibakeng tše di lekanego tša boana gore ba ikwe ba na le bokgoni.
Diphetogo tša go hloka karologanyo	Diphetogo ke go tloga goba go šutha modirong o mongwe go ya go o mongwe, go tloga lefelong go ya go le lengwe, goba mothong go ya go yo mongwe. Diphetogo tša ngatana di dirwa ke motho yo mogolo ka go lokišetša ngwana phetogo, go bolela ka yona ge e direga le go thuša ngwana go nagana ka phetogo yeo e mo diragalelagoo.

Lereo	Tlhalošo
Thušo	Thekgo e newa go bana bao ba swanelegago (Mphiwafela wa Bana) le mananeong a swanelegago a ECD (Mphiwafeela wa mmušo, Tše go thwe ke Melao ya Diphetogo tša Bana (Molao 41 wa 2007) wo o šomilego go tloga ka April 1, 2010
Molawana	Phetogo ya Bana (Molao 41 wa 2007) o thomile go šoma go tloga ka April 1, 2010
Setatamente sa ponelopelo	<p>Setatamente sa ponelopele se kgothaletša seo re se dirago le gore re dira le mang le kamoo re phethago maikarabelo a ren.</p> <p>Setatamente sa pono ya Afrika Borwa bafsgeng se hhalosa kamoo re nyakago go thekga kgolo ya masea a ren le bana ka moka.</p> <p>Setatamente sa ponelopele ke sa nako e telele le go lebeledišiša bokamosong.</p>
Bokoa	Phagamišo goba koketšego ya go bonagala ga dikotsi ka baka la maemo a ngwana.

DITŠHUPETŠO

Canada. Ontario. Ministry of Children and Youth Services. (no date). Preschool Speech and Language. Retrieved on 26 May 2012 from <http://www.children.gov.on.ca/htdocs/English/topics/earlychildhood/speechlanguage/index.aspx>

Colker, L.J. (2008). Twelve Characteristics of Effective Early Childhood Teachers. *Beyond the Journal. Young Children*. March 2008. Retrieved on 28 May 2012 from www.naeyc.org/files/yc/file/200803/BTJ_Colker.pdf

Department for Education and Skills. (2007). Practice Guidance for the Early Years Foundation Stage. Nottingham: DfES publications.

Disabled People South Africa. (no date). Policies. Retrieved on 12 June 2012 from <http://www.dpsa.org.za/policies.php>

Epstein, AS. (2007). *The Intentional Teacher: Choosing the Best Strategies for Young Children's Learning*. Washington. National Association for the Education of Young Children

Grotberg, E.H. (no date) A Guide to Promoting Resilience in Children: Strengthening the Human Spirit. From The International Resilience Project in Early Childhood Development: Practice and Reflections series. Bernard Van Leer Foundation. Retrieved on 22 March 2012 from <http://resilnet.uiuc.edu/library/grotb95b.html#chapter1>

KFL&A Public Health, Ontario, Canada. (no date). Blind – Low Vision Early Intervention Programs. Retrieved on 23 May 2012 from http://www.children.gov.on.ca/htdocs/English/documents/topics/earlychildhood/vision_services.pdf

KFL&A Public Health, Ontario, Canada. (no date). Indicators of Hearing Loss in Preschool and School-Age Children. Retrieved on 23 May 2012 from http://www.kflapublichealth.ca/Files/Resources/Indicators_for_Hearing_loss_in_preschoolers.pdf

New Zealand. Ministry of Education. (1996). *Te Whariki. Early Childhood Curriculum*. Wellington: Learning Media.

Republic of Ireland. National Council for Curriculum. (2009). *Aistear. Principles and Themes*. Dublin: National Council for Curriculum.

Scotland. Ministry for Education and Young People. (2005). *Birth to Three: supporting our youngest children*. Retrieved on 22 March 2012 from Learning and Teaching Scotland on http://www.ltscotland.org.uk/Images/birth2three_tcm4-161671.pdf

South Africa. (April 1 2010). Children's Amendment (Act 41 of 2007). Pretoria. Government Gazette No. 33076. Retrieved on 22 June from http://www.dsd.gov.za/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=102&Itemid=3

South Africa. Department of Social Development. (2006). *Guidelines for Early Childhood Development Services*. Pretoria. Government Printer.

UNICEF. (2002). (3rd Ed.) *Facts for Life*. Retrieved on May 12 2012 from http://www.unicef.org/publications/files/pub_ffl_en.pdf

United Kingdom. Department of Children, Schools and Families. (May 2008). Practice Guidance for the Early Years Foundation Stage. Setting the Standards for Learning, Development and Care for children from birth to five. Retrieved on 21 May 2012 from https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/eyfs_practiceguid_0026608.pdf

United States. Office of Head Start. (2010). *The Head Start Child Development and Early Learning Framework. Promoting Positive Outcomes in Early Childhood Programs Serving Children 3–5 Years Old*. Retrieved on 12 May 2012 from the U.S. Department of Health and Human Services. Administration for Children and Families on [http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/tta-system/teaching/eecd/Assessment/Child%20Outcomes/HS_Revised_Child_Outcomes_Framework\(rev-Sept2011\).pdf](http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/tta-system/teaching/eecd/Assessment/Child%20Outcomes/HS_Revised_Child_Outcomes_Framework(rev-Sept2011).pdf).

Ideas for practice have also been developed from internationally based programmes such as High/Scope, Montessori, Reggio Emilia, Head Start and Sure Start as well as from ECD programmes in New Zealand, Australia and Scotland. Best practice in South African ECD programmes has been incorporated.

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Private Bag X895, Pretoria, 0001
Telephone: 012 357 3000 Fax: 012 323 0601
Website: <http://www.education.gov.za>
© Department of Basic Education